

आदिकवी
श्री वाल्मीकी

विरचित
मूल संस्कृत

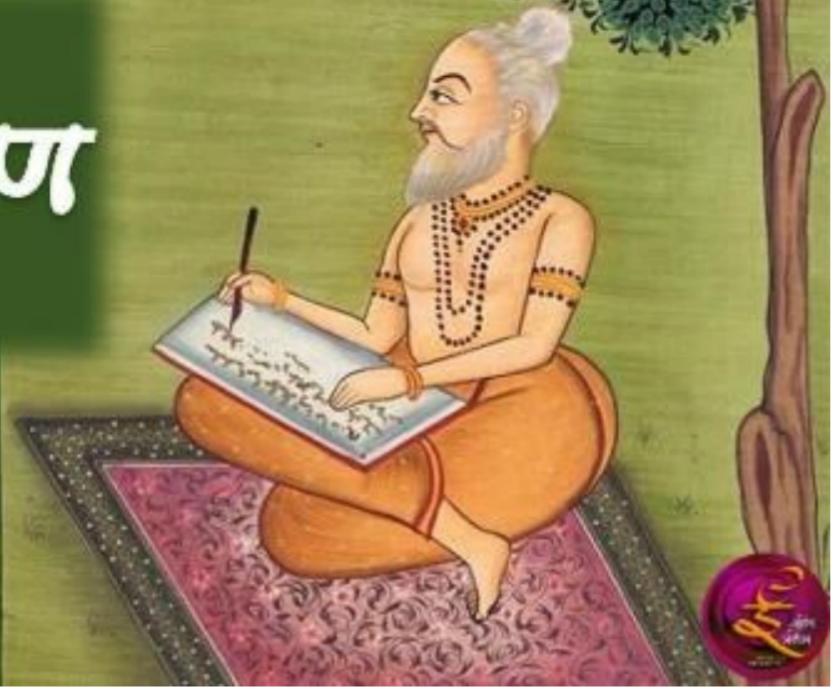
रामायण

१२

मराठी श्लोक

श्री. श्याम
कुलकर्णी

अरण्यकांड

ई साहित्य प्रतिष्ठान

सादर करीत आहे

-श्रीवाल्मीकी रामायण-

खंड १२- अरण्यकांड

मूळ संस्कृत व मराठी श्लोकमय अनुवाद-श्री. श्याम कुलकर्णी

- श्रीवालिमकी रामायण – खंड १२

मराठी समश्लोकी अनुवाद : श्री. श्याम कुलकर्णी

पत्ता : द्वाराश्री. जयवंत कुलकर्णी, 'गन्धार' फ्लॅटक्र. ५/४

आयडियल कॉलनी, कोथरुड पुणे४११०२९

संपर्क – बहौद्देसॅप्क्र. ९७६५४५६५८९

Email : sgk६६४२@gmail. com

This declaration is as per the Copyright Act 1957. Copyright protection in India is available for any literary, dramatic, musical, sound recording and artistic work. The Copyright Act १९५७ provides for registration of such works.

Although an author's copyright in a work is recognised even without registration. Infringement of copyright entitles the owner to remedies of injunction, damages and accounts.

या पुस्तकातील लेखनाचे सर्व हक्क अनुवादकाकडे सुरक्षित असून पुस्तकाचे किंवा त्यातील अंशाचे पुनर्मुद्रण वा नाट्य, चित्रपट किंवा इतर रूपांतर करण्यासाठी अनुवादकाची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे. तसे न केल्यास कायदेशीर कारवाई (दंड व तुरंगवास) होऊ शकते.

वालिमकीरामायण- १२

प्रकाशक: : ई साहित्य प्रतिष्ठान

www.esahity.com

esahity@gmail.com

Whatsapp- 9987737237

२२ फेब्रुवारी २०२४

मराठी

श्याम कुलकर्णी

- विनामूल्य वितरणासाठी उपलब्ध.
- आपले वाचून झाल्यावर आपण हे फॉरवर्ड करू शकता.
- हे ई पुस्तक वेबसाईटवर ठेवण्यापुर्वी किंवा वाचनाव्यतिरिक्त कोणताही वापर करण्यापुर्वी ई-साहित्य प्रतिष्ठानची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे.

©esahity Pratishtan®2023

श्री श्याम कुलकर्णी (काव्यानुवादक)

यंत्र अभियांत्रिकी मास्टर्स पदवी M. E. १९७५

अभियांत्रिकी महाविद्यालयातून प्राध्यापक म्हणून निवृत्त.

लेखनाची लहानपणापासून आवड. किलोस्कर, मनोहर,

वसंत, प्रपंच, लोकसत्ता अशा अनेक नियतकालिकांमधून

स्फुटलेखन प्रकाशित

प्रस्ताविक

ग्रन्थ पूर्ण होण्यापूर्वीच प्रस्तावना लिहिणे हा मर्यादातिभङ्ग आहे आणि 24,000 श्लोकांच्या “वाल्मीकीय रामायण” या ग्रन्थातील 350-400 श्लोकांचे रूपान्तरण हे तर मूळ ग्रन्थाचा साठावा भाग पूर्ण करण्यासारखे आहे. त्यामुळे हे दोन शब्द केवळ ईसाहित्य चे श्री. सुनिल सामन्त यांचे क्रृष्ण मान्य करण्यासाठी लिहीत आहे. केवळ त्यांच्या आग्रहामुळेच मी हे मोठे काम अंगावर घेतले त्याबद्दल मी त्यांचे आभार मानतो.

या ग्रन्थास डॉ. रविन थते यांच्यासारख्या महान व्यक्तीचा आशीर्वाद लाभणे हे माझे
महद्भाग्य!

हे काम माझ्या हातून पूर्ण होण्याचे भाग्य मला लाभो येवढीच ईश्वरचरणी प्रार्थना !

श्याम कुलकर्णी

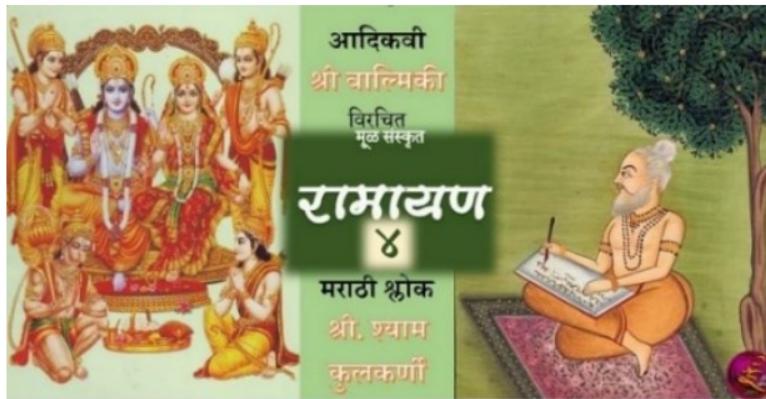
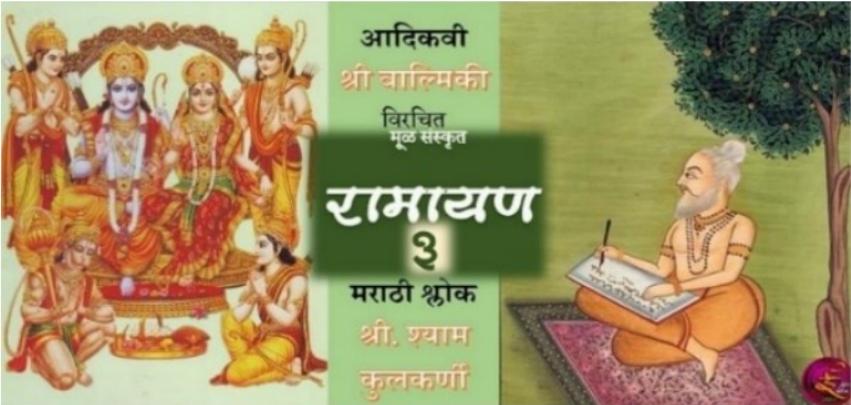
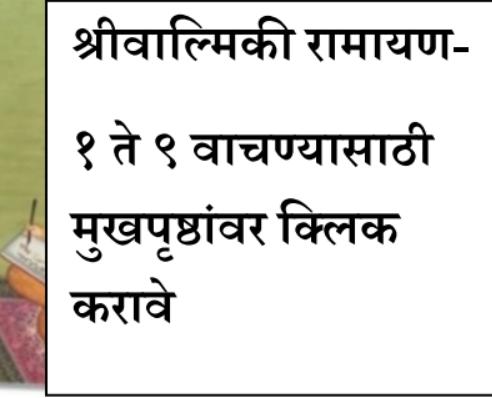
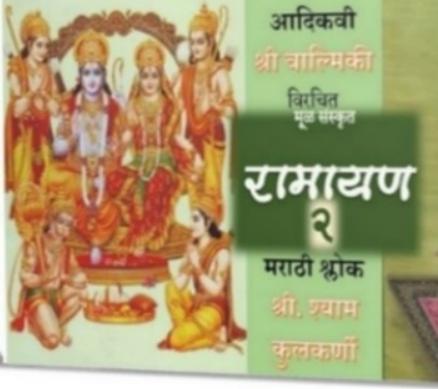
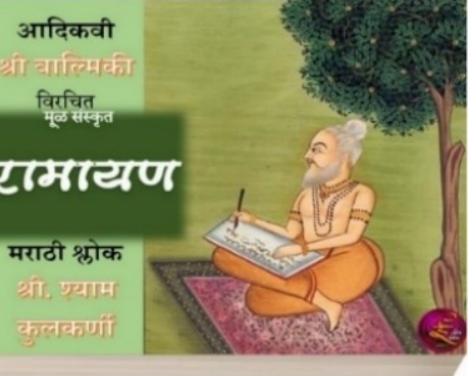
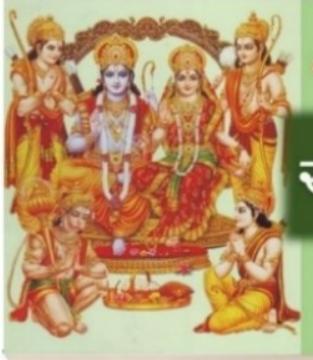
Dr. Ravin Thatte

श्याम कुलकर्णी ह्यांची आणि माझी ओळख खेरे तर माझ्या व्यवसायामुळे (प्लास्टिक सर्जन \ सुघटन शल्य) झाली होती ह्याची त्यांनी मला हल्लीच ह्या त्यांच्या प्रकल्पाबद्दल चर्चा करतांना करून दिली . पुढे मी ज्ञानेश्वरीवर लिहिण्यास सुरुवात केल्या नंतर देखील आमची भेट झाली होती हे मात्र आठवते. हा रामायणावरचा त्यांचा प्रयत्न \प्रकल्प बघून आणि वाचून मी थक्क झालो आहे . केवढे प्रचंड काम आहे हे! ह्या पूर्वी त्यांनी भगवत गीतेवर, रामरक्षेवर आणि मेघदूतावर अशीच समश्लोकी लिहिण्याची कामगिरी केली आहे हे कळल्यावर तर मी अवाक झालो . असला माणूस माझ्या परिचयाचा

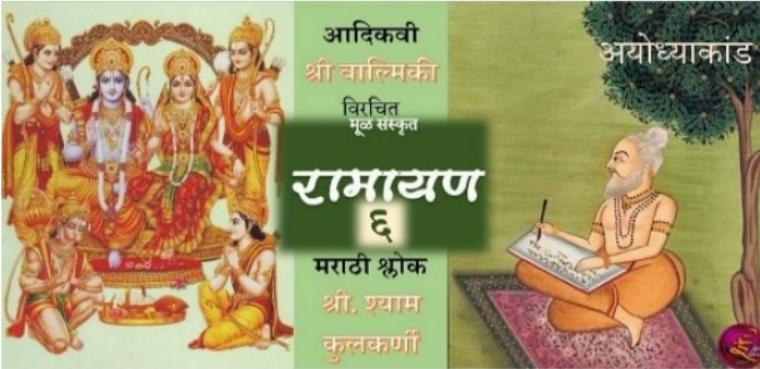
आहे हे कळून धन्य वाटले. त्यांनी हे सगळे काम "मी स्वानंदासाठी करत आहे" असे लिहिले आहे . सगळ्या मोठ्या कृती ह्या स्वानंदातूनच निर्माण होतात हे फार जुने सत्य इथे परत उजळले आहे. ही हल्लीची समश्लोकी , रामायणाची, आताच वाचली. ती फार छान उतरली आहे आणि वाचतांना खिळवून ठेवते. प्रकल्प अजून पूर्ण व्ह्यायचा आहे तो नक्कीच पूर्ण होईल अशी खात्री आहे आणि त्यासाठी माझ्या सारख्या अनेकांच्या शुभेच्छा पोहोचवण्याचे काम मी आनंदाने करतो आहे.

Dr. रविन थते

(प्लॅस्टिक सर्जन व संस्कृत पंडित. अध्यात्मावर ११ पुस्तके प्रकाशित)

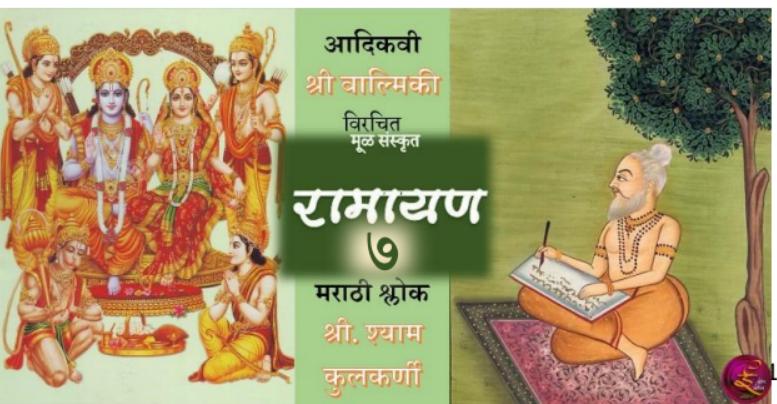
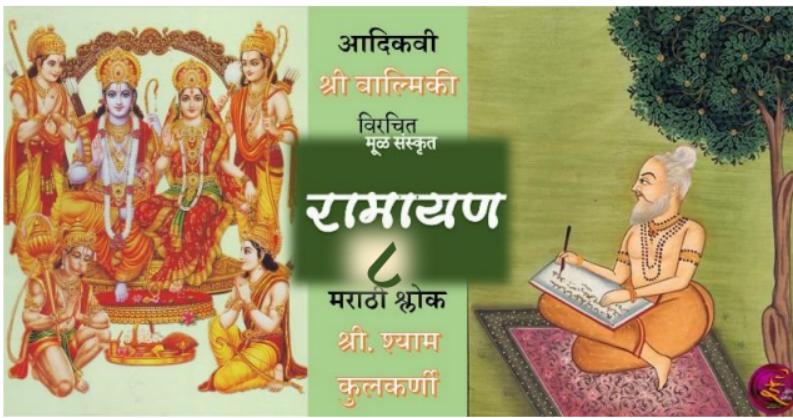

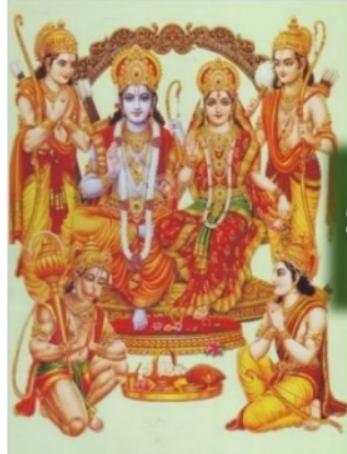
वाल्मीकीरामायण- १२

मराठी

श्याम कुलकर्णी

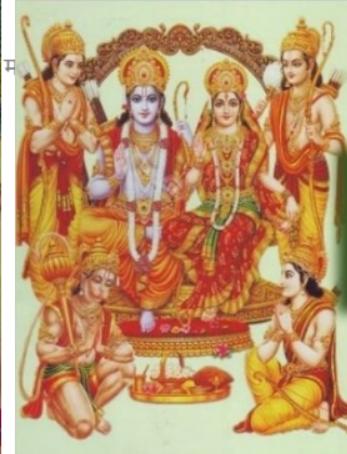
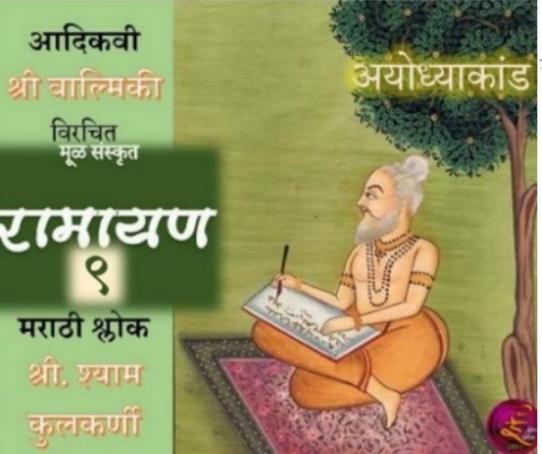

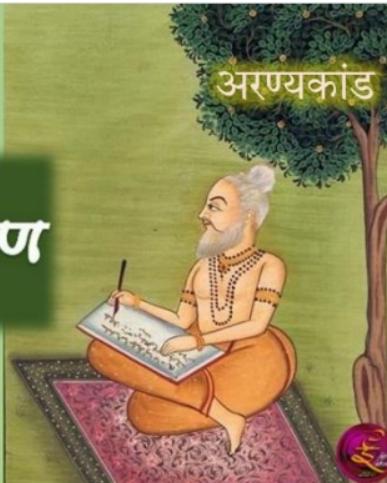
आदिकवी
श्री वाल्मिकी
विरचित
मूल संस्कृत
रामायण
१
मराठी श्लोक
श्री. श्याम
कुलकर्णी

आदिकवी
श्री वाल्मिकी
विरचित
मूल संस्कृत
रामायण
११
मराठी श्लोक
श्री. श्याम
कुलकर्णी

आदिकवी
श्री वाल्मिकी
विरचित
मूल संस्कृत
रामायण
१०
मराठी श्लोक
श्री. श्याम
कुलकर्णी

-अथ श्रीवाल्मीकी रामायण- १२

अरण्यकाण्ड सर्ग 21

स पुनः पतितां दृष्ट्वा क्रोधात् शूर्पणखां पुनः।
 उवाच व्यक्तया वाचा तामनर्थर्थमागताम् ॥१॥

भूमीवर शूर्पणखा पुन्हा पतित पाहुनी ।
 अनर्थस्तव आलेल्या वदे तिज क्रोधे खर ॥१॥

मया त्विदानीं शूरास्ते राक्षसा पिशिताशनाः।
 त्वत्प्रियार्थं विनिर्दिष्टाः किमर्थं रुद्यते पुनः॥२॥

तुझे प्रिय करण्यास मांसाहारी शूर राक्षसा।
 पाठविले असता आता का पुन्हा रडतेस तू ॥२॥
 भक्ताश्वैवानुरक्ताश्च हिताश्च मम नित्यशः।
 हन्यमाना न हन्यन्ते न न कुर्युवचो मम ॥३॥
 भक्त माझे आज्ञाकारी सदा हित जपती मम।
 मरति न मारता त्यांना अवज्ञा शक्य ना तये॥३॥
 किमेतच्छोतुमिच्छामि कारणं यत्कृते पुनः।
 हा नाथेति विनर्दन्ती सर्पवच्चेष्टसे क्षितौ ॥४॥

कारणे कोणत्या आता भूमीवरी सर्पापरि ।
 लोळसी हा नाथ म्हणुनी इच्छितो जाणण्यास मी ॥४॥
 अनाथवद् विलपसि किं नु नाथे मया स्थिते।
 उत्तिष्ठोत्तिष्ठ मा मैव वैकल्यं त्यज्यतामिति॥५॥
 संरक्षक असता मी अनाथासम विलाप का।
 करसी ऊठ सोडूनी भय लोळू नको अशी ॥५॥
 इत्येवमुक्ता दुर्धर्षा खरेण परिसान्त्वता ।
 विमृज्य नयने साने खरं भ्रातरमब्रवीत ॥६॥

सान्त्वन खराने ऐसे करता दुर्धर्ष राक्षसी।
 नेत्राश्रु पुसुनी बंधु खरासी बोलली अशी ॥६॥
 अस्मीदानीमहं प्राप्ता हतश्रवणनासिका।
 शोणितौघपरिक्लिन्ना त्वया परिसान्त्विता ॥७॥
 कापुनी नासिका कर्ण आलेली रक्तलांछिता।
 केलेस सान्त्वन माझे आता का येइ सांगते॥८॥
 प्रेषिताश्च त्वया शूरा राक्षसास्ते चतुर्दश।
 निहन्तु राघवं घोरं मर्पियार्थं सलक्ष्मणम् ॥९॥

ते तु रामेण सामर्षाः शूलप्द्विशपाणयः।
 समरे निहताः सर्वे सायकैमर्मभेदिभिः॥९॥
 राक्षसां शूर तू चौदा पाठविले माझ्यासवे ।
 लक्ष्मणासह रामास वधण्या करण्या मम प्रिय ॥८॥
 शूल पद्विश घेऊनी हाती ते सर्व पोचता ।
 युद्धात वधिले रामे शरांनी मर्मभेदक ॥९॥
 तान् भूमौ पतितान् दृष्ट्वा कशनएनैव महाजवान् ।
 रामस्य च महत्कर्म महांखासोऽभवन्मम ॥१०॥

निशाचरां महाकेगी पाहुनी पडता रणी ।
 महापराक्रमे रामाच्या भयकंपित होत मी ॥10॥
 सास्मि भीता समुद्दिग्ना विषण्णा च निशाचरः।
 शरणं त्वां पुनः प्राप्ता सर्वतो भयदर्शिनी ॥11॥
 अशी विषण्ण भयभीत उद्दिग्न मी निशाचरा ।
 सर्वत्र भय दिसते ती पुन्हा शरण मी तुला ॥11॥
 विषदनक्राध्युषिते परित्रासोर्मिमालिनि ।
 किं मां न त्रायसे मग्नां विपुले शोकसागरे ॥12॥

विशाल समुद्रात ज्या विषादमगर स्थित ।
 त्रासाच्या लाटा उठती उद्धरसि का न त्यातुन ॥12॥
 इते च निहता भूमौ रामेण निशितैः शरैः।
 ये च मे पदवीं प्राप्ता राक्षसा पिशितासनः॥13॥
 मांसभक्षी राक्षस जे आले मजसमवेत ते ।
 रामाच्या तीक्ष्ण बाणांनी मृत सर्व भूमीगत ॥13॥
 मयि ते यद्यनुक्रोशो यदि रक्षःसु तेषु च ।
 रामेण यदि शक्तिस्ते तेजो वास्ति निशाचर ॥14॥

दण्डकारण्यनिलयं जहि राक्षसकण्टकम् ।
 दया मज जर त्यांवरि येतसे तुज आणि तू
 लढण्या शक्त रामासी मार त्यांसि सत्वर॥14॥
 असती दण्डकारण्यी कण्टकासम ते आम्हा ।
यदि रामममित्रधनं न त्वमद्य वधिष्यसि॥15॥
 तव चैवाग्रतः प्राणांस्त्यक्ष्यामि निरपत्रपा ।
 शत्रु रामास वधसी ना तर त्यागिन प्राण मी॥15॥
 तुझ्यासमोर कारण लाज लुटली तये मम ।

बुध्याहमनुपश्यामि न त्वं रामस्य संयुगे ॥16॥
 स्थातुं प्रतिमुखे शक्तः सबलोऽपि महारणे ।
 बुद्धि सांगतसे माझी महासमरी सबल तू ॥17॥
 तरी न रामासमोर युद्धात टिकशील तू ।
 शूरमानी न शूरस्त्वं मिथ्यारोपितविक्रमः ॥17॥
 अपयाहि जनस्थानात त्वरितः सहबान्धः।
 जहि त्वं समरे मूढान्यथा तु कुलपांसन ॥18॥
 स्वतः स समजसी शूर तरी मिथ्याभिमान तो ।

समराङ्गणि दोघांना मार अथवा जा सोडुनी ।
 बन्धुबान्धवासह जनस्थाना कुलकलङ्कसा ॥18॥
 मानुषी तौ न शक्नोषि हन्तु वै रामलक्ष्मणौ ।
 निःसत्त्वस्याल्पवीर्यस्य वासस्ते कीदृशस्त्विह ॥19॥
 मानवी रामलक्ष्मणा माराया शकसी न तू ।
 निर्बल पराक्रमहीन कशास्तव राहसी इथे ॥19॥
 रामतेजोऽभिभुतो हि त्वं क्षिप्रं विनशिष्यसि।
 स हि तेज समायुक्तो रामो दशरथात्मजः॥20॥

भ्राता चास्य महावीर्यो येन चास्मि विरूपिता ।
 पराजित रामतेजे नाश तव होइल त्वरे।
 दशरथपुत्र राम असे अतितेजस्वी निश्चित ॥२०॥
 बन्धुही तया महावीर विरूप मज जो करी ।
 एवं विलप्य बहुधो राक्षसी प्रदरोदरी॥२१॥
 ब्रातुः समीपं शोकार्ता नष्टसंज्ञा बभूव ह
 कराभ्यामुदरं हत्वा रुरोद भृशदुःखिता॥२२॥
 विलाप करी ती ऐसा गुहेसम उदर जिचे ॥२३॥

राक्षसी बंधुसमोर शोकाने मूर्च्छित जणु ।
हाताने पिटुनी पोट जोराने रुदन करी ॥२२॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे एकविंशः सर्गः॥२१॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 22

एवमाधर्षितः शूरः शूर्पणख्या खरस्ततः।
उवाच रक्षसां मध्ये खरः खरतरं वचः॥१॥

शूर्पणखा दोष देता शूरवीर खरा असा।
कठोर वाणीने बोले राक्षसांसमोर तो ॥१॥

तवापमान्प्रभवः क्रोधोऽयमतुलो मम ।
न शक्यते धारयितुं लवणाम्भ इवोल्वणम् ॥२॥

क्रुद्ध तव अपमाने मी साहणे अशक्य जो।
 लवणयुक्त जलास जखमेवरती जसे॥२॥
 न रामं गणये वीर्यान्मानुषं क्षीणजीवितम् ।
 आत्मदुश्चरिते प्राणान् हतो योऽद्य विमोक्ष्यते ॥३॥
 तुच्छ मी लेखतो रामा मानवाच्या पराक्रमा ।
 दुष्कर्मे स्वप्राणांस क्षीणजीवित मुकेल तो ॥३॥
 बाष्पः संधार्यतामेष सम्भ्रमश्च विमुच्यताम्
 अहं रामं सह भ्राता नयामि यमसदनम् ॥४॥

अश्रु आवर तुझे सोड मनातिल संशय ।
 यमलोकी पोचवीन भावासह रामास मी ॥४॥
 परश्वधहतस्याद्य मन्दप्राणस्य भूतले ।
 रामस्य रुधिरं रक्तमुष्णं पास्यसि राक्षसि ॥५॥
 परशुने मम निष्प्राण भूमीवरी पतित त्या।
 रामाचे रुधिर उष्ण मिळेल पिण्यास तुला ॥५॥
 सम्प्रहृष्टा वचः श्रुत्वा खरस्य वदनाच्छ्युतम् ।
 प्रशशंस पुनौद् भ्रातरं रक्षसां वरम् ॥६॥

खराचे वचन ऐकून प्रसन्न होत राक्षसी।
 करी प्रशंसा बन्धुची मूर्खासम पुन्हापुन्हा ॥६॥

तया परुषितः पूर्वं पुनरेव प्रशंसितः।
 अब्रवीद् दूषणं नाम खरः सेनापतिं तदा ॥७॥

तिरस्कृतं पूर्वी आता प्रशंसित पुन्हा खरा।
 सेनापति दूषणास बोलावून असे वदे ॥७॥

चतुर्दश सहस्राणि मम चित्तानुवर्तिनाम।
 रक्षसां भीमवेगानां समरेष्वनिवर्तिनाम ॥८॥

नीलजीमूतवर्णनां लोकहिंसाविहारिणाम् ।
 सर्वोद्योगमुदीर्णनां रक्षसां सौम्य कारय ॥९॥
 जाणणारे मम हेतु ऐसे चौदा सहस्र जे।
 रणी मागे न हटणारे वेग ज्यांचा भयंकर ॥८॥
 मेघासम कृष्णवर्णी जनहिंसा जया प्रिय ।
 युद्धात अतिउत्साही राक्षसां ये तू घेउनी ॥९॥
 उपस्थापय मे क्षिप्रं रथं सौम्य धनूषि च ।
 शरांश्च चित्रान् खड्गांश्च शक्तीश्च विविधाः शिताः ॥१०॥

रथ माझा इथे शीघ्र धनुर्बाण खड्गासवे ।
 तीव्र शक्ति सवे युक्त सौम्य मागवसी इथे ॥१०॥
 अग्रे निर्यातुमिच्छामि पौलस्त्यानां महात्मनाम
 वधार्थ दुर्विनीतस्य रामस्य रनकोविद ॥११॥
 वधुनी उद्दाम रामा जाउनी आणखी पुढे ।
 पुलस्त्य वंशी राक्षसां पुढती जाउ इच्छितो ॥११॥
 इति तस्य ब्रुवाणस्य सूर्यवर्ण महारथम् ।
 सदर्थैः शबलैर्युक्तमाचचक्षेऽथ दूषणः ॥१२॥

बोल हे ऐकुनि त्याचे सूर्यासम महारथ ।
 सावळे अश्व जोडूनी आणवी तेथ दूषणा ॥12॥
 तं मेरुशिखराकारं तप्तकाञ्चनभूषणम् ।
 हेमचक्रमसम्बाधं वैदूर्यमयकूबरम् ॥13॥
 मत्स्यैः पुष्पैर्द्रुमैः शैलेश्वंद्रसूर्यैश्च काञ्चनैः।
 माङ्गल्यैः पक्षिसंडघश्च ताराभिश्च समावृतम् ॥14॥
 ध्वजनिश्चिंशसंपन्नं किंकिणीवरभूशःइतम् ।
 सदश्वयुक्तं सोऽमर्षादारुरोह खरस्तदा ॥15॥

रथ मेरुशिखराकार सुवर्णे तप्त भूषित ।
 विस्तारे भव्य वैदूर्य ज्याच्या मणि कूबरे॥13॥
 सजविला पुष्पे,मत्स्ये,वृक्ष पर्वत चंद्रमा।
 मङ्गलपक्षि समुदाय तारे सर्व सोनेरि जे ॥14॥
 ध्वजा वरी अस्त्रे आत करती नाद किंकिणी।
 उत्तम अश्वयुक्त रथी खर आरूढ होतसे ॥15॥
 खरस्तु तन्महत्सैन्यं रथचर्मायुधध्वजम् ।
 निर्यातेत्यब्रवीत प्रेक्ष्य दूषणः सर्वराक्षसान् ॥16॥

रथ अस्त्र ध्वज युक्त भव्य सेना ती पाहुनी ।
 राक्षसां निघण्या सर्व खर दूषण सांगती ॥16॥
 ततस्तद् राक्षसं सैन्यं घोरचर्मायुधध्वजम् ।
 निर्जग्गम जनस्थानान्महानादं महाजवम् ॥17॥
 तदा ते राक्षससैन्य घोर अस्त्र ध्वजासह ।
 निघे जनस्थानातुनि महानाद करीत ते ॥17॥
 मुद्रौः पट्टिशौः शूलैः सुतीक्ष्णैश्च परश्वधैः।
 खड्गैश्चक्रैश्च हस्तस्थैर्ब्राजमानैः सतोमरैः॥18॥

शक्तिभिः परिघीरेरतिमात्रैश्च कार्मुकैः ।
 गदासिमुसलैर्वज्ञगृहीतैर्भीमदर्शनैः॥१९॥
 राक्षसानां सुधीराणां सहस्राणि चतुर्दश ।
 निर्यातानि जनस्थानात् खरचित्तानुवर्तिनाम् ॥२०॥
 मुद्रर पट्टिश शूलं तीक्ष्णं फरश्या तश्या।
 सैनिकांहाति खड्ग, चक्र तोमरं चमकती ॥१८॥
 विशालं धनुष्यं गदा वज्रं तलवारं मुसल।
 राक्षसांहाती दिसती भयानकं आयुधे अशी ॥१९॥

चतुर्दश सहस्र ते घोर राक्षस भयानक ।
 खराजेने जनस्थान युद्धास्तव जाति सोडुनि ॥२०॥
 तांस्तु निर्धावितो दृष्ट्वा राक्षसान् भीमदर्शानान् ।
 खरस्याथ रथः लिंचित्जगाम तदनन्तरम् ॥२१॥
 भयंकर राक्षससेना धावता पाहुनी खर ।
 क्षणात मागुनी त्यांच्या त्याचा रथहि काढतो ॥२१॥
 ततस्ताञ्छबलानश्वांस्तप्तकाञ्चनभूषितान् ।
 खरस्य मतमाज्ञाय सारथिः पर्यचोदयत ॥२२॥

खराचा जाणुनि हेतु सारथी अश्वां हाकले ।
 असति जे विभूषित तप्स सुवर्ण आभूषणे ॥२२॥
 संचोदितो रथः शीघ्रं खरस्य रिपुघातिनः।
 शब्देनापूरयामास दिशः संप्रदिशस्तथा ॥२३॥
 त्या रथास शत्रुघाती हाकता घरघर स्वर ।
 दिशा उपदिशा सर्व शब्दे भारुनि टाकतो ॥२३॥
 प्रवृद्धमन्युस्तु खरः खरस्वरो रिपोर्वधार्थं त्वरितो यथान्तकः।
 अचूचुदत्सारथिमुन्नदन् पुनमहाबलो मेघ इवाश्मवर्षवान् ॥२४॥

मनात ज्याच्या क्रोध वधास्तव शत्रुच्या होत उत्सुक यमासम ।
स्वरही कठोर गर्जत मेघासम सिंहनादे सारथ्यास करी प्रेरित ॥२४॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे द्वाविंशः सर्गः ॥२२॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 23

तत्प्रयातंबलं घोरमशिवं शोणितोदकम् ।
अभ्यवर्षन्महाघोरस्तुमलो गर्दभारुणः॥1॥
प्रस्थान ते करताना शोणित रंगे नभी ।
गर्जना होउनि वर्षा रक्तमय होउ लागली ॥1॥
निपेतुस्तुरगास्तस्य रथयुक्ता महाजवाः।
समे पुष्पचिते देशे राजमार्गे यदृच्छ्या ॥2॥

रथाचे अश्व मार्गात पुष्पवर्षित समतल।
 वेगे चालता पडती अडखळुनी अचानक ॥२॥
 श्यामं रुधिरपर्यन्तं बभूव परिवेषणम् ।
 अलातचक्रप्रतिमं प्रतिगृह्य दिवाकर ॥३॥
 सूर्यमण्डल कृष्णवर्णी वेढलेले भासले।
 रक्तवर्णं समाहित जे अलातचक्रापरि ॥३॥
 ततो ध्वजमुपागम्य हेमदण्डं समुच्छितम् ।
 समाक्रम्य महाकायस्तस्थौ गृथः सुदारुणः॥४॥

रथावरील ध्वजाच्या सुवर्णदण्डावरी दिसे ।
 घुबड विशालकाय दिसण्यास भयंकर ॥४॥
 जनस्थानसमीपे च समाक्रम्य खरस्वनाः।
 विस्वरान् विविधान् नादान् मांसादा मृगपक्षिणः॥५॥
 व्यजहरदीप्तायां दिशि वै भैरवस्वनम्
 अशिवं यातु धानानां शिवा घोरा महास्वनाः॥६॥
 मांसभक्षी पशू पक्षी जनस्थानासमीप ते।
 येउनी विकृत स्वरे विकट शब्दां बोलती ॥५॥

सूर्ये प्रदीप दिशांस चीत्कार करती असे ।
 गिधाडे भैरवनाद अमङ्गल राक्षसांस्तव ॥६॥
 प्रभिन्नगजसंकाशास्तोयशोणितधारिणः।
 आकाशं तदनाकाशं चक्रुर्भीमाम्बुवाहकाः॥७॥
 मदधारा वाहणाऱ्या गजासम मेघ ज्यामधे ।
 जला ऐवजी रक्त आकाश भरुनी टाकती ॥७॥
 बभूव तिमिरं घोरमुद्धतं रोमहर्षणम् ।
 सिशो वा प्रदिशो वापि सुव्यक्तं न चकाशिरे॥८॥

अन्धार घोर सर्वत्र पसरे रोमहर्षण ।
 दिशाहि त्यामुळे स्पष्ट दिसणे शक्य न होतसे ॥८॥
 क्षतजार्द्दसवर्णाभा ध्या कालं विना बभौ ।
 खरं चाभिमुखं नेदुस्तदा घोरा मृगाः खगाः ॥९॥
 अवेळी होतसे संध्या रक्तवर्णि वस्त्रासम ।
 खरापुढे पशुपक्षी भयंकर गर्जु लागती ॥१०॥
 कड़कगोमायुगृथ्राश्च चुक्रुशुर्भयशंसिनः।
 नित्याशिवकरा युद्धे शिवा घोरनिर्दर्शनाः ॥११॥

नेदुर्बलस्याभिमुखं ज्वालोद्गारिभिराननैः।

,कंक, गृध्र गिधाडे ती ओरडती खरापुढो।

अमङ्गलसूचक तैसी गिधाडे भयदर्शक ॥10॥

लागती खरसेनेपुढे ज्वालात्कारि शब्द करु ।

कबन्धः परिधाभासो दृश्यते भास्करान्तिके॥11॥

जग्राह सूर्यं स्वर्भानुरपर्वणि महाग्रहः।

प्रवाति मारुतः शीघ्रं निष्प्रभोऽभूद् दिवाकरः॥12॥

सूर्यपरिधापाशी कबन्ध दिसु लागला । कबन्ध म्हणजे मस्तक विरहित धड

अमावास्या नसता राहू सूर्या गिळु लागला ।
हवा तीव्र गति वाहे सूर्य निष्प्रभ होतसे ॥12॥

उत्पेतुश्च विना रात्रिं ताराः खद्योतसप्रभाः।
संलीनमीनविहगा नलिन्यः शुष्कपड़कजाः॥13॥

दिवस असुनी तारे आकाशी दिसु लागले ।
नष्ट मीन जलपक्षी सुकून कमळे जात ती ॥13॥

तस्मिन् क्षणे बभूवुश्च विना पुष्पफलैर्द्रुमाः।
उद्घृतश्च विनावातं रेणुर्जलधरारुणः॥14॥

फळे फुले झडुनी जाती आकाशी धूळ धूसर ।
 ढगासम दिसू लागे नसता वाहती हवा ॥14॥
 चीचीकूचीति वाश्यन्त्यो बभूवस्त्र सारिकाः।
 उल्काश्वापि स निर्घोषा निपेतु घोरदर्शना॥15॥
 करती आवाज चीची पक्षी मैनेसमान जो।
 भयानक उल्कापात घोर नादे होतसे ॥15॥
 प्रचचाल मही चापि स शैल वन कानना।
 खरस्य च रथस्यस्थस्य नर्दमानस्य धीमतः ॥16॥

प्राकम्पत भुजः सव्यः स्वरश्चास्यावसज्जता।
 साम्रा सम्पद्यते दृष्टिः पश्यमानय सर्वतः ॥१७॥
 धरणी कम्पित होई वन गिरी काननासह ।
 करी रथात बसुनी बुद्धिमान् खर गर्जना ॥१६॥
 वाम भुजा तेव्हां त्याची अचानक कापु लागली।
 पहाता आणि सर्वत्र नेत्री अश्रु येति तया ॥१७॥
 ललाटे च रुजो जाता न च मोहान्न्यवर्तत ।
 तान् समीक्ष्य महोत्पातानुत्थितान् रोमहर्षणान् ॥१८॥

अब्रवीद् राक्षसान् सर्वान् प्रहसन् स खरस्तदा ।
 युद्धातुनी न निवृत्त मस्तकशूल होई तरी ।
 उलट हसे पाहूनी उत्पात रोमांचक ॥१८॥
 आणि राक्षसां समस्त खर सर्वा बोलला ।
 महोत्पातानिमान् सर्वानुत्थितान् घोरदर्शनान् ॥१९॥
 न चिन्तयाम्यहम् वीर्याद् बलवान् दुर्बलानिव ।
 तारा अपि शरैस्तीक्ष्णैः पातयेयं नभस्तलात् ॥२०॥
 भयानक उत्पातांची पर्वा मी न करीतसे ॥१९॥

जशी वीर बलवान् दुर्बलांची करती नच ॥
 तारेहि पाडू शकतो तीक्ष्ण बाणे नभातुनी ॥२०॥
 मृत्यु मरणधर्मेण संकृद्धो योजयाम्यहम् ।
 राघवं तं बलोत्सिक्तं भ्रातरं चापि लक्ष्मणम् ॥२१॥
 अहत्वा सायकैस्तीक्ष्णैर्नोपावर्तितुमुत्सहे ।
 क्रुद्ध होता मृत्युलाही यमसदनी मी धाडिन।
 स्वबळावरि करती गर्व त्या राम लक्ष्मणा ॥२१॥
 मारल्याविण तीक्ष्ण बाणे नाही परतणार मी ।

यन्निमित्तं तु रामस्य लक्ष्मणस्य विपर्ययः॥२२॥
 सकामा भगिनीमेऽस्तु पीत्वा त रुधिरं तयोः।
 जिच्याशी विपरीत वर्तन करती राम लक्ष्मण ॥२२॥
 इच्छापूर्ति भगिनीची हो त्यांच्या रक्तप्राशने ।
 न क्वचित् प्राप्तपूर्वो मे संयुगेषु पराजयः॥२३॥
 युष्माकमेतत् प्रत्यक्षं नानृतं कथयाम्यहम् ।
 यापूर्वी कधिही युद्धे पराजय झाला नसे ॥२३॥
 प्रत्यक्ष पाहिले तुम्ही असत्य मी न बोलतो ।

देवराजमपि कृद्धो मत्तैरावतगामिनम् ॥२४॥
 वज्रहस्तं रणे हन्यां किं पुनस्तौ च मानवौ ।
 ऐरावतावरी आरूढ देवराजासहि मी रणी॥२४॥
 क्रुद्ध होता मारीन काय मानवाची कथा ।
 सा तस्य गर्जितम् श्रुत्वा राक्षसानाम् महाचमुः॥२५॥
 प्रहर्षम् अतुलम् लेभे मृत्यु पाश अवपाशिता ।
 त्याची गर्जना ऐकून राक्षस सेना ती महा ॥२५॥
 जणु मृत्युपाशी बद्ध होई हर्षे आनंदित ॥

समेयुः च महात्मानो युद्धदर्शनकांक्षिणः।
 क्रषयो देव गन्धर्वाः सिद्धः च सह चारणैः॥२६॥

क्रषी देव गन्धर्व सिद्ध चारणही तसे ॥२६॥

येति एकत्र पहायास युद्ध कैसे होतसे ॥

समेत्य च ऊचुः सहिताः ते अन्यायम् पुण्यकर्मणः॥२७॥

स्वस्ति गो ब्राह्मणेभ्यो अस्तु लोकानाम् ये च सम्मताः।

जमुनी एकत्र पुण्यकर्मी वदताती परस्परां ॥२७॥

गो ब्राह्मण लोकांचे आदरणीय होवो शुभा।

जयताम् राघवो युद्धे पौलस्त्यान् रजनी चरान् ॥२८॥
 चक्रहस्तो यथा विष्णुः सर्वान् असुरसत्तमान् ।
 युद्धात जिंको राघव पौलस्त्याच्या या निशाचरां ॥२८॥
 जसा चक्रधर विष्णु राक्षसां सर्व एकदा ।
 एतत च अन्यत च बहुशो ब्रुवाणाः परम ऋषयः॥२९॥
 जात कौतुहलात तत्र विमानस्थाः च देवताः।
 तदृशु-वाहिनीम् तेषाम् राक्षसानाम् गत आयुषाम् ॥३०॥
 असे आणिक काही परम ऋषि बोलती ॥२९॥

देवताही कुतूहलाने जमती विमानातुनी ।
 पाहती राक्षससेना दाढेत मृत्युच्या जनू ॥३०॥
 रथेन तु खरो वेगात सैन्यस्य अग्रात विनिःसृतः।
 श्येनगामी पृथुगाग्रीवो यज्ञशत्रुः विहंगमः ॥३१॥
 दुर्जयः करवीराक्षः परुषः कालकार्मुकः।
 हेममाली महामाली सर्पास्यो रुधिराशनः ॥३२॥
 द्वादश एते महावीर्याः प्रतस्थुः अभितः खरम् ।

वेगाने रथात बसुनी येइ सैन्यामध्ये खर ।
 महान राक्षस योध्यांच्या पुढती जाइ तो ॥
 श्येनगामी प्रिथुगवीर यज्ञशत्रु विहंगम ॥३१॥
 तसेच दुर्जय करवीराक्ष परुष कालकार्मुक
 हेममाली महामाली सर्पास्य रुधिराक्ष हे।
 बारा शूर राक्षस हे जमती खराभोवती ॥३२॥
 महाकपालः स्थूलाक्षः प्रमाथी त्रिशिराः तथा।
 चत्वार एतेसेना अग्रे दूषणम् पृष्ठतो अन्वयुः॥३३॥

महाकपाल स्थूलाक्ष प्रमाथी त्रिशिर चार हे।
 सेनापति सैन्याचे हे दूषणापाठि चालती ॥३३॥

सा भीमवेगा समर अभिकांक्षिणि।
 सुदारुणा राक्षस वीर सेना ।

तौ राजपुत्रौ सहसा अभ्युपेता।
 माला ग्रहाणाम् इव चन्द्र सूर्यो ॥३४॥

वेगे सेना ती युद्धास्तव सिद्ध जी ।
 कठोर राक्षससेना चालुनी जात ती ।

दोन राजपुत्रांवरि राम लक्ष्मणा ।
जणु ग्रहमाला सूर्य चंद्रावरी॥३४॥

इति वाल्मिकि रामायणे आदिकाव्ये अरण्यकाण्डे त्रयोविंशः सर्गः॥२३॥

अरण्यकांड सर्ग 24

आश्रमं प्रतियाते तु खरे खरपराक्रमे ।
 तानेवौत्पातिकान् रामः सह भ्रात्रा ददर्श ह ॥१॥
 पराक्रमी खर निघे जेव्हां श्रीराम आश्रमाकडे ।
 भ्रात्यासह दिसती दुश्चिह्ने ती रामासही ॥१॥
 तानुत्पातान् महाघोरान् रामो दृष्ट्वात्यमर्षणः।
 प्रजानामहितान् दृष्ट्वा वाक्यं लक्ष्मनमब्रवीत् ॥२॥

महाघोर ते उत्पात पाहुनि प्रजाहितदक्ष
 व्यथित होउनी राम लक्ष्मणास असे म्हणे ॥२॥
 इमान् पश्य महाबाहो सर्वभूतापहारिणः।
 समित्थितान् महोत्पातान् संहर्तु सर्वराक्षसान् ॥३॥
 सर्वभूतसंहारक उत्पात जे तू पाहसी ।
 संहारार्थ राक्षसांच्या उत्पन्न झाले असति ते ॥३॥
 अमी रुधिरधारास्तु विसृजन्ते खरस्वनाः।
 व्योम्नि मेघा निवर्तन्ते परुषा गर्दभारुणाः॥४॥

गर्दभासम धूसर मेघ सर्वत्र विचरती ।
 प्रचंड गर्जुनी जणु रक्तधारा बरसती ॥४॥
 सधूमाश्च शराः सर्वे मम युद्धाभिनन्दिताः।
 रुक्मपृष्ठानि चापानि विचेष्टन्ते विचक्षण ॥५॥
 सधूम मम बाणही युद्धास्तव आनन्दित ।
 सोनपृष्ठी चापातुनि सुटण्या अधीर ते ॥५॥
 यादृशा इह कूजन्ति पक्षिणो वनचारिणः।
 अग्रतो नोऽभयं प्रातं संशयो जिवितस्य च ॥६॥

कुजति वनचारी ज्या प्रकारे पक्षी भासती ।
 भयमुक्त राक्षसांना परि प्राणसंकट सुचविती ॥७॥
 सम्प्रहारस्तु सुमहान् भविष्यति न संशयः।
 अयमाख्याति मे बाहुः स्फुरमानो मुहुर्मुहुः॥७॥
 भुजा ही मम दक्षिण वारंवार स्फुरोनिया ।
 सुचवी महान् युद्ध होणार हे निःसंशय ॥७॥
 संनिकर्षे तु नः शूर जयं शत्रोः पराजयम्
 सुप्रभं च प्रसन्नं च तव वक्त्रं हि लक्ष्यते ॥८॥

तव लक्ष्मणा दिसते कान्तिमान् प्रसन्न मुख ।
 जय आपुला सुचवी पराजय शत्रुचा झणी ॥८॥
 उद्यतानां हि युद्धार्थं येषां भवति लक्ष्मण।
 निष्प्रभं वदनं तेषां भवत्यायुः परिक्षयः॥९॥
 युद्धास उद्यत होता जयांचे मुख निष्प्रभ ।
 लक्ष्मणा आयुष्य त्यांचे नष्ट होउनि जातसे ॥१०॥
 रक्षसां नर्दतां घोरः श्रूयतेऽयं महाध्वनिः।
 आहतानां च भेरीणां राक्षसैः करकर्मभिः॥१०॥

गर्जणाच्या राक्षसांचा ऐकु येत घोर स्वर ।
भेरींचाहि भयंकर करिती क्रूर राक्षस ॥10॥

अनागतविधानं तु कर्तव्यं शुभमिच्छता ।
आपदं शड्कमानेन पुरुषेण विपश्चिता ॥11॥

कल्याण इच्छिति त्यांस आपत्ति आशंकिण्या ।
पूर्वीच उपाय करी विद्वान पुरुष लक्षण ॥11॥

तस्माद् गृहीत्वा वैदेही शरपाणिर्धनुर्धरः।
गुहामाश्रय शैलस्य दुर्गा पादपसंकुलाम् ॥12॥

म्हणुनि घेऊनि सीतेस धनुष्य बाण धारुनी।
 गुहेमध्ये पर्वताच्या वृक्षाच्छादित जाशिल ॥12॥
 प्रतिकूलितुमिच्छामि न हि वाक्यमिदं त्वया ।
 शापितो मम पादाभ्यां गम्यतां वत्स मा चिरम् ॥13॥
 वचनाविरुद्ध माझ्या न बोलू न करू सांगतो।
 शपथ मम चरणाची शीघ्र वत्सा निघून जा ॥13॥
 त्वं हि शूरश्व बलवान् हन्या एतान् न संशयः।
 स्वयं निहन्तुमिच्छामि सर्वानेव निशाचरान् ॥14॥

शूर तू बलवान यांना वधण्यास समर्थ तू ।
 तरी सर्वा मीच निशाचरां मारु इच्छितो॥14॥
 एवमुक्तस्तु रामेण लक्ष्मणः सह सीतया ।
 शरानादाय चापं च गुहां दुर्गा समाश्रयत ॥15॥
 ऐसे रामाने वदता सीतेस घेउनि लक्ष्मण ।
 शरचापासह जाई दुर्गम गुहेत पर्वती ॥15॥
 तस्मिन् प्रविष्टे तु गुहां लक्ष्मणे सह सीतया ।
 हन्त निर्युक्तमित्युक्त्वा रामः कवचमाविशत ॥16॥

सीतेसह त्याच्या जाता गुहेत राम हर्षुनि ।
 झाले योग्य असे म्हणुनी करी कवच धारण ॥१६॥
 स तेनाग्निनिकाशेन कवचेन विभूषितः।
 बभूव रामस्तिमिरे महानग्निरिवोत्थितः ॥१७॥
 प्रज्वलित अग्नीसम कवचे श्रीराम भूषित।
 अग्निदेव अंधःकारे महान जणु शोभत ॥१७॥
 स चापमुद्यम्य महच्छरानादाय वीर्यवान।
 सम्बभूस्थितस्तत्र ज्यास्वनैः पूरयन् दिशः॥१८॥

महान धनुष्य बाण घेऊन युद्धास्तव सज्ज ।
 प्रत्यंचेच्या टणत्कारे दिशा सर्व भरुनी टाके ॥18॥

ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च सह चारणैः।
 समेयुश्च महात्मानो युद्धदर्शनकांक्षया॥19॥

देव गन्धर्व तेव्हां सिद्धही चारणांसह ।
 महात्मे सर्व एकत्र जमती युद्ध पाहण्या ॥19॥

ऋषयश्च महात्मानो लोके ब्रह्मर्षिसत्तमाः।
 समेत्य चोचुः सहितास्तेऽन्योन्यं पुण्यकर्मणः॥20॥

स्वस्ति गोब्राह्मणानां च लोकानां चेति संस्थिताः।
 जयतां राघवो युद्धे पौलत्यान् रजनीचरान् ॥२१॥
 चक्रहस्तो यथा युद्धे सर्वानसुरपुड़गवान् ।
 प्रसिद्ध जे तिन्ही लोकी पुण्यकर्मा असे ऋषि ।
 एकत्र उभे राहून गोब्राह्मण म्हणती असे ॥२०॥
 कल्याण होवो ब्राह्मण गाई समस्त लोकांचे ।
 जसे चक्रधारी विष्णु परास्त करती श्रेष्ठ ॥२१॥
 असुरांवर पौलस्त्य व्हावे विजयी श्रीराम ।

एवमुक्त्वा पुनः प्रोचुरालोक्य च परस्परम् ॥22॥
 चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणाम् ।
 एकश्च रामो धर्मात्मा कथं युद्धं भविष्यति ॥23॥
 असे बोलुनि नंतर पाहुनी एकमेकाकडे ॥22॥
 म्हणती चौदा हजार राक्षस एकीकडे ।
 दुसरीकडे एकटा राम युद्ध हे व्हायचे कसे ॥23॥
 इति राजर्षयः सिद्धाः सगणाश्च द्विर्जर्षभाः।
 जातकौतूहलास्तस्थुर्विमानस्थाश्च देवताः॥24॥

बोलत ऐसे राजर्षि सिद्ध गणांसह ब्राह्मण ।
 देवता विमाने स्थित कुतूहले उठुन पाहती ॥२४॥
 आविष्टं तेजसा रामं संग्रामशिरसि स्थितम् ।
 दृष्ट्वा सर्वाणि भूतानि भयाद् विव्यथिरे तदा ॥२५॥
 युद्धार्थ वैष्णव तेज युक्त श्रीरामा पाहुनी ।
 उभा सर्व प्राणी भये व्यथित जाति होउनी ॥२५॥
 रूपमप्रतिमं तस्य रामस्याक्षिलष्टकर्मणः।
 बभूव रूपं क्रुद्धस्य रुद्रस्येव महात्मनः॥२६॥

महान कर्मा उद्युक्त क्रुद्ध श्रीराम भासत ।
 अप्रतीम रुद्रासम महात्म्याचे प्रतीत हो ॥२६॥
 इति सम्भाष्यमाणे तु देवगन्धर्वचारणैः।
 ततो गम्भीरनिर्हादं घोरचर्मायुधध्वजम् ॥२७॥
 अनीकं यातुधानानां समन्तात प्रत्यपद्यत ।
 चारण देव गन्धर्व मङ्गलकामना अशी ।
 भयंकर ढालतलवार आयुधे ध्वजांसह आसुर ॥२७॥
 सेना गर्जना गम्भीर रामापाशि करीत ये ।

वीरालापा- विसृजतामन्योन्यमभिगच्छताम्॥28॥

चापानि विस्फारयतां जृम्भतां चाप्यभीक्षणशः।

विप्रघुष्टस्वनानां च दुन्दुभींश्चापि निघ्नताम्॥29॥

तेषां सुतमुलः शब्दः पूर्यामास तद् वनम्।

राक्षस सैनिक भेटती युद्धास्तव परस्परां॥28॥

टण्टकार करती नाद धनुष्यां खेचुनियां ॥

गर्जना करती घोर दुंदुभी पिटती तसे॥29॥

तुमुल नाद वनी त्यांचा वनी गुंजत राहिला ।

तेन शब्देन वुत्रस्ताः श्वापदा वनचारिणः॥३०॥
 दुद्रुवुर्यत्र निःशब्दं पृष्ठतो नावलौकयन् ।
 नादे त्या श्वापदे जाती भयाने अन्य ज्या वनी॥३०॥
 नसे कोलाहल ऐसा फिरुनी नच पाहती ।
 तच्चनीकं महावेगं रामं समनुवर्तता॥३१॥
 धृतनानाप्रहरणं गम्भीरं सागरोपमम्
 जाइ सेना महावेगे रामाकडे सशस्त्र जी ॥३१॥
 दिसे भव्य सेना ती गम्भीर सागरापरी ॥

रामोऽपि चारयंचक्षुः सर्वतो रणपण्डितः॥३२॥
 ददर्श खरसैन्यं तद् युद्धायाभिमुखो गतः।
 रणपण्डित रामाने चारी दिशांस पाहुनी ॥३२॥
 निरीक्षुनि खरसैन्या युद्धास सरसावि तो ।
 वितत्य च धनुर्भीमं तूण्याश्वोदृत्य सायकान॥३३॥
 क्रोधमाहारयत तीव्र वधार्थ सर्वरक्षसाम ।
 दुष्प्रेक्ष्यश्वाभवत क्रूद्धो युगान्ताग्निमिव ज्वलन॥३४॥
 भात्यातुनि काढी बाण अनेक धनुषा ताणुनी ॥३३॥

वधण्या राक्षसां सर्व तीव्र क्रोधा प्रकटवी ।
 प्रज्वलित प्रलयाग्नि सम पहाण्यास दुष्कर ॥३४॥
 तं दृष्ट्वा तेजसाऽविष्टं प्राव्यथन् वनदेवताः।
 तस्य रुष्टस्य रूपं तु रामस्य ददृशे तदा ।
 दक्षस्येव क्रतुं हन्तुमुद्यतस्य पिनाकिनः॥३५॥
 तेजस्वी रामा पाहूनी व्यथित त्या वनदेवता ।
 ते रुष्ट रूप रामाचे पिनाकधारी शिवासम ।
 विनाशा सज्ज यज्ञाच्या दक्षाच्या दिसे तसे ॥३५॥

तत्कार्मुकैराभरणै रथैश्च तद्वर्मभिश्चाग्निसमानवर्णैः।
 बभूव सैन्यं पिशिताशनानां सूर्योदये नीलमिभ्रजालम् ॥३६॥
 धनुष्य आभूषण रथ अग्नी समान कान्तिमान कवचयुक्त
 पिशाच सेना दिसे नील घनापरि सूर्योदयकालिन ॥३६॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे चतुर्विंशः सर्गः॥२४॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 25

अवष्टब्धधनु रामं क्रुद्धं तं रिपुघातनम् ।
ददर्शश्रममागम्य खरः सह पुरःसरैः॥१॥
तंदृष्ट्वा सगुणं चापमुद्यम्य खरनिःस्वनम्
रामस्याभिमुखंसूतं चोद्यतामित्यचोदयत॥२॥
आश्रमी जात आपल्या सैनिकांसह पाही खर ।
क्रुद्ध रामा शत्रुघाती हाती धनुष्य घेऊनी॥३॥

तया पाहुनि उचली धनुष्या आज्ञापी खर।
 घेऊनि चल रथ माझा रामासमोर तू सुता ॥२॥
 स खरस्याज्ञया सूत्स्तुरगान समचोदयत
 यत्र रामो महाबाहुरेको धुन्वन् धनुः स्थितः॥३॥
 खराच्या आज्ञेमे सूत अश्वांना वळवी जिथे।
 एकटे श्रीराम उभे धनुष्य हाती घेऊनी ॥३॥
 तं तु निष्पतिं दृष्ट्वा सर्वतो रजनीचराः।
 मुञ्चमाना महानादं सचिवाः पर्यवारयन् ॥४॥

पाहुनी त्या रामापाशी त्याचे सर्व राक्षसगण।
 करुनी उच्च सिंहनाद चोहीकडुनि वेढती ॥४॥
 स तेषां यातुधानानां मध्ये रथगतः खरः।
 बभूव मध्ये तारानां लोहिताङ्ग इवोदितः॥५॥
 त्या सर्व राक्षसांमध्ये मध्यभागी खर जणु ।
 तारकांमध्ये मङ्गळ असावा शोभतो तसा ॥५॥
 ततः शरसहस्रेण रममप्रतिमौजसम् ।
 अर्दयित्वा महानादं अनाद समरे खरः॥६॥

सहस्र शर वर्षाव रणात करुनी खर ।
 रामावर बलशाली पीडण्या गर्जना करी ॥६॥
 ततस्तं भीमधन्वानं क्रुद्धाः सर्वे निशाचराः।
 रामं नानाविधै शस्त्रैरभ्यवर्षन्त दुर्जयम् ॥७॥
 तदा कृद्ध निशाचर नानाशस्त्रांचा करीति ।
 वर्षाव धनुष्यधारी दुर्जय रामावर ते ॥८॥
 मुद्रौरायसे शूलैःप्रासैः खद्रैः परश्वधैः।
 राक्षसाः समरे शूरं निजजू रोषतत्पराः॥९॥

समरी राक्षस करती शूर्वीर रामावर ।
 लोह शूल मुद्गर खड्ग फरश यांचा प्रहार॥८॥
 ते बलाहकसंकाशा महाकाया महाबलाः।
 अभ्यधावन्त काकुत्स्थं रथैर्वाजिभिरेव च ॥९॥
 गजैः पर्वतकूटाभै रामं युद्धे जिघांसवः।
 मेघासम काळेकुट्ट महाकाय महाबल ।
 काकुत्स्थावरि तुटुनी पडती रथ अश्वांसवे ॥१०॥
 पर्वतासम गजांसह मारण्या इच्छिती तया ।

ते रामे शरवर्षाणि व्यसृजन रक्षसां गणाः॥१०॥
 शैलेन्द्रमिव धाराभिर्वर्षमाणा महाघनाः।
 करती शरवर्षाव रामावरि राक्षसगण ॥१०॥
 जसे मेघ प्रचंड जलधारा गिरीवरी ।
 सर्वैः परिवृतो रामो राक्षसैः क्रूरदर्शनैः।
 तिथिष्विव महादेवो वृतः पारिषदां गणैः।
 क्रूर राक्षसे रामास अशा प्रकारे घेरिले ॥११॥
 जैसे शिवास तिथिला पार्षद्गण घेरती ।

तानि मुक्तानि शस्त्राणि यातुधानैः स राघवः॥12॥

प्रतिजग्राह विशिखैनद्योघानिव सागरः।

अस्त्रशस्त्रा राक्षसांच्या ग्रासिले रामे असे ॥12॥

जैसे सरिताप्रवाहां टाकी गिळुनि सागरा।

स तैः प्रहरणैरभिन्नगात्रो न विव्यथे ॥13॥

रामः प्रदीपैर्बहुभिर्वओरिव महाचलः।

शस्त्रप्रहारे त्यांच्या क्षतविक्षत देह जरी॥13॥

विचलित नसे होत वज्रप्रहारे गिरि जणु ।

स विद्धः क्षतजादिग्धः सर्वगात्रेषुराघवः॥१४॥
 बभूव रामः संध्याभैर्दिवाकर इवावृतः।
 होउनी रक्तबंबाळ शस्त्राघाते दिसे जसा ॥१४॥
 सूर्यदेव सायंकाली आवृत्त मेघांनी जणु ।
 विषेदुर्देवगन्धर्वाः सिद्धाश्र परमर्षयः॥१५॥
 एकं सहस्रैर्बहुभिस्तदा दृष्ट्वा समावृतम् ।
 एकटा राम शत्रूंनी सहस्र सर्व बाजूंनी ॥१५॥
 पाहुनी आवृत्त सिद्ध देव गन्धर्व दुःखित ।

ततो रामस्तु संकुद्धो मण्डलीकृतकार्मुकः॥१६॥
 ससर्ज निशितान् बाणान् शतशोऽथ सहस्रशः।
 दुरावारान् दुर्विषहाम् कालपाशोपमान् रणे ॥१७॥
 क्रुद्ध श्रीराम धनुष्या ताणी गोलाकार कृत ।
 सहस्रावधि त्यातुनी सोडे तीर दुर्धर ।
 दुःसह भयंकर ते असती कालपाशासम ॥१७॥
 मुमोच लीलया कड़कपत्रान् काञ्चनभूषणान् ।
 ते शराः शत्रुसैन्येषु मुक्ता रामेण्लीलया ॥१८॥

आददूरक्षसां प्राणान् पाशाः कालकृता इव ।
 लीलया सोडितसे तो बाण सुवर्णं भूषित ।
 कङ्कपत्रयुक्त अनेक कालपाशासमान जे॥१८॥
 करती प्राणा हरण राक्षसचमूचे समोरिल ।
 भित्वा राक्षसदेहांस्तांस्ते शरा रुधिराप्लुताः॥१९॥
 अन्तरिक्षगता रेजुर्दीप्ताग्निसमतेजसः।
 छेदुनी राक्षसदेहां जाती रक्तालिप्त शरा॥१९॥
 अग्नीसमान आकाशी प्रज्वलित प्रकाशती ।

असंख्येयास्तु रामस्य सायकाश्चापमण्डलात् ॥२०॥

विनिष्पेतुरतीवोग्रा रक्षः प्राणापहारिणः।

धनुष्यातुनि रामाच्या मण्डलाकार जे असे॥२०॥

राक्षसां प्राणघातक असंख्य सुटती शरा।

तैर्धनंषि ध्वजाग्राणि चर्माणि क्वचानि च ॥२१॥

बाहून् सहस्ताभरणानूरूपं करिकरोपणम्

चिच्छेद रामः समरे शतशोऽथ सहस्रशः॥२२॥

बाणांनी रणांगणि त्या धनुष्ये सहस्रावधि ॥॥२१॥

कवचे ध्वजाग्रे ढाली बाहु आभूषण युक्तही।
 गजशुंडेपरी जांघा सहस्र श्रीराम तोडती ॥२२॥
 हयान् काञ्चनसंनाहान् रथयुक्तान् ससारथीन्
 गजांश्च सगजारोहान् सहयान् सादिनस्तदा ॥२३॥
 चिच्छिदुर्बिभिदुश्वैव रामबाणा गुणच्युताः ।
 पदातीत समरे हत्वा ह्यनयद् यमसादनम् ॥२४॥
 सुवर्णकवचधारी अश्वा रथ सारथ्यासवे ।
 गज स्वारांसवे अश्वां छिन्नभिन्न स्वारांसह॥२३॥

श्रीराम बाण करती पदातीनाहि त्यांसवे ।
 अश्या प्रकारे राम सर्वा यमलोकि पोचवी ॥२४॥
 ततो नालीकनाराचैस्तीक्ष्णाग्रैश्च विकर्णिभिः।
 भीममारतस्वरं चक्रुश्छद्यमाना निशाचराः॥२५॥
 नालीक नाराच तैसे तीक्ष्ण अग्र विकर्ण या ।
 बाणांनी छिन्न राक्षस भयंकर ध्वनि काढती ॥२५॥
 तत्सैन्यं विविधैर्बाणैरदितं मर्मभेदिभिः॥
 न रामेण सुखं लेभे शुष्कं वनमिवाग्निना॥२६॥

श्रीरामाच्या मर्मभेदी बाणांनी विद्ध राक्षस ।
 अग्निग्रासित शुष्क वनापरि सुखवंचित ॥२६॥
 केचिद् भीमबलाः शूराः प्रासान् शूलान् परश्वधान ।
 चिक्षिपुः परमक्रुद्धा रामाय रजनीचराः ॥२७॥
 काही बलशाली क्रुद्ध प्रासांसह शूलांसह ।
 रामावर प्रहार करती शूरवीर निशाचर ॥२७॥
 तेषां बाणैर्महाबाहुः शस्त्राण्यावार्य वीर्यवान
 जहार समरे प्राणांश्चिच्छेद च शिरोधरान् ॥२८॥

परि महाबाहु श्रीराम रणी बाणांनि आपुल्या ।
 अस्त्रां छेदुनि त्यांच्या प्राणहरण त्यांचे करी ॥२८॥
 ते छिन्नशिरसः पेतुशिष्ठन्नचर्मशरासनाः।
 सुपर्णवातविक्षिप्ता जगत्यां पादपा यथा ॥२९॥
 अवशिष्टाश्च ये तत्र विषण्णास्ते निशाचराः।
 खरमेवाभ्यधावन्त शरणार्थं शराहताः॥३०॥
 नन्दनवनातिल वृक्ष गरुडपंख हवेमुळे ।
 पडती उन्मळुनी तैसे शिर ढाल धनुसह ॥२९॥

कापले जाता धराशायी होती ते निशाचर ।
 वाचती विषादग्रस्त ते खरापाशि धावती ॥३०॥
 तान् सर्वान् धनुरादाय समाश्वास्य च दूषणः।
 अभ्यधावत् सुसंकुद्धं क्रुद्ध इवान्तकः ॥३१॥
 आश्वासूनि तया क्रुद्ध दूषण धनु घेउनि ।
 यमराजासमान तो युद्धार्थ धावे रामावरी ॥३१॥
 निवृत्तस्तु पुनः सर्वे दूषणाश्रयनिर्भयाः।
 राममेवाभ्यधावन्त सालतालशिलायुधाः॥३२॥

त्यमुळे निर्भय होत परतूनि रामावरी ।
 करती हल्ला घेऊन वृक्ष साल ताड शिळा॥32॥
 शूलमुद्रहस्ताश्च पाशहस्ता महाबलाः।
 सृजन्तः शरवर्षाणि शस्त्रवर्षाणि संयुगे ॥33॥
 शूल मुद्रर पाशे महाबली निशाचर ।
 तसेच अन्य शस्त्रांचा वर्षाव करु लागती ॥33॥
 द्रुमवर्षाणि मुञ्चन्तः शिलावर्षाणि राक्षसाः।
 तद् बभूवाद्गुतं युद्धं तुमुल रोमहर्षिणम् ॥34॥

रामस्यास्य महाघोरं पुनस्तेषं च रक्षसाम् ।
 वृक्षांचा वर्षाव काही तर शिळांचा राक्षस ।
 करती तेव्हां निशाचर राम यांच्यात अद्भुत ॥३४॥
 भयंकर रोमाञ्चक युद्ध होई पुन्हा सुरु ।
 ते समन्तादभिक्रुद्धा राघवं पुनरार्दयन ॥३५॥
 ततः सर्वा दिशो दृष्ट्वा प्रदिशश्च समावृताः।
 राक्षसैः सर्वतः प्राप्तैः शरवर्षाभिरावृतः ॥३६॥
 स कृत्वा भैरवं नादमस्त्रं प्रमभास्वरम्

समयोजयद् गान्धर्वं राक्षसेषु महाबलः ॥३७॥
 ते सर्वं क्रुद्धं होऊन करती पीडित राघवा ॥॥३५॥
 दिशा उपदिशा सर्वं पाहुनी शराच्छादित ।
 राक्षसांनी केलेल्या सर्वत्र शरवृष्टीमुळे ॥३६॥
 करुनी भैरवनादं श्रीरामं महाबलि ।
 तेजस्वी गान्धर्वं अस्त्रं त्यांच्यावरं सोडती ॥३७॥
 ततः शरसहस्राणि निर्ययुश्चापमण्डलात् ।
 सर्वा दश दिशो बाणैरापूर्यन्तं समागतैः॥३८॥

त्यामुळे मण्डलाकार श्रीराम धनुष्यातुन ।
 निघोनी शर सहस्र व्यापती दाही दिशा ॥३८॥
 नाददानं शरान् घोरान् विमुञ्चन्तं शरोत्तमम् ।
 विकर्षमाणं पश्यन्ति राक्षसास्ते शरादिताः॥३९॥
 राक्षसां न कळे राम बाण केव्हां सोडती ।
 दिसे केवळ त्यांना खेचताना धनुष्य ते ॥३९॥
 शरान्धकारमाकाशमावृणोत सदिवाकरम् ।
 बभूवावस्थितो रामः प्रक्षिपन्निव तान् शरान् ॥४०॥

शरसमुदाय अन्धारे आवृत्त नभ सूर्यासह ।
 श्रीराम शरा सोडति एका स्थानि राहुनी ॥४०॥
 युगपत्पतमानैश्च युगपच्च हतै शमा।
 युगपत्पतितैश्चैव विकीर्णा वसुधाभवत ॥४१॥
 शरविद्ध होउनिया भूमीवर पडती जे ।
 प्रेतांनी भूमी त्यांच्या सर्व जाई झाकली ॥४१॥
 निहताः पतिताः क्षीणाश्छन्ना भिन्ना विदारिताः।
 तत्र तत्र स्म दृश्यन्ते राक्षसास्ते सहस्रशः॥४२॥

जिथे जिथे दृष्टि जाई मृत क्षीण विदीर्ण ते।
 घायाळ राक्षस दिसती सहस्रशः तिथे तिथे ॥४२॥
 सोष्णीषैरुत्तमाङ्गैश्च साङ्गदैर्बाहुभिस्तथा ।
 ऊरुभिर्बाहुभिश्छनैर्नानारूपैर्विभूषणैः॥४३॥
 हयैश्च द्विपमुख्यैश्चरथैर्भिन्नरनेकशः।
 चामरव्यजनैश्छत्रैर्धर्वजैर्नानाविधैरपि ॥४४॥
 रामेण बाणाभिहतैर्विच्छिन्नैः शूलपट्टैः।
 खड्गैः खण्डीकृतैः प्रासैर्विकीर्णैश्च परश्वधैः॥४५॥

चूर्णिताभिः शिलाभिश्च शरैश्चिरैरनेकशः।
 विच्छिन्नैः समरे भूमिर्विस्तीर्णभूद् भयंकरा ॥46॥
 तान् दृष्ट्वा निहतान् सर्वे राक्षसाः परमातुराः।
 न तत्र चलितुं शक्ता रामं परपुरंजयम् ॥47॥
 मस्तके शिरोभूषणासह बाहु बाजुबन्दासह
 अलंकार भुजा जांघा अश्व हत्ती श्रेष्ठही ॥43॥
 अनेक रथ विछीन चवच्या छत्र चामरे ।
 ध्वजा अनेक प्रकारच्या विविध वीरांच्या ॥44॥

रामाच्या बाणाने छिन् शूल तैसे पट्टिशा।
 खडगे खण्डित झालेली प्रास फरशा तशा ॥४५॥

शिळा चूर्ण झालेल्या किंवा खंडित सर्वांनी ।
 रणभूमी बाणांनी छिन् भयंकर दिसतसे॥४६॥

मृत राक्षसां पाहून भयभीत शेष राक्षस ।
 विजयी श्रीरामा पुढे जाण्या होति असमर्थ ॥४७॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये उरण्यकाण्डे पञ्चविंशः सर्गः ॥२५॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 26

दूषणस्तु स्वकं सैन्यं हन्यमानं विलोक्य च ।
 संदिदेश महाबाहुर्भीमवेगान् दुरासदान् ॥१॥
 राक्षसान् पञ्चसाहस्रान् समरेष्वनिवर्त्तिनः।
 पाहुनी मारिले जात सैन्य आपले दूषण ।
 भयंकर पाच सहस्र राक्षसा जे अति वेगी ॥२॥
 अजिंक्य ऐसे त्यांना आज्ञापी जाण्या पुढे ।

ते शूलैः पट्टिशैः खद्गैः शिलावधैं मैरपि ॥२॥

शरवर्षैरविच्छिन्नं वर्वशुस्तं समन्ततः।

रामावर तलवार, शूल पट्टिश पत्थर ॥२॥

वर्षाव वृक्ष बाणांचा सर्व ते करु लागती ।

तद् द्रुमाणां शिलानां च वर्ष प्राणहरं महत् ॥३॥

प्रतिजग्राह धर्मात्मा राघवस्तीक्ष्णसायकैः।

पाहुनी धर्मात्मा राम वृष्टि ती प्राणहारिणी ॥४॥

वृक्ष शिळांची आपुल्या तीक्ष्ण बाणे रोखती ।

प्रतिगृह्य च तद् वर्षं निमीलित इवर्षभः॥४॥
 रामः क्रोधं परं लेभेवधार्थं सर्वं राक्षसाम
 वर्षावि सर्वं रोखून् मत्तं वृषभापरि उभा ॥४॥
 श्रीराम कृद्ध होऊन वधाया सर्वं राक्षसं ।
 ततः क्रोधसमाविष्टः प्रदीप्त इव तेजसा ॥५॥
 सरैरभ्यकिरतं सैन्यं सर्वतः सहदूषणम् ।
 मग क्रोधयुक्तं आणि उद्दीप्त तेजे राघव ॥५॥
 करी वर्षावि बाणांचा त्या राक्षससेनेवर ।

ततः सेनापतिः क्रुद्धो दूषणः शत्रुदूषणः॥६॥

शरैरशनिकल्पैस्तं राघवं समवारयत् ।

शत्रुदूषण दूषणही क्रुद्ध होउनि राघवा ॥६॥

वज्ञासमान बाणांनी आपुल्या अडवीतसे ।

ततो रामः सुसंक्रुद्धः क्षुरेणास्य महद् धनुः॥७॥

चिच्छेद्य समरे वीरश्वतुर्भिश्वतुरो हयान् ।

हत्वा चाश्वान् शरिस्तीक्ष्णैरर्धचन्द्रेण सारथेः॥८॥

शिरो जहार तद्रक्षस्त्रिभिर्विव्याध वक्षसि ।

अतिक्रुद्ध राम तोडी क्षुर नामक शरे ॥७॥
 विशाल दूषणधनु चार अश्वा चतुःशरे ।
 अर्धचंद्राकार शरे मारि सारथ्या त्यानंतरा॥८॥
 उरी तीन शरांनी त्या राक्षसा जखमी करी।
 स छ्छन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः॥९॥
 जग्राह गिरिशृङ्गाभं परिघं रोमहर्षणम् ।
 वेष्टितं काञ्चनैः पट्टैर्देवसैन्याभिमर्दनम् ॥१०॥

धनुष्य सारथि अश्व रथहीन दूषण असा ॥९॥
 घेई गिरिशंगासम परिघ हाती भयंकर ।
 सुवणवेष्टित योग्य मर्दना देवसैन्यासही॥१०॥
 आयसैः शङ्कभिस्तीक्ष्णैः कीर्ण परवसोक्षितम् ।
 वज्राशनिसमस्पर्श परगोपुरदारणम् ॥११॥
 तीक्ष्ण लोहकीलकयुक्त शत्रुचरबी त्यावरी।
 हिरे वा वज्रासम तो कठोर असह्य असे।
 उध्वस्त करण्या शक्त नगरद्वार शत्रूंचे ॥११॥

तं महोरगसंकाशं प्रगृह्ण परिघं रणे ।
 दूषणोऽभ्यपतद् रामे क्रूरकर्मा निशचरः॥12॥
 सर्पसम परिघ विशाल हाती घेउनि दूषण ।
 रामावरी चालुनि जाई क्रूरकर्मा निशाचर ॥12॥
 तस्याभिपतमानस्य दूषणस्य च राघवः।
 द्वाभ्यां शराभ्यां चिच्छेद सहस्ताभरणौ भुजौ ॥13॥
 पाहुनि त्या आक्रमिता त्याचे राम दोन शरे।
 आभूषणसहित टाके बाहु दोन्ही कापुनि ॥13॥

भ्रष्टस्तस्य महाकायः पपात रणमूर्धनि ।
 परिघश्चिन्नहस्तस्य शक्रध्वज इवाग्रतः॥14॥
 बाहु दूषणाचे दोन गळुनी पडल्यामुळे ।
 पडे परिघ हातातुनि इन्द्रध्वजासम ॥14॥
 कराभ्यां च विकीर्णाभ्यां पपात भुवि दूषणः।
 विषाणाभ्यां विशीर्णाभ्यां मनस्वीव महागजः॥15॥
 उखडता दात गज जैसा धराशायी होतसे ।
 भुजा गळता दूषण तैसा पृथ्वीवर पडे ॥15॥

दृष्ट्वा तं पतितं भुमौ दूषणं निहतं रणे।
 साधु साधिवति काकुत्स्थं सर्वभूतान्यपूजयन् ॥16॥
 पाहुनी दूषणा होता धराशायी रणी हत ।
 साधु साधु करती ऐसी प्रशंसा सर्वजन ॥16॥
 एतस्मिन्नन्तरे क्रुद्धाख्ययः सेनाग्रयायिनः।
 संहत्याभ्यद्रवन् रामं मृत्युपाशावपाशिताः॥17॥
 महाकपालः स्थूलाक्षः प्रमाथी च महाबलः।
 महाबलि तितुक्यात महाकपाल स्थूलाक्ष ।

तीन राक्षस कोपाने मृत्युपाशबद्ध जणु॥१७॥

सैन्याग्रभागी एकत्र धावती श्रीरामावरी ।

महाकपालो विपुलं शूलमुद्यम्य राक्षसः॥१८॥

स्थूलाक्ष पट्टिशं गृह्ण प्रमाथी च परश्वधम्

महाकपाल विशाल शूल स्थूलाक्ष पट्टिश ॥१८॥

फरशी घेत प्रमाथी धावती ते रामावरी ।

दृष्टवैवापततस्तांस्तु राघवः सायकैः शितैः॥१९॥

तीक्ष्णाग्रैः प्रतिजग्राह सम्प्राप्तानतिथीनिव ।

पाहुनी तिघांस ऐसे शरांनी तीक्ष्ण श्रीराम ॥19॥
 करी स्वागत आलेल्या द्वारात अतिथीपरी ।
 महाकपालस्य शिरश्चिच्छेद रघुनन्दनः ॥20॥
 असंख्येयैस्तु बाणौघैः प्रममाथ प्रमाथिनम्
 स्थूलाक्षस्याक्षिणी स्थूले पूर्यामास सायकैः ॥21॥
 महाकपालाचे राम शिर उडवून देतसे ।
 असंख्य बाणांनी करी हतवीर्य प्रमाथिस ।
 स्थूलाक्षाचे शरे टाकी भेदुनी अक्ष स्थूल जे ॥21॥

स पपात हतो भूमौ विटपीव महाद्रुमः।
 दूषणस्यानुगान् पड्चसाहस्रान् कुपितः क्षणात्॥२२॥
 हत्वा तु पञ्चसाहस्रैरनयद् यमसादनम् ।
 पडति ते तिघे भूमीवरि विशाल वृक्षापरी ।
 क्रोधे पाचसहस्रांना अनुयायी जे दूषणा ॥२२॥
 निशाणा करुनी बाणे पाठवी यमसादना ।
 दूषणं निहतं श्रुत्वा तस्य चैव पदानुगान्॥२३॥
 व्यादिदेश खरः क्रुद्धः सेनाध्यक्षान् महाबलान्

अयं विनिहतः संख्ये दूषणः सपदानुगः॥२४॥
 महत्या सेनया सार्थं युद्ध्वा रामं कुमानुषम्
 शस्त्रैर्नानाविधाकरैर्हनध्वं सर्वराक्षसाः॥२५॥
 अनुयायांसह मे दूषण ऐकुनीया वृत्त हे ॥२३॥
 क्रोधे खर करी आज्ञा सेनाध्यक्षां महाबली ।
 अनुयायांसह दूषण मारला जात युद्धात ॥२४॥
 सेनेसह भव्य तुम्ही करोनी युद्ध रामासवे ।
 योजुनिया नाना शस्त्रे टाका वधुनि त्याजला ॥२५॥

एवमुक्त्वा खरः क्रुद्धो राममेवाभिद्रुवे।
 श्येनगामी पृथुग्रीवो यज्ञशत्रुविहंगमः॥२६॥
 दुर्जयः करवीराक्षः परुषः कालकार्मुकः।
 हेममाली महामाली सर्पस्यो रुधिराशनः॥२७॥
 द्वादशेते महावीर्या बलाध्यक्षाः ससैनिकाः।
 राममेवाभ्यधावनत विसृजन्तः शरोत्तमम् ॥२८॥
 ऐसे बोलुन खर क्रुद्ध रामावरि जाइ धावुनी ।
 तसेच श्येनगामी यज्ञशत्रु पृथुग्रीव ॥२६॥

विहंगम करवीराक्ष कालकार्मुक दुर्जय ।
 हेममाली महामाली सर्पास्य रुधिराशन॥२७॥
 परुष ऐसे द्वादश सेनानी महापराक्रमि ।
 सैनिकांसवे करती शरवर्षाव रामावर ॥२८॥
ततः पावकसंकाशैर्हेमवज्रविभूषितैः।
 जघान शेषं तेजस्वी तस्य सैन्यस्य सायकैः॥२९॥
 तदा अग्नितुल्य तेजस्वी शरे हेमवज्रभूषित ।
 उर्वरित सैन्याचा श्रीराम संहार करी ॥२९॥

ते रुक्मपुड्खा विशिखा सधूमा इव पावकाः।
 निजजुस्तानि राक्षांसि वज्रा इव महाद्रुमान् ॥३०॥
 महावृक्षां जसे वज्र करे नष्ट तैसे शर ।
 सुवर्णमण्डित रामाचे मारती सर्व राक्षसां ॥३०॥
 रक्षसां तु शतं रामः शतेनैकेन किर्णना।
 सहस्रं तु सहस्रेण जघान रनमूर्धनि ॥३१॥
 किर्ण शत बाणे तैसे सहस्र अन्य शरे ।
 शत राक्षसांचा सहस्र संहार श्रीराम करी ॥३१॥

तैर्भिन्नवर्मा भरणा शिष्ठन्भिन्न शरासनाः।
 निपेतुः शोणितदिग्धा धरण्यां रजनीचराः॥३२॥
 कवच आभूषण तैसे धनुष्ये छिन्नविछिन्न ।
 रक्ताने न्हाउन तैसे भूवरी पडति राक्षस ॥३२॥
 तैर्मुक्तकेशैः समरे पतितैः शोणितोक्षितैः।
 विस्तीर्णा वसौधा कृत्स्ना महावेदिः कुशैरिव ॥३३॥
 कुशावृत विशाल वेदीसम रक्तलाञ्छित ।
 राक्षसांनी मुक्तकेश रणभूमी आच्छादित ॥३३॥

तत्क्षणे तु महाघोरं वनं निहतराक्षसम्
 बभूव निरयप्रख्यं मांसशोणितकर्दमम् ॥३४॥
 चिखल रक्तमांसांचा पडुनी मृत राक्षस।
 नरकासम दिसू लागे महाभयंकर ते वन ॥३४॥
 चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणाम् ।
 हतान्येकेन रामेण मानुषेण पदातिना ॥३५॥
 एकटा श्रीराम मानव उभा राहुनि राक्षसां।
 चतुर्दश सहस्र भीमकर्मी मारुनि टाकि तो ॥३५॥

तस्य सैन्यस्य सर्वस्य खरः शेषो महारथः।
 राक्षसस्तिशिराश्चैव रामश्च रिपुसूदनः॥३६॥
 सर्व सैन्यातिल खर महारथी एक उरे।
 त्रिशिर तयासंगे श्रीराम रिपुसंहारक ॥३६॥
 शेषा हता महावीर्या राक्षसा रणमूर्धनि।
 घोरा दुर्विषहा सर्वे लक्ष्मणस्याग्रजेन ते ॥३७॥
 बाकी सर्व महावीर घोर दुर्धर पराक्रमी।
 लक्ष्मणाग्रज श्रीराम युद्धात मारी तयां ॥३७॥

ततस्तु तद्वीमबलं महाहवे समीक्ष्य रामेण हतं बलीयसा ।
 रथेन रामं महता खरस्ततः समाससादेन्द्र इवोद्यताशनिः॥३८॥
 पाहून श्रीरामाकडुनि सर्व सेना भयंकर मारली जात असे आपलि ।
 स्वतः खर विशाल रथी श्रीरामसमोर येई जसा इन्द्र शत्रुपुढे ॥३८॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे षड्विंशः सर्गः॥२६॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 27

खरं तु रामाभिमुखं प्रयान्तं वाहिनीपतिः।
 राक्षसस्त्रिशिरा बाम संनिपत्येदमब्रवीत्॥1॥
 पहाता रामाभिमुख खरा त्रिशिरा राक्षस ।
 जाऊनि जवळि त्याच्या तया बोलतसे असे ॥1॥
 मां नियोजय विक्रान्तं त्वं निवर्तस्व साहसात् ।
 पश्य रामं महाबाहं संयुगे विनिपातितम्॥2॥

मज पराक्रमी वीरा धाडा साहसात या।
 न जाता आपण मी पहा रामास मारतो ॥२॥
 प्रतिजानामि ते सत्यमायुधं चाहमालभे।
 यथा रामं वधिष्यामि वधार्ह सर्वरक्षसामा ॥३॥
 प्रतिज्ञा करतो ऐसी शस्त्राची शपथ घेउनी।
 वधार्ह राक्षसां सर्व रामा निश्चित मारतो ॥३॥
 अहं वास्य रणे मृत्युरेष वा समरे मम ।
 विनिवर्त्य रणोत्साहं मुहूर्तं प्राश्निको भव ॥४॥

मारीन रणी त्याला मी त्याच्याकडुनि मरेन वा।
 मुहूर्त एक व्हा साक्षी जयपराजय आमुचा ॥४॥
 प्रहृष्टे वा हते रामे जनस्थानं प्रयास्यसि।
 मयि वा निहते रामं संयुगाय प्रयास्यसि ॥५॥
 जनस्थानि सुखे परता मारता रामास मी।
 मारी जर मला राम युद्ध त्याच्यासवे करा ॥५॥
 खरस्त्रिशिरसा तेन मृत्युलोभात प्रसादितः।
 गच्छ युध्येत्यनुज्ञातो राघवाभिमुखो ययौ ॥६॥

त्रिशिराच्या मृत्युलोभाने खर प्रसन्न होउनी।
 आज्ञापि तया युद्धा जाई त्रिशिर रामापुढे ॥६॥
 त्रिशिरास्तु रथेनैव वाजियुक्तेन भास्वता।
 अभ्यद्रवद् रणे रामं त्रिशृङ्ग इव पर्वतः ॥७॥
 तेजस्वी रथी बैसुनी त्रिशिर श्रीरामावरी ।
 करी आक्रमण दिसे त्रिशृङ्ग पर्वतापरी ॥८॥ त्रिशृङ्ग म्हणजे तीन शिखरे
 शरधारासमूहाम् स महामेघ इवोत्सृजन् ।
 व्यसृजत सदृशं नादं जलार्द्रस्येव दुन्दुभेः ॥९॥

नगान्यासम ओल्या गर्जना तो करीतसे ।
 मेघापरी तो प्रचंड शर धारा वर्षतसे ॥८॥
 आगच्छन्तम् त्रिशिरसं प्रेक्ष्य राघवः।
 धनुषा प्रतिजग्राह विधुन्वन् सायकान् शितान् ॥९॥
 त्रिशिर राक्षसा येता पाहता श्रीराम धनु ।
 उचलुनी तीक्ष्ण बाण सोडुनी रोखले तया ॥९॥
 स सम्प्रहारस्तुमुलो रामत्रिशिरसोस्तदा ।
 सम्बभूवातिबलिनोः सिंहकुञ्जरयोरिव ॥१०॥

त्रिशिर आणि श्रीराम बलशाली यांच्यामध्ये ।
 गजराज महाबलि सिंह संग्राम जणु होतसे ॥10॥
 ततस्त्रिशिरसा बाणैर्ललाटे ताडितस्त्रिभिः।
 अमर्षी कुपितो रामः संरब्ध इदमब्रवीत ॥11॥
 ललाट विन्धि रामाचे त्रिशिर तीन शरे ।
 क्रोधाने त्यावरी राम ऐसे बोलतसे तया ॥11॥
 अहो विक्रमशूरस्य राक्षस्येदृशं बलम् ।
 पुष्पैरिव शरैर्योऽहं ललाटेऽस्मि परिक्षतः॥12॥

ममापि प्रतिगृह्णीष्व शरांश्चापगुणाच्च्युतान् ।
 अहो विक्रमी शूर राक्षस तव बल पहा ।
 प्रहार ललाटे बाणे करसी मज पुष्पासम ॥12॥
 आता धनुष्यातुनि माझ्या सुटती बाण तेही पहा।
 एवमुक्त्वा सुसंरब्धः शरानाशीविषोपमान् ॥13॥
 त्रिशिरोवक्षसि कृद्धो निजघान चतुर्दशा।
 ऐसे बोलुनि श्रीराम त्रिशिराच्या छातीवरी ॥13॥
 क्रोधे सोडी शर चौदा विषयुक्त शंभर जणु ।

चतुर्भिस्तुरगानस्य शरैः संनतपर्वभिः॥१४॥
 न्यपातयत तेजस्वी चतुरस्तस्य वाजिनः।
 अष्टभिः सायकैः सूतं रथोपस्थेन्यपातयत ॥१५॥
 बाणांनी तीक्ष्ण अश्वांना रथाच्या चार मारुनी ।
 आठ बाणांनी नंतर बसलेल्या रथामध्ये ।
 सारथ्यावरि सोडूनी गतप्राण करी तया ॥१५॥
 रामश्चिंच्छेद बाणेन ध्वजं चास्य समुच्छ्रितम् ।
 ततो हतरथात तस्मादुत्पतन्तं निशाचरम्॥१६॥

विच्छेद रामस्तं बाणैर्हृदये सोऽभवज्जडः ।
 काटे ध्वजा एक बाणे रथातुनि मारता उडी।
 छाती राक्षसाची त्या छेदी अनेक शरांनि तो॥१६॥
 मृतवृत पडे तो तेब्हां फिरुनी न उठतसे ।
 सायकैश्चाप्रमेयात्मा सामर्षस्तस्य रक्षसः ॥१७॥
 शिरांस्यपातयत त्रीणि वेगवद्विस्त्रिभिः शरैः।
 अप्रमेयस्वरूप रामे बाणे तीन विनाशक ॥१७॥
 तीन शिरे राक्षसाची टाकली तोडुनि तये ।

स धूमशोणितोद्वारी रामबाणाभिपीडितः॥१८॥
 न्यपतत पतितैः पूर्वं समरस्थो निशाचरः।
 रणी स्थित निशाचर रामबाणे पीडित ॥१८॥
 पडे शिरांवरी रक्ते न्हाउनि भूमीवरी ।
 हतशेषास्ततो भग्ना राक्षसाः खरसंश्रयाः॥१९॥
 द्रवन्ति स्म न तिष्ठब्दित व्याघ्रत्रसता मृगा इव ।
 आश्रित राक्षस खरा भीतीने पळुनी उभे ॥१९॥
 जैसे व्याघ्रा भिउनी पलति हरिणशावके।

तान् खरो द्रवतो दृष्ट्वा निवर्त्य रुषिअस्त्वन्
 राममेवाभिद्राव राहुश्चन्द्रमसं यथा ॥२०॥
 पाहुनी पळता त्याना परतवी रोषे तया ।
 राहु चंद्रावरी जैसा तसा रामावरि जाइ तो ॥२०॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे सप्तविंशः सर्गः ॥२७॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 28

निहतं दूषणं दृष्ट्वा रणे त्रिशिरसा सह ।
 खरस्याप्यभवत् त्रासो दृष्ट्वा रामस्य विक्रमम् ॥१॥
 दूषणा त्रिशिरासहित मारलेले पाहुनी।
 पराक्रमे श्रीरामाच्या खरही भयभीत तो॥१॥
 स दृष्ट्वा राक्षसं सैन्यमविष्फूं महाबलम् ।
 हतमेकेन रामेण दूषणस्त्रिशिरा अपि॥२॥

तबलं हतभूयिष्ठं विमनाः प्रेक्ष्य राक्षसः।
 आससाद खरो रामं नमुचिर्वासवं यथा ॥३॥
 असह्य राक्षससेना श्रीराम एकटा वधी ।
 दूषणा त्रिशिरासुद्धा त्याने पाहुनि मारिलो॥२॥
 सेना सर्व मेरे त्याने उदास खर राक्षस।
 रामावरी करी हल्ला जैसा नमुचि इन्द्रावरी॥३॥
 विकृष्य बलवच्चापं नाराचान् रक्तभोजनान् ।
 खरश्चिक्षेप रामाय कृद्धानाशीविषानिव ॥४॥

बहु नाराच चालवी रामावरि रक्तशोधक।
 सर्व ते प्रतीत होती क्रुद्ध विषमय सर्पची ॥४॥

नाराच बाणाचा एक प्रकार

ज्यां विधुन्वन् सुबहुशः शिक्षयास्त्राणि दरशयन।
 चचार समरे मार्गान् शरै रथगतः खरः ॥५॥

धनुर्विद्या कुशल खर अनेक अस्त्रे योजुनी।
 रथास्तूप समराङ्गणि कौशल्यदर्शन करी ॥५॥

स सर्वाश्रि दिशो बाणैः प्रदिशश्च महारथः।
 पूर्यामास तं दृष्ट्वा रामोऽपि सुमहद् धनुः ॥६॥

जसा सर्व दिशा व्याप्त करी खर शरे आपुल्या।
 विशाल धनुष्य योजुनी रामही तैसे करी ॥६॥

स सायकैर्दुर्विषहैर्विस्फुलिङ्‌गैरिवाग्निभिः।
 नभश्चकाराविवरं पर्जन्य इव वृष्टिभिः॥७॥

मेघ वर्षुनि झाकति नभा तैसे श्रीरामही ।
 दुर्धर आपुल्या शरे नभ झाकुनि टाकती ॥८॥

तद् बभूव शितैर्बाणैः खररामविसर्जितैः।
 पर्याकाशमनाकाशं सर्वतः शरसंकुलम् ॥९॥

बाणांनी खररामाच्या तीक्ष्ण आकाश होउनी।
 व्याप सर्वत्र न उरे अवकाश कोठे मुळी ॥८॥
 शरजालावृतः सूर्यो न तदा स्म प्रकाशते।
 अन्योन्यवधसंरभादुभयोः सम्प्रयुध्यते ॥९॥
 बाणांनी सोडलेल्या एकमेकास मारण्या ।
 आच्छादित सूर्य तेव्हां होतसे न प्रकाशित ॥१०॥
 ततो नालीकनाराचैस्तीक्षणाग्रैश्च विकर्णिभिः।
 आजघान रणे रामं तोत्रैरिव महाद्विपम्॥१०॥

नालीक नाराच तीक्ष्ण विकर्णि ऐसे बाणही ।
 रामावरि खर सोडि गजावरि अंकुश जसा ॥10॥
 ते रथस्थं धनुष्याणिं राक्षसं पर्यवस्थितम् ।
 ददृशुः सर्वभूतानि पाशहस्तमिवान्तकम् ॥11॥
 रथस्थित खर तेव्हां हाती धनुष्य घेउनी ।
 पाशधारी यमासम सर्व प्राण्यांस भासतो ॥11॥
 हन्तारं सर्वसैन्यस्य पौरुषे पर्यवस्थितम् ।
 परिश्रान्तं महासत्त्वं मेने रामं खरस्तदा ॥12॥

सर्व सैन्या वधणारा पुरुषार्थी अवस्थित ।
 होई राम परिश्रान्त खरास वाटे असे ॥12॥
 तं सिंहमिव विक्रान्तं सिंहविक्रान्तगामिनम् ।
 दृष्ट्वा नोद्विजते रामः सिहः क्षुद्रमृगं यथा ॥13॥
 खर सिंहापरि चाले पराक्रमहि सिंहापरि।
 परि राम न भयभीत सिंह छोट्या मृगा जसा ॥13॥
 ततः सूर्यनिकाशेन रथेन महता खरः।
 आससादाथ तं रामं पतड्ग इव पावकम् ॥14॥

पतङ्ग अग्निवर जैसा तैसा खर रथातुनी ।
 सूर्यतुल्य तेजस्वी बसुनि धावे रामावरी ॥14॥
 ततोऽस्य सशरं चापं मुष्टिदेशे महात्मनः।
 खर्षिञ्च्छेद रामस्य दर्शयन हस्तलाघवम् ॥15॥
 तेव्हां धनुष्यासह रामाच्या मुष्टिभागा खरा
 हस्तलाघवे आपल्या कापुनि दावी बल ॥15॥
 स पुनस्त्वपरान् सप्त शरानादाय मर्मणि।
 निजधान रणे क्रुद्धः शक्राशनिसमप्रभान् ॥16॥

दुसरे सात बाण इन्द्रवज्रापरि प्रकाशित ।
 क्रुद्ध खर रणी मर्मी रामाच्या तो सोडीतसे ॥16॥
 ततः शरसहस्रेण रममप्रतिमौजसम
 अर्दयित्वा महानादं ननाद समरे खरः॥17॥
 नन्तर सहस्र बाणे पीडित रामा करोनिया।
 उच्च रवे करी खर गर्जना रणभूवरी ॥17॥
 ततस्तत्प्रहतं बाणैः खरमुक्तैः सुपर्वभिः।
 पपात कवचं भूमौ रामस्यादित्यवर्चसम् ॥18॥

खराच्या उत्तम बाणे रामकवच तेजस्वी।
 सूर्यतुल्य ते तुटुनी भूमीवर पडतसे ॥18॥
 स शैरर्पितः क्रुद्धः सर्वगात्रेषु राघवः।
 राज समरे रामो विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ॥19॥
 खराचे अनेक शर घुसुनी अड़गी श्रीराम ।
 क्रोधे अति रणी शोभे प्रज्वलित अग्नीपरी ॥19॥
 ततो गम्भीरनिर्हादं रामः शत्रुनिबर्हणः।
 चकारान्ताय सरिपोः सज्यमन्यन्महद्धनुः॥20॥

श्रीराम शत्रुचा नाश करण्या दुसरे धनु ।
 योजी विशाल गम्भीर ध्वनि ज्यातुनी निघे ॥२०॥
 सुमहद् वैष्णवं यत तदतिसृष्टं महर्षिणा।
 वरं तद् धनुरुद्यम्य खरं समभिधावत ॥२१॥
 उत्तम धनु महर्षि अगस्ति ऋषिनी जे दिलो।
 योजुनी खरावरि त्याने शरवर्षावि करीतसे ॥२१॥
 ततः कनकपुडैस्तु शरैः संनतपर्वभिः।
 चिच्छेद रामः संक्रुद्धः खरस्य समरे ध्वजम् ॥२२॥

अत्यन्त क्रोधे श्रीराम सुवर्ण पंखी शे ।
 ध्वजा रथाचि खराच्या कापे समराङ्गणि ॥२२॥
 स दर्शनीयो बहुधा विच्छिन्नः काञ्चनो ध्वजः।
 जगाम धरणीं सूर्यो देवतानामिवाज्या ॥२३॥
 दर्शनीय ध्वज छिन्न भूमीवरी पडतसे ।
 जणू सूर्यदेव येती देवताज्ञे भूमीवरी ॥२३॥
 तं चतुर्भिः खरः। क्रुद्धो रामं गात्रेषु मार्गणैः।
 विव्याध हृदि मर्मज्ञो मातङ्गमिव तोमरैः॥२४॥

जाणे खर मर्मस्थाने श्रीरामाच्या अङ्गवरी ।

चार बाण मारी जसे गजावरी तोमरे ॥२४॥

स रामो बहुभिर्बाणैः खरकार्मुकनिःसृतैः।

विद्धो रुधिरसिक्ताङ्गो बभूव रुषितो भृशम् ॥२५॥

खराच्या अनेक बाणे घायाळ रक्तबंबाळ ।

अत्यंत क्रोधित राम त्यामुळे होइ तेधवा ॥२५॥

स धनुर्धन्विनां श्रेष्ठः संगृह्य परमाहवे ।

मुमोच परमेष्वासः षट् शरानभिलक्षितान् ॥२६॥

धनुर्धर श्रेष्ठ श्रीराम धनुष्य श्रेष्ठ घेउनी।
 खरावरी सहा बाण सोडी करुनी निश्चित ॥२६॥
 शिरस्येकेन बाणेन द्वाभ्यां बाह्वोरथार्पयत
 त्रिभिश्चन्द्रार्धवक्त्रैश्च वक्षस्यभिजघान ह ॥२७॥
 मस्तकावरती एक दोन तैसे भुजांवरी।
 अर्धचंद्राकारे तीन छातीस जाति छेदुनी ॥२७॥
 ततः पश्चान्महातेजा नाराचान् भास्करोपमान ।
 जघान राक्षसं क्रुद्धरुत्तयोदश शिलाशितान ॥२८॥

श्रीराम महातेजस्वी नाराच जे सूर्यासम।
 क्रुद्ध होउनी शर तेरा राक्षसावरि सोडती ॥२८॥
 रथस्य युगमेकेन चतुर्भिः शबलान् हयान् ।
 षष्ठेन च शिरः संख्ये चिच्छेद खरसारथेः॥२९॥
 कणा रथाचा एकाने अश्व चार चार शेरे ।
 सारथिमस्तक उडवी सहाव्या बाणे युधी ॥२९॥
 त्रिभिस्त्रिवेणून् बलवान् द्वाभ्यामक्षं महाबलः।
 द्वादशेन तु बाणेन खरस्य सशरं धनुः॥३०॥

छित्वा वज्रकाशेन राघवः प्रहसन्निव ।
 त्रयोदशेनेन्द्रसमो बिभेद समरे खरम् ॥३१॥
 त्रिवेणु तीन बाणांनी अक्ष खण्डित दो शरे।
 खर धनुष्य बाराव्या शरे तोडे शरासह ॥३०॥
 वज्रतुल्य शर तेरावा खरास धायाळ करी ।
 तेजस्वी इन्द्रासम राम विकट हास्य करोनिया ॥३१॥
 प्रभग्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः।
 गदापाणिरवप्लुत्य तस्थौ भूमौ खरस्तदा ॥३२॥

धनु खण्डित रथ भग्न नष्ट सारथी अश्वही।

गदा घेउनी हाती खर भूमीवरी खडा ॥३२॥

तत् कर्म रामस्य महारथस्य समेत्य देवाश्च महर्षयश्च ।

अपूजयन् प्राञ्जलयः प्रहृष्टास्तदा विमानाग्रगताः समेताः॥३३॥

पाहूनि कृत्य श्रीराम करी जे महर्षि देव ऋषिसमेत विमानी।

उत्फुल्ल हर्षे जोडूनि हात प्रशंसति तयासी पुन्हा पुन्हा ते ॥३३॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये उरण्यकाण्डे उष्टाविंशः सर्गः॥२८॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 29

खरं तु विरथं रामो गदापाणिमवस्थितम्
 मूदपूर्वं महातेजाः परुषं वाक्यमब्रवीत् ॥1॥
 रथहीन होउनि हाती गदेसह उपस्थित ।
 श्रीराम मूदु वाणीने खरा प्रथम बोलती ॥1॥
 गजाश्वरथसम्बाधे बले महति तिष्ठता ।
 कृतं ते दारुणं कर्म सर्वलोकजुगुप्सितम् ॥2॥

उद्वेजनीयो भूतानां नृशंसः पापकर्मकृत
 त्रयाणामपि लोकानामीश्वरोऽपि न तिष्ठति ॥३॥
 कर्म लोकविरुद्धं तु कुर्वाणं क्षणदाचरा
 तीक्ष्ण सर्वजनो हन्ति सष दुष्टमिवागतम् ॥४॥
 गज अश्व रथे सज्ज विशाल सैन्ये राहुनी ।
 निर्घृण कृत्य करिसी सर्वलोके जे निन्दित ॥२॥
 उद्वेग सर्व प्राण्यांना क्रूर पापकर्मे आणि जो ।
 जरी स्वामी त्रिलोकाचा अधिक काळ टिके न तो ॥३॥

कर्म लोकां त्रासदायी कठोर जो करीतसे ।
 दुष्ट सर्पासम त्यास लोक मारून टाकती ॥४॥
 लोभात पापानि कुर्वाण; कामद् वा यो न बुध्यते ।
 हृष्टः पश्यति तस्यान्तं ब्राह्मणी करकादिव ॥५॥
 लोभ आणि काम यांनी प्रेरित होउनी जो करी ।
 ब्राह्मणी खाउनी ओला मरे तैसी त्याची गत ॥५॥
 ब्राह्मणी हा किडा ज्याला लाल शेपूट असते तो पावसातून पडलेले जन्तु खाऊन मरतो

वसतो दण्डकारण्ये तापसान् धर्मचारिणः।
 किं नु हत्वा महाभागान् फलं प्राप्स्यसि राक्षस ॥६॥
 तपस्वी धर्मचारी जे वसती दण्डकवनी ।
 हत्या करुनिया त्यांची काय फळ मिळवीशि तू ॥६॥
 न चिरं पापकर्माणः क्रूरा लोकजुगुप्सिताः।
 ऐश्वर्यं प्राप्य तिष्ठन्ति शीर्णमूला इव द्रुमाः॥७॥
 पापकर्म करणारे ऐश्वर्यसंपन्न जरि ।
 चिरकाल न टिकती पोखरल्या वृक्षापरी ॥७॥

अवश्यं लभते कर्ता फलं पापस्य कर्मणः।
 घोरंपर्यागते काले द्रुमः पुष्पमिवार्तवम्॥८॥
 योग्य वेळी फुले वृक्षा ऋतुनुसार येती जशी ।
 लाभे भयंकर फळ कर्मचे पापकर्मीना ॥८॥
 नचिरात् प्राप्यते लोके पापानां कर्मणां फलम् ।
 सवइषाणामिवान्नानां भुक्तानां क्षणदाचरा॥९॥
 विषमिश्रित अन्नाचा परिणाम होतो जसा ।
 तसा पापकर्माचा शीघ्र परिणाम होतसे ॥९॥

पापमाचरतां घोरं लोकस्याप्रियमिच्छताम् ।
 अहमासादितो राजा प्राणान् हन्तु निशाचर॥10॥
 लोकांचे अप्रिय करण्या पापकर्म करिती जे ।
 प्राणदण्ड तया देण्या पिता मज धाडी वनी ॥10॥
 अद्य भित्त्वा मया मुक्ताःशराः काञ्चनभूषणाः।
 विदार्यातिपतिष्यन्ति वल्मिकमिव पन्नगाः॥11॥
 मम सुवर्णभूषित बाण सर्पा फाडत जातसे ।
 तसा तव देहा फाडत पाताळी जाइल झणी ॥11॥

ये त्वया दण्डकारण्ये भक्षिता धर्मचारिणः।
 तानद्य निहतः संख्ये ससैन्योऽनुगमिष्यसि ॥12॥
 धर्मपरायण ऋषींना अरण्यात भक्षिलेस तू।
 आज सेनासहित तू अनुसरशील तयां ॥12॥
 अद्य त्वां निहतं बाणैः पश्यन्तु परमर्षयः।
 निरयस्थं विमानस्था ये त्वया निहताः पुरा ॥13॥
 वधिलेस महर्षी जे विमानात बसुनिया ।
 पाहतील मम बाणांनी मृत झालेल्या तुला ॥13॥

प्रहरस्व यथाकामं कुरु यत्नं कुलाधम।
 अद्य ते पातयिष्यामि शिरस्तालफलं यथा॥14॥
 हवे तैसे करी यत्न परास्त करण्या मज ।
 तव ताडफळापरि शिर फोडिन आज मी ॥14॥
 एवमुक्तस्तु रामेण कृद्धः संरक्तलोचनः।
 प्रत्युवाच ततो रामं प्रहसन् क्रोधमूर्च्छितः॥15॥
 वच ऐकुनी रामाचे रक्तनेत्रे क्रुद्ध खर ।
 जणु अचेत हासूनी रामा दे प्रत्युत्तर ॥15॥

प्राकृतान् राक्षसान् हत्वा युद्धे दशरथात्मज ।
 आत्मना कथमात्मानमप्रशस्यं प्रशंससि ॥16॥
 सामान्य राक्षसा वधुनी प्रशंससि फुका स्वतः।
 प्रशंसापात्र नससी तू कधीच दशरथात्मजा ॥16॥
 विक्रान्ता बलवन्तो वा ये भवन्ति नरर्षभाः।
 कथयन्ति न ते किंचित तेजसा चातिगर्विताः॥17॥
 खरे पराक्रमी बलवान् बढाई न मारती ।
 पराक्रमे त्यांच्या ते गर्विष्ठ नच राहती ॥17॥

प्राकृतास्त्वकृतात्मानो लोके क्षत्रियपांसनाः।
 निरर्थकं विकत्थन्ते यथा राम विकत्थसे ॥१८॥
 रामा क्षुद्र अजितात्मा कुलकलंक क्षत्रियां ।
 बढाई मारती आता जसा व्यर्थ तू मारसि ॥१८॥
 कुलं व्यपदिशन् वीरः समरे कोऽभिधास्यति।
 मृत्युकाले तु सम्प्राप्ते स्वयमप्रस्तवे स्तवम् ॥१९॥
 करी समरांगणि कोण मृत्युकाळ दिसे जया ।
 स्वतःची स्तुति करुनी प्रकट स्वकुलीनता ॥१९॥

सर्वथा तु लघुत्वं ते कत्थनेन विदर्शितम्
 सुवर्णप्रतिरूपेण तस्मेनेव कुशाग्निना॥२०॥
 पितळ जसे अग्नीत क्षुद्रत्वं प्रकट करी ।
 तशी क्षुद्रता आपुली स्वस्तुतिने करसि तू ॥२०॥
 न तु मामिह तिष्ठन्त पश्यसि त्वं गदाधरम्
 धराधरमिवाकम्प्यं पर्वतं धातुभिश्चितम्॥२१॥
 धातुमय अविचल कुलपर्वतासम मी असे।
 गदा घेउनि हातात स्थिरभावे तुझ्यापुढे ॥२१॥

पर्याप्तो गदापाणिर्हन्तुं प्राणान् रणे तव ।
 त्रयाणामपि लोकानां पाशहस्त इवान्तकः॥२२॥
 मी एकटा गदाधारी पुरेसा रणभूमित ।
 प्राण हरण करण्या तिन्ही लोकांचे तुझ्यासह ॥२२॥
 कामं बहुपि वक्तव्यं त्वयि वक्ष्यामि न त्वहम्
 अस्तं प्राप्नोति सविता युद्धविघ्नस्ततो भवेत् ॥२३॥
 सांगण्यासारखे खूप मजविषयी न सांगतो ।
 सूर्य अस्तास जाणार विघ्न युद्धात आणिल॥२३॥

वतुर्दश सहस्राणि राक्षसानां हतानि ते ।
 तद्विनाशात् करोमद्य तेषामश्रुप्रमार्जनम् ॥२४॥
 चौदासहस्र राक्षस माझे वधिले आहेस तू ।
 सूड त्याचा मारुनिया तुला निश्चित घेइन ॥२४॥
 इत्युक्त्वा परमकृद्धः स गदां परमाङ्गदाम
 खरचिक्षेप रामाय प्रदीप्तामशनिं यथा ॥२५॥
 ऐसे वदुनि खराने उत्तम वलये विभूषित ।
 श्रीरामावर चालवी गदा खर वज्र जसे ॥२५॥

खरबाहुप्रमुक्ता सा प्रदीप्ता महतीं गदा ।
 भस्म वृक्षांश्च गुल्मांश्च कृत्वागात तत्समीपतः॥२६॥
 खराहातुनि सुटता दीप्तिमान विशाल गदा ।
 वृक्षालतांचे करुनी भस्म त्यांजवळि जातसे ॥२६॥
 तामपतन्ती महतीं मृत्युपाशोपमां गदा ।
 अन्तरिक्षगतां रामिश्चछेद बहुधा शरैः॥२७॥
 मृत्युपाशासम येता तिजवरी अनेक शरा
 सोडुनी तिचे तुकडे मध्यच राम करीतसे ॥२७॥

सा विशीर्णा शरैर्भिन्ना पपात धरणितले ।
 गदा मन्त्रौशधिबलैक्लीव विनिपातिता ॥२८॥
 विदीर्ण होउनि चूर्ण गदा भूमीवरी पडे।
 सर्पिणि पाडलि जाई जणु मन्त्रे औषधी ॥२८॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे एकोणत्रिंशः सर्गः॥२९॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 30

भित्वा तु तां गदां बाणै राघवो धर्मवत्सलः।
 स्मयमान इदं वाक्यं संरब्धमिदमब्रवीत् ॥१॥
 गदा विदीर्ण करुनी खराची धर्मवत्सल ।
 श्रीराम वदे हसुनी रोषसूचक हे तया ॥१॥
 एतत ते बलसर्वस्वं दर्शतं राक्षसाधमा।
 शक्तिहीनतरो मत्तो वृथा त्वमुपगर्जसि॥२॥

बळ तुझे एकूण काय अधमा दाखविलेस ।
 मजहुनी शक्तिहीन असता गर्जसी वृथा ॥२॥
 एषा बाणविनिर्भिन्ना गदा भूमितलं गता ।
 अभिधानप्रगल्भस्य तव प्रत्ययघातिनी॥३॥
 गदा मम शेरे छिन्न पृथ्वीवरी पडे पहा ।
 त्यातुनी समजे फक्त बढाई मारतोस तू ॥४॥
 यत त्वयोक्तं विनष्टानामिदमश्रुप्रमार्जनम् ।
 राक्षसानां करोमीति मिथ्या तदपि ते वचः॥५॥

अश्रु मृत राक्षसांचे पुसशील वधुनी मजा।
 माझा वध करुनीया तुझे वचन असत्य हे ॥४॥
 नीचस्य क्षुद्रशीलस्य मिथ्यावृत्तस्य रक्षसः।
 प्रानानपहरिष्यामि गरुत्मानमृतं यथा ॥५॥
 नीच क्षुद्र मिथ्याभाषी राक्षसा प्राणा तव ।
 हरीन मी गरुडाने अमृत देवांकडुनि जसे ॥५॥
 अद्य ते भिन्नकण्ठस्य फेनबुबुदभूषितम् ।
 विदारितस्य मद्वाणैर्मही पास्यति शोणितम्॥६॥

छेदून मम बाणाने कण्ठ तनु विदीर्णही ।
 तव रक्त फेस यांचे करील प्राशन धरा ॥६॥
 पांसुरुषितस्वर्वाङ्गः स्नस्तन्यस्तभुजदयः।
 स्वप्स्यसे गां समालिष्य दुर्लभां प्रमदामिव ॥७॥
 अंग धूसर होईल बाहु तुटुनी दुर्लभ ।
 युवतीपरि पृथ्वीला आलिंगुनि मरशील तू ॥७॥
 प्रवृद्धनिद्रे शयिते त्वयि राक्षसपांसने ।
 भविष्यन्ति शरण्यानां शरण्या दण्डका इमे॥८॥

महानिद्रा करशील राक्षसकलंका जधी ।
 दण्डकारण्य होईल मुनिजनांसी निर्भय ॥८॥
 जनस्थाने हतस्थाने तव राक्षस मच्छरैः।
 निर्भया विचरिष्यन्ति सर्वतो मुनयो वने ॥९॥
 मम बाणे नष्ट होता निवासस्थाने तव ।
 मुनिगण विचरतील होउनी निर्भय इथे ॥१०॥
 अद्य विप्रसरिष्यन्ति राक्षस्यो हतबान्धवाः।
 बाष्पाद्रवदना दीना भयादन्यभयावहाः॥१०॥

अन्यास भयकारी ज्या राक्षसी बान्धवजन ।
 मेल्यामुळे गाळत अश्रू स्वतः पळतील येथुनी ॥10॥
 अद्य शोकरसज्जास्ता भविष्यन्ति निरर्थिकाः।
 अनुरूपकुलाः पत्न्यो यासां त्वं पतिरीदृशः॥11॥
 तुझ्यासम तुझ्या पत्नी पुरुषार्थ वज्ञित होउनी ।
 बुडुनी शोकरसात करुणामयि होतिल ॥11॥
 नृशंसशील क्षुद्रात्मन् नित्यं ब्राह्मणकण्टकः।
 त्वत्कृते शङ्कितैरगनौ मुनिभिः पात्यते हविः॥12॥

क्रूर स्वभावी क्षुद्रात्मा कण्टकरूप ब्राह्मणां।
 ऋषि शंकित अग्नीत आहुति घालता तुझ्यामुळे ॥12॥
 तमेवमभिसंरब्धं ब्रुवाणं राघवं वने।
 खरो निर्भर्त्स्यामास रोषात खरतरस्वरः॥13॥
 रागाने बोलता राघव ऐकता कठोर स्वरे।
 खरही बोलत त्याला रागाने झिडकारुनी ॥13॥
 दृढं खल्ववलिप्तोऽसि भयेष्वपि च निर्भयः।
 वच्यावाच्यं ततो हि त्वं मृत्योत्वश्यो न बुध्यसे ॥14॥

घर्मेंडी निश्चित फार भयातहि निर्भय।
 मृत्यु जवळ येताही बोलावे काय ना कळे॥14॥
 कालपाशपरिक्षिप्ता भवन्ति पुरुषा हि ये ।
 कार्यकार्य न जानन्ति ते निरस्तषडिन्द्रियाः॥14॥
 कालपाशात जाता इन्द्रिये बेकाम होउनी।
 कर्तव्याकर्तव्याचे न उरे भान पुरुषा तदा ॥14॥
 एवमुक्त्वा ततो रामं संरुध्य भूकुटिं ततः।
 स दर्दर्श महासालमविदूरे निशाचरः॥16॥

रणे प्रहरणस्यार्थे सर्वतो ह्यवलोकयन।
 स तमुत्पाटयामास संदसः टदशनच्छदम् ॥१७॥
 राक्षस रामाकडे पाही भूकुटी वक्र करोनिया ।
 दृष्टिपात रणभूमी वरी टाकि प्रहारास्तव ॥१६॥
 पाहुनी विशाल शाखा निकट वृक्ष दिसे तया ।
 ओठात दाबुनि दात उपटुनी खर घेतसे ॥१७॥
 तं समुत्क्षिप्य बाहुभ्यां विनर्दित्वा महाबलः।
 राममुद्दिश्य चिक्षेप हतस्त्वमिति चाब्रवीत ॥१८॥

विकट गर्जना करूनी वृक्ष हाती धरोनिया ।
 “घे मर आता” म्हणुनी रामावरी फेकि तो ॥१८॥
 तमापतन्तं बाणौधैश्छत्वा रामः प्रतापवान् ।
 रोषमाहारयत तीव्र निहन्तु समरे खरम् ॥१९॥
 वृक्षास अडवी राम बाणसमूह सोडुनी ।
 समरी मारण्या खरा अति रोष प्रकटवी ॥१९॥
 जातस्वेदस्ततो रामो रोषरक्तान्तलोचनः।
 निर्विभेद सहस्रेण बाणानां समरे खरम् ॥२०॥

घामाघूम रामाचे रक्तवर्ण रोषे लोचन ।
 सहस्र बाणे त्याने केले क्षतविक्षत खरा ॥२०॥
 विकलः स कृतो बाणैः खरो रामेण संयुगे।
 मत्तो रुधिरगन्धेन तमेवाभ्यद्रवद् द्रुतम् ॥२१॥
 युद्धात खरा बाणांनी श्रीराम व्याकुळ करी ।
 रक्तगन्धे तरी क्षुब्ध होत धावे रामावरी ॥२१॥
 तमापातन्तं संक्रुद्धं कृतास्त्रो रुधिराप्लुतम् ।
 अपासर्पद द्वित्रिपदं किंचित्त्वरितविक्रमः॥२३॥

क्रोधपूर्वक पाहुनी त्याला येता रक्तलांच्छित ।
त्वरे राम सरे मागे पाउले दोन तीन तो॥२३॥

ततः पावकसंकाशं वधाय समरे शरम
खरस्य रामो जग्राह ब्रह्मदण्डमिवापरम॥२४॥

खरा वधाया समरी अग्निसम एक शर ।
ब्रह्मदण्डासम घेई भयंकर दुसरा शर ॥२४॥

स तद् दत्तं मघवता सुरराजेन धीमता ।
संदधे च स धर्मात्मा मुमोच च खरं प्रति॥२५॥

दिलेला इन्द्राने तो चढवी धनुष्यावरी ।
 लक्ष्य करूनी खरास सोडी राम तयावरी ॥२५॥
 स विमुक्तो महाबाणो निर्घातसम निःस्वनः।
 रामेण धनुरायम्य खरस्योरसि चापपत ॥२६॥
 सुटता तो महाबाण नाद वज्रपातासम ।
 आकर्ण सोडता रामे खराच्या उरि भेदि तो ॥२६॥
 स पपात खरो भुमौ दह्यमानः शराग्निना।
 रुद्रेणेव विनिर्दग्धः श्वेतारण्ये यथान्धकः॥२७॥

अन्धका श्वेतारण्ये करी भस्म रुद्र जसा।
 तसा अग्निने शराच्या जळे खर भूमीवरी ॥२७॥
 स वृत्र इव वज्रेण फेनेन नमुचिर्यथा ।
 बलो वेन्द्राशनिहतो निपपात हतः खरः ॥२८॥
 रामबाणे धराशायी खर वृत्र वज्राने जसा ।
 नमुची फेने बलासुर इन्द्राशनिने जसा ॥२८॥
 एतस्मिन्नन्तरे देवाश्वारणैः सह संगताः।
 दुन्दुभीश्वाभिनिघ्नन्तः पुष्पवर्ष समन्ततः ॥२९॥

रामस्योपरि संहृष्टा ववर्षुर्विस्मितास्तदा ।
 अर्धाधिकमुहूर्तेन रामेण निशितैः शरैः॥३०॥
 चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां कामरूपिणाम
 खरदूषनमुख्यानां निहतानि महामृथे ॥३१॥
 तितुक्यात देव येती चारणांच्या समवेत ।
 दुन्दुभिनाद करुनी पुष्पवर्षावही तसा ॥२९॥
 रामावरि संतुष्ट आश्र्वय वाटते तयां ।
 चौदाहजार संख्येने इच्छानुसार रूप जे ॥३०॥

बदलू शक्ति राक्षस जे खरदूषणांसह
 फक्त दीड मुहूर्तात रामबाणे संहारिले॥३१॥
 अहो बत महत्कर्म रामस्य विदितात्मनः।
 अहो वीर्यमहो दाढ्यं विष्णोरिव हि दृश्यते ॥३२॥
 बोलले महान कर्म रामाचे स्वरूपा जाणुनी ।
 अद्भुत पराक्रम दृढता विष्णूसम त्याची दिसे ॥३२॥
 इत्येवमुक्त्वा ते सर्वे ययुर्देवाः यथागतम् ।
 ततो राजर्षयः सर्वे संगताः परमर्षयः॥३३॥

सभाज्य मुदिता रामं सागदत्या इदमब्रुवन् ।
 येवढे बोलुनि येती तैसे परत जाति ते ।
 नन्तर राजर्षि महर्षीही श्रीरामा सत्कारुनी ॥३३॥
 प्रसन्नतापूर्वक त्या सर्वं ऐसे बोलती ।
 एतदर्थं महातेजा महेन्द्रः पाकशासनः ॥३४॥
 शरभड्गाश्रमं पुण्यमाजगाम पुरंदरः।
 आनीतस्त्वमिमं देशमुपायेन महर्षिभिः ॥३५॥
 याचसाठी महातेजस्वी महेन्द्र पाकशासन ॥३४॥

पवित्र शरभङ्गांच्या आश्रमी येउनी तुम्हा ।
 आणिले प्रयत्ने येथे महर्षींना सांगुनी ॥३५॥
 एषां वधार्थ शत्रूणां रक्षसां पापकरमणाम् ।
 तदिदं नः कृतं कार्यं त्वया दशरथात्मजः॥३६॥
 स्वधर्मं प्रचरिष्यन्ति दण्डकेषु महर्षयः।
 आवश्यक या शत्रुंच्या वधार्थ आगमन तव ।
 आमचे कार्य केलेस सिद्ध तू दशरथात्मजा ॥३६॥
 क्रषि सर्व आता धर्मा पाळतील निर्भयपणे ।

एतस्मिन्नन्तरे वीरो लक्ष्मणः सह सीतया ॥३७॥
 गिरिदुर्गाद् विनिष्क्रम्य संविवेशाश्रमे सुख्खी ।
 तितुक्यात सीतेसह लक्ष्मण गिरिकन्दरातुनी ॥३७॥
 प्रसन्नतापूर्वक येई आश्रमामध्ये पुन्हा
 ततो रामस्तु विजयी पूज्यमानो महर्षिभिः ॥३८॥
 प्रविवेशाश्रमं वीरो लक्ष्मणेनाभिपूजितः।
 प्रशंसित ऋषींद्वारे लक्ष्मणा अतिपूज्य जो ॥३८॥
 विजयी श्रीराम वीर प्रवेश आश्रमी करी ॥

तंदृष्ट्वा शत्रुहन्तारं महर्षीणां सुखावह्म ।
 बभूव हृष्टा वैदेही भ्रतारं परिषस्वजे।
 मुदा परमया युक्ता दृष्ट्वा रक्षोगणान् हतान् ।
 रामं चैवाव्ययं दृष्ट्वा तुतोष जनकात्मजा ॥40॥
 महर्षीना सुखदायी शत्रुहत्यासि पाहुनी ॥39॥
 वैदेही परमानन्दे आलिङ्गी भर्त्या स्वये।
 पाहुनी राक्षसा सर्व मारी श्रीराम आणि त्या।
 नसे कोठलीही क्षति पाहुनी तोषे जानकी ॥40॥

ततस्तु तं राक्षससङ्घमर्दनं सम्पूज्यमानं मुदितैर्महात्मभिः।
 पुनः परिष्वज्य मुदान्वितानना बभूव हृष्टा जनकात्मजा तदा ॥41॥
 करुनि राक्षससमूह ठार होऊनि प्रशंसित होउनि महर्षिगणांकडून ।
 होऊनि संतोष पतीस जानकी आलिङ्गि प्रसन्न मुखे पुनःपुन्हा ॥41॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे त्रिशः सर्गः॥30॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 31

त्वरमानोस्ततो गत्वा जनस्थानादकम्पनः।
 प्रविश्य लड्कां वेगेन रावणं वाक्यमब्रवीत् ॥१॥
 अकम्पन राक्षस जाई जनस्थाने त्वरेने।
 लंकेत प्रवेश करुनी रावणा बोलला असे ॥१॥
 जनस्थनस्थिता राजन् राक्षसा बहवो हताः।
 खरश्च निहतः संख्ये कथंचिदहमागतः॥२॥

जनस्थानी राहणारे मारले जाति राक्षस ।
 खरही मृत मी आलो मुठीत प्राण घेउनी ॥२॥

एवमुक्तो दशग्रीवःक्रुद्धः संरक्तलोचनः।
 अकम्पनमुवाचेदंनिर्दहन्निव तेजसा ॥३॥

दशानन ऐकुनी हे क्रुद्ध हो रक्तलोचन ।
 बोले जणु तया भस्म तेजाने करु पाहतो ॥३॥

केन भीमं जनस्थानं हतं मम परासुना।
 को हि सर्वेषु लोकेषु गतिं नाधिगमिष्यति॥४॥

कोण दृढं जनस्थाना मम नष्टं करुनिया।
 कोण ज्या सर्वलोकात् स्थानं ना उरले आता ॥४॥
 न हि मे विप्रियं कृत्वा शक्यं मघवता सुखम् ।
 प्रासुं वैश्रवणेनापि न यमेन च विष्णुना ॥५॥
 माझे अप्रिय करणारे न राहू शकती सुखो।
 असोत मग ते इन्द्र, यम विष्णु कुबेरही ॥५॥
 कालस्य चाप्यहं कालो दहेयमपि पावकम् ।
 मृत्यु मरणधर्मेण संयोजयितुमुत्सहे ॥६॥

काळाचा असे मी काळ अग्निलाही जाळू शके ।
 मृत्युलाही मरणाच्या शकतो घालु मुखात मी ॥६॥
 वातस्य तरसा वेगं निहन्तुमपि चोत्सहे ।
 दहेयमपि संक्रुद्धतेजसाऽऽदित्यपावकौ ॥७॥
 रोखीन वेग वायूचा जर क्रुद्ध होईन मी ।
 जाळून भस्म करीन सूर्यास अग्नीसहि मी ॥८॥
 तथा क्रुद्धं दशग्रीवं कृताञ्जलिरकम्पनः।
 भयात संदिग्धया वाचा रावणं याचतेऽभयम् ॥९॥

रावणा पाहुनि क्रुद्ध वाचा नष्ट अकम्पन।
 हात जोडुनि अस्पष्ट वाणीने अभय मागतो ॥८॥
 दशग्रीवोऽभयं तस्मै प्रददौ रक्षसां वरः।
 स विस्त्रब्धोऽब्रवीत् वाक्यमसंदिग्धमकम्पनः॥९॥
 दशग्रिव राक्षसश्रेष्ठ अभयदान देता तया ।
 अकम्पन धीर धरुनी स्पष्ट वाक्यात बोलला ॥९॥
 पुत्रो दशरथस्यास्ते सिंहसंहननो युवा ।
 रामो नाम महास्कन्धो वृत्तायतमहाभुजः॥१०॥

श्यामः पृथुयशाः श्रीमानतुल्यबलविक्रमः।
 हतस्तेन जनस्थाने खरश्च सह दूषणः॥11॥
 दशरथाचा पुत्र ज्याची सिंहासम असे तनु ।
 राम नामे पुष्ट स्कन्ध बाहू पिळदार दृढ ॥10॥
 श्यामवर्ण यशस्वी तो तेजस्वी महा पराक्रमी।
 जनस्थानी त्याने वधिले खर दूषणासह ॥11॥
 अकम्पनवचः श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिपः।
 नागेन्द्र इव निःश्स्य इदं वचनमब्रवीत ॥12॥

ऐकुनी अकम्पनबोल निःश्वास नागेन्द्रापरी।
 सोडुनी राक्षसराज ऐसे वचन बोलला ॥12॥
 स सुरेन्द्रेण संयुक्तो रामः सर्वामैरैः सह ।
 उपयातो जनस्थानं ब्रूहि कच्चिदकम्पन ॥13॥
 अकम्पना मज सांग देवता इन्द्रराजही ।
 जनस्थाने रामासह आले असति काय ते ॥13॥
 रावणस्य पुनर्वाक्यं निशम्य तदकम्पनः।
 आचचक्षे बलं तस्य विक्रमं च महात्मनः॥14॥

ऐकुनी प्रश्न तयाचा अकम्पन पुन्हा सांगे ।
 बल आणि पराक्रम रामाचा प्रकारे अश्या ॥14॥
 रामो नाम महातेजाः श्रेष्ठः सर्व धनुष्मताम् ।
 दिव्यास्त्रगुणसंपन्नः परं धर्मं गतो युधिः॥15॥
 महान् तेजस्वी राम सर्वश्रेष्ठ धनुर्धर ।
 असे संपन्न दिव्यास्त्रे महा युद्धनिपुण तो ॥15॥
 तस्यानुरूपो बलवान् रक्ताक्षो दुन्दुभिस्वनः।
 कनियांल्लक्ष्मणो भ्राता राकाशशिनिभाननः॥16॥

अनुरूप अनुज त्याचा बलवान जो त्याच्यासम ।
 पूर्णचन्द्रापरि मुख त्याचे नेत्र आरक्खही तसे ।
 दुन्दुभीसम गम्भीर स्वर लक्ष्मण नाम त्या ॥१६॥
 स तेन सह संयुक्तः पावकेनानिलो यथा ।
 श्रीमान् राजवरस्तेन जनस्थानं निपातितम् ॥१७॥
 जसा अग्निसवे वायु श्रीराम त्याच्यासवे ।
 महाप्रबल होऊनी जनस्थाना उजाडती ॥१७॥
 नैव देवा महात्मानो नात्र कार्या विचारणा ।

शरा रामेण नित्सृष्टा रुक्मपुड्गाः पत्रिणः॥18॥
 सर्पाः पञ्चानना भूत्वा भक्षयन्ति स्म राक्षसान् ।
 देवता वा मुनि नसे त्यासंगे तैसे काहिही ।
 श्रीरामाने सोडलेले सुवर्णपंखी तीर ते ॥18॥
 बनुनी पांचमुखी सर्प खाऊन टाकति राक्षसां ।
 येन येन च गच्छन्ति राक्षसा भयकर्षिताः॥19॥
 तेन तेन स्म पश्यन्ति राममेवाग्रतः स्थितम् ।
 इत्थम् विनाशितं तेन जनस्थानं तवानघ ॥20॥

ज्या ज्या मार्गने पळती राक्षस त्या मार्गावरी ।
 रामासच पुढे पहाती आपल्यापुढती स्थित ।
 जनस्थाना असे त्याने नाशिले आपले असे ॥२०॥
 अकम्पनवचः श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
 गमिष्यामि जनस्थानं रामं हन्तुं सलक्ष्मनम् ॥२१॥
 ऐकुनी अकम्पनाचे शब्द रावण बोलला ।
 जनस्थानी जातो रामा लक्ष्मणासह मारण्या ॥२१॥
 अथैवमुक्ते वचने प्रोवाचेदमकम्पनः।

श्रुणु राजन् यथावृत्तं रामस्य बलपौरुषम् ॥२२॥

अकम्पन तेव्हां बोले रामाचे बल पराक्रम ।

यथार्थ वर्णन त्याचे ऐका मजकडुनी ॥२२॥

असाध्यो कुपितो रामो विक्रमेण महायशाः।

आपगायास्तु पूर्णाया वेगं परिहरेच्छरैः॥२३॥

सताराग्रहनक्षत्रं नभश्वाप्यवसादयेत् ।

अशक्य जिंकणे रामा महाविक्रमि क्रुद्ध जो ।

बाणांनी पलटविण्या शक्य त्या वेगवान् नदी ॥२३॥

पीडा देउ शके तारे ग्रह नक्षत्रांसह तो नभा।
 असौ रामस्तु सीदन्तीं श्रीमानभ्युद्धरेन्महीं ॥२४॥
 भित्त्वा वेलां समुद्रस्य लोकानाप्लावयेद् विभुः
 वेगं वापि समुद्रस्य वायुं वा विशमेच्छैः॥२५॥
 सागरी बुडती पृथ्वी राम वर उचलू शके ॥२४॥
 महासागर भेदूनी समस्त जनां भिजवू शके ।
 शरे सागरवेग नष्ट वायुही तो करू शके ॥२५॥
 संहत्य वा पुनर्लोकान् विक्रमेण महायशाः।
 शक्तःश्रेष्ठः स पुरुषः स्त्रुं पुनरपि प्रजाः॥२६॥

पराक्रमे करुनीया संहारुनि पूर्ण लोकां।
 पुन्हा उत्पन्न करण्या प्रजा समर्थ तो असे ॥२६॥
 नहि रामो दशग्रीव शक्यो जेतुं रणे त्वया ।
 रक्षसां वापि लोकेन स्वर्गः पापजनैरिव ॥२७॥
 पापी पुरुषास जैसा स्वर्गाधिकार ना मिळे ।
 दशग्रीवा नसे शक्य रामास जिंकणे रणी ॥२७॥
 न तं वधमहं मन्ये सर्वैदेवासुरैरपि ।
 अयं तस्य वधोपायस्तन्ममैकमनाः श्रुणु ॥२८॥

देवासुर मिळुनी सर्व वधू न शकती तया ।
 उपाय वधण्या त्यास सुचे मज एक सांगतो ॥२८॥
 भार्या तस्योत्तमा लोके सीता नाम सुमध्यमा ।
 श्यामा समविभक्ताङ्गी स्त्रीरत्नं रत्नभूषिता ॥२९॥
 उत्तम पत्नी त्याची सीता नामे सुन्दरी ।
 सुडौल सुन्दर रत्ने भूषित रत्न ती स्वतः ॥२९॥
 नैव देवी न गन्धर्वी नाप्सरा न च पन्नगी।
 तुल्या सीमन्तिनी तस्या मानुषी तु कुतो भवेत् ॥३०॥

देव गन्धर्व कन्या वा अप्सरा नागकन्या तिची।
 बरोबरी न करु शकती मानवी तर शक्य ना ॥३०॥
 तस्यापहर भार्या त्वं तं प्रमथ्य महावने ।
 सीतया रहितो रामो न चैव हि भविष्यति ॥३१॥
 अपहरण सीतेचे फसवूनि महावनी ।
 करी तिच्यावाचून राही राम न जीवित ॥३१॥
 अरोचयत तद्वाक्यं रावणो राक्षसाधिपः।
 चिन्तयित्वा महाबाहुरकम्पनमुवाच ह ॥३२॥

रावणा राक्षसराजा उपाय योग्य वाटला ।
 विचार करुनी बोले दशग्रीव अकंपना ॥३२॥
 बाढं कल्यं गमिष्यामि ह्येकः सारथिना सह ।
 आनेष्यामि च वैदेहीमिमां हृष्टो महापुरीम् ॥३३॥
 योग्य हे सारथ्यासंगे प्रातःकालि उद्याच मी ।
 जाऊनी आणिन लंकेत वैदेहीला बरोबर ॥३४॥
 तदेवमुक्त्वा प्रययौ खरयुक्तेन रावणः।
 रथेनादित्यवर्णेन दिशः सर्वाः प्रकाशयन॥३५॥

बोलून रावण ऐसे रथी खर ओढती ज्या । खर म्हणजे गाढव राक्षस नव्हे

तेजस्वी आरूढ होत जाई उजळत दिशा ॥३४॥

स रथो राक्षसेन्द्रस्य नक्षत्रपथगो महान् ।

चड्यूर्धमाणः शुशुभे जलदे चन्द्रमा इव ॥३५॥

रथ राक्षसराजाचा नक्षत्रमार्गी जातसे ।

विशाल शोभे जैसा ढगामागुन चंद्रमा ॥३५॥

स दूरे चाश्रमं गत्वा ताटकेयमुपागमत ।

मारीचेनार्चितो राजा भक्ष्यभोज्यैरमानुषैः॥३६॥

मारीच ताटकापुत्रा आश्रमात् दूरस्थित ।
 भेटे जिथे तो करी योग्य आगतस्वागत ॥३६॥
 तं स्वयं पूजयित्वा तु आसनेनोदकेन च ।
 अर्थोपहितया वाचा मारीचो वाक्यमब्रवीत् ॥३७॥
 आसन जल देऊन स्वतः पूजुनिया तया ।
 अर्थयुक्त वाणीने मारीच पुस्तसे तया ॥३७॥
 कच्चित् सकुशलं राज्यैल्लोकानां राक्षसाधिपा।
 आशङ्के नाधिजाने त्वं यतस्तूर्णमुपागतः॥३८॥

आहे का कुशल सर्व राज्ये तव राक्षसाधिपा ।
 तुज उताविळ पाहुनि शंकित मी तैसे नसे ॥३८॥
 एवमुक्तो महातेजा मारीचेन स रावणः।
 ततः पश्चादिदं वाक्यमब्रवीद् वाक्यकोविदः॥३९॥
 मारीचे विचारता ऐसे महातेजस्वि रावण ।
 संभाषण कोविद जो त्यास उत्तर दे असे ॥३९॥
 आरक्षो मे हतस्तात रामेणाक्षिलष्टकारिणा ।
 जनस्थानमवध्यं तत सर्व युधि निपातितम् ॥४०॥

महापराक्रमी रामे वधिले सीमारक्षक ।
 जनस्थानातिल सर्व राक्षसां मारले रणी ॥४०॥
 तस्य मे कुरु साचिव्यं तस्य भार्यापहारणे ।
 राक्षसेन्द्रवचः श्रुत्वा मारीचो वाक्यमब्रवीत् ॥४१॥
 सूड घेण्यास्तव त्याचा कराया भार्यापहरण ।
 निघालो मी आहे तू सहाय्य करसी मज ।
 बोल हे ऐकुनी त्याचे मारिच रावणा वदे ॥४१॥
 आख्याता केन वा सीता मित्ररूपेण शत्रुणा ।
 त्वया राक्षसशार्दूल को न नन्दति नन्दितः॥४२॥

नित्ररूपे शत्रू कोण सल्ला सीताहरणाचा ।
 देई असा ज्याचा होई आनंद राक्षसशार्दुला ।
 अकल्याणे तुझ्या आहे अप्रसन्न तुझ्यावरी ॥४२॥
 सीतामिहानयस्वेति को ब्रविटि ब्रवीहि मे ।
 रक्षोलोकस्य सर्वस्य कः श्रुडग छेतुमिच्छति ॥४३॥
 नाम सांग असे कोण सीताहरण सुचवि जो ।
 शिंग राक्षसजगताचे कापू पाहे कोण हा ॥४३॥

प्रोत्साहयति यश्च त्वां स च शत्रुरसंशयम् ।
 आशीविषमुखाद् दंष्टामुद्धां चेच्छति त्वया ॥44॥
 प्रोत्साहन तुला देई शत्रु निश्चित तो तुझा ।
 विषारी सर्पचे दात काढाया तुज लावतो ॥44॥
 कर्मणानेन केनासि कापथं प्रतिपादितः।
 सुखसुप्तस्य ते राजन् प्रहृतं केन मूर्धनि ॥45॥
 कोण कटू सल्ला देत कुमार्गी वळवी तुला ।
 सुखे शयन करता तू मस्तकी लाथ मारतो ॥45॥

विशुद्धवंशाभिजनाग्रहस्ततेजोमदः संस्थितदोर्विषाणः।
 उदीक्षितुं रावण नेह युक्तः स संयुगे राघवगन्धहस्ती ॥46॥
 गजराज गन्धयुक्त असे श्रीराम रावणा ।
 गन्धे गजरूपि योद्धे त्याच्या जाति पळूनिया ।
 विशुद्ध कुले जन्म हा त्याचा शुन्डदण्ड असे ।
 शौर्य असे मद त्याचा दोन बाहु त्याचे सुळे ।
 पाहणेही रणी त्यास उचित तुजला नसे ।
 प्रत्यक्ष युद्ध करणे दूरचि राहिले तुजा॥46॥

असौ रणान्तः स्थितिसंधिवालो विदग्धरक्षोमृगाः नृसिंहः।

सुप्रस्त्वया बोधयितुं न शक्यः शराङ्गपूर्णो निशितासिदंष्ट्रः॥४७॥

मनुष्यरूपे असे सिंह रणभूमीच संधि त्या ।

वधण्या राक्षसमृगां परिपूर्ण बाणरूपे ।

तीक्ष्ण दाढा तलवार सुप्र सिहा तरी तुवा ।

जागृत न करी हेच तुजसाठी योग्य असे ॥४७॥

चापापहारे भुजवेगपङ्के शरोर्मिमाले सुमहाहवौघे ।

न रामपातालमुखेऽतिघोरे प्रस्कन्दितुं राक्षसराज युक्तम् ॥४८॥

श्रीराम पातलव्यापी महासागर तो असे ॥

धनुष्य मगर त्यातील बाहुबळ गाळ त्यातिला

महान युद्ध हे त्याची अगाध जलराशि असे

त्याच्यासवे भयंकर समरी पडणे नसे

उचित वडवानली नसे शिरणे जसे ॥48॥

प्रसीद लङ्केश्वर राक्षसेन्द्र लङ्कां प्रसन्नो भव साधु गच्छ ।

त्वं स्वेषु दारेषु रमसव नित्यं रामः सभार्यो रमतां वनेषु ॥49॥

प्रसन्न हो लंकेश्वर आणि जाई लंकेस पुन्हा सकुशल राहुनी ।

आपुल्या स्त्रियांसवे रममाण होई रामाशी त्याच्या स्त्रीसवे राहुदे ॥49॥

एवमुक्तो दशग्रीवो मारीचेन स रावणः।
न्यवर्तत पुरीं लङ्कां विवेश च गृहोत्तमम् ॥५०॥

बोलता असे मारीच दशग्रीवा रावणा ।
लंकेस परतुनि येई भवनी उत्तम राहण्या ॥५०॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे एकत्रिंशः सर्गः ॥३१॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 32

ततः शार्पणखा दृष्ट्या सहस्राणि चतुर्दशाः।
 हतान्येकेन रामेण रक्षसां भीमकर्मणाम्॥१॥
 दूषणं च खरं चैव हतं त्रिशिरस रणे ।
 दृष्ट्वा पुनर्महानादान् ननाद जलदोपमा॥२॥
 पाहुनी एक श्रीराम चौदा हजार राक्षसां ।
 क्रूरकर्मी वधी तैसे रणी खर दूषणा ॥३॥

मारुनी टाकि युद्धात शूर्पणखा शोके अति।
 करी चीत्कार महानाद जैसी मेघगर्जना ॥२॥

सा दृष्ट्वा कर्म रामस्य कृतमन्यैः सुदुष्करम् ।
 जगाम परमोद्विग्ना लङ्कां रावणपालिताम् ॥३॥

इतरां अशक्य कर्म करी राम हे पाहुनी ।
 उद्विग्न होउनि जाइ लंकेस रावणरक्षित ॥३॥

सा ददर्श विमानाग्रे रावणं दीप्तेजसम्
 उपोपविष्टं सचिवैर्मरुद्विरिव वासवम् ॥४॥

पाही पुष्पकयानी वर बसलेल्या रावणा ।
 तेजे उद्दीप्त इन्द्रासम मन्त्र्यांनी परिवेष्टित ॥३॥
 आसीनं सूर्यसंकाशे काढळचने परमासने।
 रुक्मवेदिगतं प्राज्य ज्वलन्तमिव पावकम् ॥५॥
 सूर्यासम चमके ज्या सुवर्णमय सिंहासनी।
 सुवर्ण वेदीवर अग्नी आहुति मिळता जसा ॥५॥
 देवगन्धर्वभूतानामृषीणां च महात्मनाम् ।
 अजेयं समरे घोरं व्यात्तननमिवान्तकम् ॥६॥

देवासुरविमर्देषु वज्राशनिकृतव्रणम्
 ऐरावतविषाणाग्रैरुत्कृष्टकिणवक्षसम् ॥७॥
 देव गन्धर्व भूतांना ऋषींनाहि अजेय जो।
 यमराजासम भासे रणी जो महाभयंकर॥६॥
 घाव वज्र अशनींचे देवासुर संग्रामि जे।
 दिसती ऐरावते तैसे केलेले छातीवरी ॥७॥
 विंशद्भुजं दशग्रीवं दर्शनीयपरिच्छदम् ।
 विशालवक्षसं वीरं राजलक्षणलक्षितम् ॥८॥

नद्द्वैदूर्यसंकाशं तप्तकाञ्चनभूषणम् ।
 सुभुजं शुक्लदशनं महास्यं पर्वतोपमम् ॥९॥
 वीस हस्त दश मस्तक दर्शनीय आभूषित ।
 विशाल वक्ष तो वीर राजलक्षणयुक्त जो ॥८॥
 वैदूर्य तैसे तप्त सुवर्णअलंकारे भूषित ।
 भुजा सुन्दर शरीर विशाल पर्वतासम ॥९॥
 विष्णुचक्रनिपातैश्च शतशो देवसंयुगे ।
 अन्यैः शस्त्रैः प्रहारैश्च महायुद्धेषु ताडितम् ॥१०॥

प्रहार विष्णुचक्राचे युद्धात देवतांसवे ।
 प्रहार अन्य अस्त्रांचे चिह्ने ती देहावरी ॥१०॥
 अहताङ्गे समस्तैस्तं देवप्रहरणैस्तदा ।
 अक्षोभ्याणां समुद्राणाम क्षोभणं क्षिप्रकारिणम् ॥११॥
 प्रहारे खण्डित ना होत अङ्गे त्या सागरातही।
 क्षोभ निर्माण करी तो कार्ये शीघ्र सर्व करी ॥११॥
 क्षेसारं पर्वताग्राणां सुराणां च प्रमर्दनम् ।
 उच्छेत्तरं च धर्माणां परदाराभिर्मर्शनम् ॥१२॥

पर्वतशिखरा तोडुन फेकी सुरांचे करि मर्दन ।
 धर्मा तोडी परस्त्रियांचे सतीत्व भंग करी ॥12॥
 सर्वदिव्यास्त्रयोक्तारं यज्ञविघ्नकरं सदा ।
 पुरीं भोगवतीं गत्वा पराजित्य च वासुकिम् ॥13॥
 तक्षकस्य प्रियां भार्या पराजित्य जहार यः।
 सर्व दिव्यास्त्रे योजी विघ्न आणी यज्ञी सदा ।
 भोगवती पुरी जात परास्त करुनी वासुकि ॥13॥
 तक्षकाची प्रिय भार्या पळवुनी आणीतसे ।

कैलासं पर्वतं गत्वा विजित्य नरवाहनम् ॥14॥

विमानं पुष्पकं तस्य कामगं वै जहार यः।

कैलासं पर्वती जात जिंकुनी नरवाहना ॥14॥

पळवुनि इच्छागती आणी विमानं पुष्पक ।

वनं चैत्ररथं दिव्यं नलिनी नन्दनं वनम्॥15॥

विनाशयति यः क्रोधाद् देवोद्यानानि वीर्यवान्

वनं चैत्ररथं दिव्यं नलिनी पुष्करिणी ॥15॥

उद्याने अन्यही करी नष्ट क्रोधे देवांवरी।

चन्द्रसूर्यो महाभागावुत्तिष्ठन्तौ परंतपौ॥15॥
 निबारयति बाहभ्यां यः शैलशिखरोपमः।
 पर्वताकार धारूनी संताप शत्रूस देति त्या॥15॥
 चन्द्रमा सूर्या उदयी हातांनी अडवीतसे ।
 दशवर्षसहस्राणि तपस्तप्त्वा महावने ॥17॥
 पुरा स्वयंभुवे धीरः शिरांस्युपजहार यः।
 करुनी दशसहस्र वर्षे पूर्वी घोर तप ॥17॥
 करुनी स्वशिरा अर्पी बली ब्रह्माजीस तो ।

देवदानवगन्धर्वपिशाचपतगोरगैः॥१८॥
 अभयं यस्य संग्रामे मत्युतो मानुषादृते।
 त्यामुळे न मारु शक्ती देव दानव प्राणिही॥१८॥
 मनुष्याविण दुसरा न मारु शक्तो तया ।
 मन्त्रैरभिष्टुतं पुण्यमध्वरेषु द्विजातिभिः॥१९॥
 हविर्धानेषु यः सोममुपहन्ति महाबलः।
 सोमकर्म यज्ञी मन्त्रे सुसंस्कृत सोमरसा ॥१९॥
 पवित्र जो त्या करी नष्ट तेथ जाऊनिया ।

प्राप्तयज्ञहरं दुष्टं ब्रह्मधनं क्रूरकारिणम्॥२०॥
 कर्कशं निरनुक्रोशं प्रजानामहिते रतम्
 यज्ञ विध्वंस करणारा ब्राह्मणहत्या करी॥२०॥
 अतिकर्कश प्रजेचे सदा अहित करीतसे ।
 रावणं सर्वभूतानां सरवलोकभयावहम्॥२१॥
 राक्षसी भ्रातरं क्रूरं सा ददर्श महाबलम् ।
 भयदायक सर्वाना छळणारा प्राण्यां सदा॥२१॥
 शूर्पणखा अश्या क्रूर भावास पाही तदा ।

तंदिव्यवस्त्राभरणं दिव्यमाल्योपशोभितम् ॥22॥

आसने सूपविष्टं तं काले कालमिवोद्यतम् ।

राक्षसेन्द्रं महाभागं पौलस्त्यकुलनन्दनम् ॥23॥

विभूषित दिव्य वस्त्रे पुष्पमाला आभुषणे॥॥22॥

आसनाधिष्ठित शोभे पौलस्त्यकुलनन्दन ।

जसा काल प्रलयकाले संहार करण्या उद्यत ॥23॥

उपगम्याब्रवीद् वाक्यं राक्षसी भयविव्हला ।

रावणं शत्रुहन्तारं मन्त्रिभिः परिवारितम् ॥24॥

राक्षसी भयकम्पित बोले रावणाजवळी ।

शत्रुहर्ता बसलेला मत्रीपरिवारासह ॥२४॥

तमब्रवीद् दीप्तविशाललोचनं प्रदर्शयित्वा भयलोभमोहिता।

सुदारुणं वाक्यमभीतचारिणी महात्मना शूर्पणखा विरूपिता ॥२५॥

त्याला वदे नेत्र विशाल ज्याचे दाखवूनी दुर्दशा तिची जी होतसे ।

कापूनि नेत्र कर्ण कुरूप जी होतसे रावणा क्रूर दाखवुनि बोलतसे ॥२५॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे द्वात्रिंशः सर्गः ॥३२॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 33

ततः शूर्पणखा दीना रावणम् लोकरावणम् ।
 अमात्यमध्ये संक्रुद्धा परुषम् वाक्यमब्रवीत् ॥१॥
 दीन शूर्पणखा बोले जगा घाबरविणान्या ।
 रावणा वक्रोक्तिपूर्ण वाक्य जो मन्त्र्यांमधे ॥१॥
 प्रमत्तः कामभोगेषु स्वैर वृत्तो निरंकुशः।
 समुत्पन्नम् भयम् घोरम् बोधव्यम् न अवबुध्यसे ॥२॥

प्रमत्त कामभोगात वागसी स्वैर बेफाम।
 कोसळे घोर आपत्ति राजा असुनि न जाणसी ॥२॥
 सक्तम् ग्राम्येषु भोगेषु कामवृत्तम् महीपतिम् ।
 लुब्धम् न बहु मन्यन्ते श्मशानाग्निमिव प्रजा ॥३॥
 मग्न भोगात क्षुद्र कामासक्त नराधिपा ।
 मान देति ना लोक स्मशानातिल अग्नीपरी ॥३॥
 स्वयम् कार्याणि यः काले न अनुतिष्ठति पार्थिवः ।
 स तु वै सह राज्येन तैः कार्यैः विनश्यति ॥४॥

स्वकार्याकडे न ध्यान देतसे नृप जातिने ।
 स्वजनांसह राज्याचा नाश होतो त्याच्यासहा॥४॥
 अयुक्त चारम् दुर्दर्शम् अस्वाधीनम् नराधिपम् ।
 वर्जयन्ति नरा दूरात नदी पंकम् इव द्विपाः॥५॥
 हेरां नसे उपलब्ध जना दुःखनिवारणा ।
 जना वर्ज्य जसा पङ्क द्वीपांस नदीतला ॥५॥
 ये न रक्षन्ति विषयम् अस्वाधीना नराधिपः।
 ते न वृद्ध्या प्रकाशन्ते गिरयः सागरे यथा ॥६॥

रक्षण स्वराज्याचे जे न करती नृपाधिप ।
 न दृष्य असती जैसा समुद्रातिल पर्वत ॥६॥
 आत्मवद्धिः विगृह्य त्वम् देवगन्धर्व दानवैः।
 अयुक्त चारः चपलः कथम् राजा भविष्यसि ॥७॥
 मन काबूत ठेविती त्या देवगन्धर्व दानवां।
 विरोधा गुप्तचराविण कसा राजा अससि तू ॥७॥
 त्वं तु बालस्वभावश्च बुद्धिहीनश्च राक्षस ।
 ज्ञातव्यं तन्न जानीथं कथं राजा भविष्यसि ॥८॥

स्वभावे बालबुद्धि तू बुद्धिहीनच राक्षस ।
 अशा प्रकारे राजा तू कसा बनुनि राहसी ॥८॥
 येषां चाराश्च कोशश्च नयश्च जयतां वर ।
 अस्वाधीना नरेन्द्राणां प्राकृतैस्ते जनैः समाः ॥९॥
 कोष नीति गुप्तचर नसती ज्याच्या आधिन ।
 श्रेष्ठ विजयी वीरा तो सामान्य जनापरी ॥१०॥
 यस्मात् पश्यन्ति दूरस्थान् सर्वानर्थान् नराधिपाः।
 चारेण तस्मादुच्यन्ते राजानो दीर्घचक्षुषः ॥११॥

जे दृष्टि ठेवती दूर गुप्तचर योजुनी ।
 कार्यात् सर्व वदती त्यां दीर्घदर्शी नृपती ॥१०॥
 अयुक्तचारं मन्ये त्वां प्राकृतैः सचिवैर्युतः।
 स्वजनं च जनस्थानं निहतं नावबुध्यसे ॥११॥
 अशिक्षित मन्त्रिजन न तैनात गुप्तचर ।
 स्वजनहत्या झाली नच ज्ञात हे तुला ॥११॥
 चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणाम् ।
 हतान्येकेन रामेण खरश्च सह दूषणः॥१२॥

ऋषीणामभयं दत्तं कृतक्षेमाश्च दण्डकाः।
 धर्षितं च जनस्थानं रामेणाक्षिलष्टकारिणा॥13॥
 चौदा हजार राक्षसां भीमकर्मी वधूनिया ।
 एकट्या श्रीरामाने खरदूषणहि मारिले ॥12॥
 ऋषींना निर्भय करुनी निर्धोक केले दण्डका ।
 विघ्नबाधा करी दूर जनस्थाना संपवी ॥13॥
 त्वं तु लुब्धः प्रमत्तश्च पराधीनश्च राक्षस ।
 विषये स्वे समुत्पन्नं यद् भयं नावबुध्यसे ॥14॥

लोभ प्रमादे व्यग्र पराधीन प्रमत्तही।
 भय राज्यात उत्पन्न नसे माहित हे तुला ॥14॥
 तीक्ष्णमल्पप्रदातारं प्रमत्तं गर्वित शठम् ।
 व्यसने सर्वभूतानि नाभिधावन्ति पार्थिवम् ॥15॥
 कठोर अल्प देणारा प्रमत्त गर्विष्ट नरा ।
 संकटी कोणि न धावे सहाय्यास त्याच्याकडे ॥15॥
 अतिमानिनमग्राह्यमात्मसम्भावितं नरम्
 क्रोधनं व्यसने हन्ति स्वजनोऽपि नराधिपम् ॥16॥

अभिमानी योग्यताहीन स्वतःस केवळ मानतो ।
 संकटकाली तयाच्या आप्सजनही मारती ॥16॥
 नानुतिष्ठति कार्याणि भयेषु न बिभेति च ।
 क्षिप्रं राज्याच्युतो दीनस्तृणैस्तुल्यो भवेदिह ॥17॥
 कार्यात न मन घाली भय दुर्लक्षित करी ।
 राज्यभ्रष्ट होउनिया दीन तृणासम होतसे ॥17॥
 शुष्ककाष्ठैर्भवेत कार्यं लोष्ठैरपि च पांसुभिः।
 न तु स्थानात परिभ्रष्टैः कार्यं स्याद् वसुधाधिपैः॥18॥

शुष्क काष्ठा मृत्तिका ढीग धुळीसही प्रयोजन ।
परि नृप राज्यभ्रष्ट निर्थक सर्व असे ॥18॥

उपभुक्तं यथा वासः स्नजो वा मृदिता यथा ।
एवं राज्यात परिभ्रष्टः समर्थोऽपि निर्थकः॥19॥

उपयोगित वस्त्र वा माळ कुस्करता पुन्हा।
निरूपयोगी परा तैसा भ्रष्ट राजा निर्थक ॥19॥

अप्रमत्तश्च यो राजा सर्वज्ञो विजितेद्रियः।
कृतज्ञो धर्मशीलश्च स राजा तिष्ठते चिरम् ॥20॥

सदा सावधं जो राजा सर्वज्ञं विजितेन्द्रियं ।
 कृतज्ञं धर्मं जाणी तो राजा चिरकालं टिके ॥२०॥
 नयनाभ्यां प्रसुप्तो वा जागर्ति नयचक्षुषा ।
 व्यक्तक्रोधप्रसादश्च स राजा पूज्यते जनैः॥२१॥
 निद्रेतहि दक्ष राहीं क्रोधं अनुग्रहं फलं ।
 व्यक्तं करी प्रत्यक्षं पूजती त्या नृपा प्रजा ॥२१॥
 त्वं तु रावणं दुर्बुद्धिर्गुणैरतैर्विवर्जितः॥
 यस्य तेऽविदितश्चारै रक्षसां सुमहान् वधः॥२२॥

रावणा तू दुर्बुद्धी गुणे राजोचित वज्ञित ।
 महान संहार ही वार्ता अजून तुज ना माहित ॥२२॥
 परावर्मन्ता विषयेषु सङ्गवान् न देशकालप्रविभागतत्त्ववित ।
 अयुक्तबुद्धिर्गुणदोषनिश्चये विपन्नराज्यो न चिराद् विपत्स्यसे ॥२३॥
 अपमानिसि परा विषयासक्त न जाणसी देश काल यथार्थ तू ।
 बुद्धी न योजिसि गुण दोष निश्चित राज्यभ्रष्ट पडसी विपत्तित ॥२३॥
 इति स्वदोषान् परिकीर्तितांस्तथा समीक्ष्य बुद्ध्या क्षनदाचरेश्वरः।
 धनेन दर्पण बलेन चान्वितो विचिन्त्ययामास चिरं स रावणः॥२४॥

स्वदोष ऐकूनि शूर्पणखेकडूनी करी विचार धन अभिमान बलो।
सम्पन्न असे जो निशाचर रावण विचारी पडुनी चिन्ता करी ॥२४॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये उरण्यकाण्डे त्रयस्त्रिंशः सर्गः ॥३३॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 34

ततः शूर्पणखां दृष्ट्वा ब्रुवन्तीं परुषं वचः।
 अमात्यमध्ये संकृद्धः परिप्रच्छ रावणः॥१॥
 पाहुनी शूर्पणखेस कठोर वच बोलता ।
 मन्त्र्यांमधील रावण विचारी कृद्ध होउनी ॥१॥
 कथं रामः कथं वीर्यः किंरूपः किंपराक्रमः।
 किमर्थं दण्डकारण्यं प्रविष्टश्च सुदुस्तरम् ॥२॥

कोण राम बल काय काय रूप पराक्रम ।
 कशास दण्डकारण्ये दुस्तर प्रवेशि तो॥२॥
 आयुधं किं च रामस्य येन ते राक्षसाः हताः।
 खरश्च निहतः संख्ये दूषणस्त्रिशिरास्तथा ॥३॥
 रामाची कोणती शस्त्रे ज्याने राक्षस मारिले ।
 खर दूषण त्रिशिरा युद्धे संहारिले तये ॥३॥
 तत्वं ब्रूहि मनोज्ञांडंगि केन त्वं च विरूपिता ।
 इत्युक्त्वा राक्षसेन्द्रेण राक्षसीं क्रोधमुच्छिता ॥४॥

सांग मनोहर स्त्रिये कुणी विरूप केले तुजा।
 ऐकुनी त्याचे बोल क्रोधे राक्षसि मूच्छित ॥४॥
 ततो रामं यथान्यायमाख्यातुमुपचक्रमे।
 दीर्घबाहुर्विशालाक्षश्चीरकृष्णाजिनाम्बरः॥५॥
 कन्दर्पसमरूपश्च रामो दशरथात्मजः॥
 रामाचा परिचय देई दशरथाचा पुत्र तो ।
 विशाल नेत्र दीर्घ बाहु रूपे मदन जणु ॥५॥
 कृष्णवर्ण मृगचर्म करी धारण चीर तो ।

शक्रचापनिभं चापं विकृष्य कनकाङ्गदम् ॥६॥

दीपान् क्षिपति नाराचान् सर्पानिव महाविषान् ।

इंद्रधनुपरि चाप सुवर्णांकित खेचुनी ॥६॥

विषसर्पापरी तेजस्वी नाराच वर्षा करी । एक प्रकारचे बाण

नाददानं शरान् घोरान् विमुञ्चन्तं महाबलम् ॥७॥

न कार्मुक विकर्षतं रामं पश्यामि संयुगे ।

धनुष्य कधी खेची शर भयंकर कधी ॥७॥

घेउनी सोडतो केव्हां कोणा न कळतसे ।

हत्यमानं तु तत्सैन्यं पश्यामि शरवृष्टिभिः॥८॥
 इन्द्रेणोवोत्तमं सस्यमाहतं त्वश्मवृष्टिभिः।
 राक्षस सेना मरते येवढेच दिसे मला ॥८॥
 इन्द्रकोपे विनाश जसा पिकाचा होत चांगल्या ।
 रक्षसां भीमवीर्याणां सहस्राणि चतुर्दशा॥९॥
 निहतानि शरैस्तीक्ष्णैस्तेनैकेन पदातिना ।
 अर्धाधिकमुहूर्तेन खरश्च सह दूषणः॥१०॥
 क्रषीणामभयंदत्तं कृतक्षेमाश्च दण्डकाः॥११॥

चौदा हजार राक्षस महापराक्रमि वीर जे॥9॥
 एकटा उभा तो मारी तीक्ष्ण बाणांनि आपल्या ।
 अध्या अधिक मुहूर्ते तो मारुनी खरदूषणा ॥10॥
 निर्भय करी ऋषींना विघ्नरहित दण्डका॥11॥
 एका कथंचिन्मुक्ताहं परिभूय महात्मना।
 स्त्रीवधं शङ्कमानेन रामेण विदितात्मना ॥12॥
 स्त्रीवध टाळण्यासाठी श्रीराम महात्मा मज।
 अपमानित ऐसे करुनी सोडिले केवळ मज ॥12॥

भ्राता चास्य महातेजा गुणतरस्तुल्यविक्रमः।
 अनुरक्तस्य भक्तस्य लक्ष्मणो नाम वीर्यवान् ॥13॥
 अमर्षी दुर्जयो जेता विरान्तो बुद्धिमान् बली ।
 रामस्य दक्षिणो बाहुर्नित्यं प्राणो बहिश्वरः॥14॥
 बन्धु त्यास असे एक गुणपराक्रमी त्यासम ।
 जणु भक्त असे त्याचा लक्ष्मण नामे वीर जो ॥13॥
 अमर्षी दुर्जय विजयी सम्पन्न बलपराक्रमे ।
 उजवा हातच रामाचा जणु प्राण बहिश्वर ॥14॥

रामस्य तु विशालाक्षी पूर्णन्दुसदृशानना ।
 धर्मपत्नी प्रिया नित्यं भर्तुः प्रियहिते रता ॥15॥
 रामास विशालनेत्र पूर्णचन्द्रापरि सुन्दर ।
 धर्मपत्नी प्रिय स्वामीचे प्रिय जी चिन्ते सदा ॥15॥
 सा सुकेशी सुनासोरूः सुरूपा च यशस्विनी।
 देवतेव वनस्यास्य राजते शीरिवापरा ॥16॥
 केश नासिका ऊर रूप सुन्दर यशस्विनी ।
 देवी जणु दण्डकाची लक्ष्मी दुसरी शोभते ॥16॥

तप्त काञ्चनवर्णाभा रक्ततुङ्गबखी शुभा ।
 सीता नाम वरारोहा वैदेही तनुमध्यमा ॥१७॥
 तप्त सुवर्णपरि कान्ती दीर्घ लाल नखे तिची ।
 बांधा सुडौल वैदेही शुभलक्षणी नामे सीता ॥१७॥
 नैव देवी न गन्धर्वी न यक्षी न च किन्नरी।
 तथारूपा मया नारी दृष्टपूर्वा महीतले ॥१८॥
 यक्षी किन्नरि गन्धर्वी देवीहि तिजसम नसे ।
 अशी रूपवती नारी भूकरी पूर्वी न पाहिली ॥१८॥

यस्य सीता भवेद् भार्या यं च हृष्टा परिष्वजेत्
 अभिजीवेत् स सर्वेषु लोकेश्वपि पुरंदरात् ॥19॥
 पत्नी सीता होइ सीता हर्षे आलिङ्गि जो तिज ।
 सर्व लोकी जीवित तो इन्द्राहूनि भाग्यवान् ॥19॥
 सा सुशीला वपुः श्लाघ्या रूपेणाप्रतिमा भुवि ।
 तवानुरूपा भार्या सा त्वं च तस्याः पतिर्वरः ॥20॥
 सुशील ती रूपवती स्पृहणीय सर्वाङ्गी असे ।
 तुला योग्य भार्या पति तू योग्य श्रेष्ठ होशिल ॥20॥

तां तु विस्तीर्णजघनं पीनोत्तुड्गपयोधराम् ।
 भार्यार्थे तु तवानेतुमुद्यताहं वराननाम् ॥२॥
 विरूपितास्मि क्रूरेण लक्ष्मणेन महाभुजः।
 जघन विस्तृत पुष्ट स्तन सुमुखी स्त्री अशी ।
 तव पत्नी होण्यास्तव आणण्या उद्यत मला ॥२१॥
 लक्ष्मणे क्रूर मज ऐसे विरूप करुनी टाकले ।
 तांतु दृष्टवाद्य वैधीं पूर्णचंद्रनिभाननाम् ॥२२॥
 मन्मथस्य शराणां च त्वं विधेयो भविष्यसि ।

पाहशील तिला जेव्हां पूर्णचंद्रासम सुन्दर ॥22॥

होशील लक्ष्य बाणांचे कामदेवाच्या तत्क्षणी ।

यदि तस्यामभिप्रायो भार्यात्वे तव जायते ।

शीघ्रमुद्धियतां पादो जयार्थमिह दक्षिणः ॥23॥

तिला भार्या करण्याची इच्छा जर असे तुज ।

युद्धास्तव रामाशी शीघ्र उचली दक्षिण पद ॥23॥

रोचते यदि ते वाक्यं ममैतद् राक्षसेश्वर ।

क्रियतां निर्विशङ्केन वचनं मम रावण ॥24॥

माझे जर योग्य वाटे बोल हे राक्षसेश्वरा ।

निःशंक होत करी कार्य माझ्या वचनापरी ॥२४॥

विज्ञायैषामशक्तिं च क्रियतां च महाबला।

सीता तवानवद्याङ्गी भार्यात्वे राक्षसेश्वर ॥२५॥

असमर्थता रामाची जाणुनी शक्ति आपुली ।

करी प्रयत्न सीतेस भार्या म्हणुनी आणण्या ॥२५॥

निशम्य रामेण शरैरजिह्वगैर्हताज्जनस्थानगतान् निशाचरान्

खरं च दृष्ट्वा निहतं च दूषणं त्वमद्य कृत्यं प्रतिपत्तुमर्हसि ॥२६॥

निशाचरां जनस्थाननिवासी श्रीराम मारी आपुल्या तीव्र शरांनी ।
खरा तसे दूषण द्वयांना मारिले तुज काय कर्तव्य करी निश्चया ॥२६॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे चतुस्त्रिंशःसर्गः॥३४॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 35

ततः शूर्पणखावाक्यं तच्छ्रुत्वा रोमहर्षणम् ।
 सचिवानुभ्यज्ञाय कार्यं बुद्ध्वा जगाम ह ॥१॥
 शूर्पणखेचे उत्तेजक ऐकुनी बोल रावण ।
 सचिवां पुसुनी जाई काय कर्तव्य निश्चय ॥१॥
 तत कार्यमनुगम्यान्तर्यथावदुपलाभ्य च ।
 दोषाणां च गुणानांच सम्प्रधार्य बलाबलम् ॥२॥

इति कर्तव्यमित्येव कृत्वा निश्चयमात्मनः।
 स्थिरबुद्धिस्ततो रम्यां यानशालां जगाम ह ॥३॥
 सीताहरणाविषयी विचार कार्याचा करी ।
 दोष आणि गुण तसे बलाबल यावरी ॥२॥
 कार्य हे करावे ऐसा विचार झाल्यावर ।
 निश्चयी बुद्धिने जाई रम्य रथशालेकडे ॥३॥
 यानशालां ततो गत्वा प्रछन्न राक्षसाधिपः।
 सूतं संचोदयामास रथः संयुज्यतामिति ॥४॥

रथशाळेत जाऊनि गुप्तरूपे राक्षसाधिप ।
 आज्ञापी सारथ्या रथ जुंपुनी तयार करी ॥४॥
 एवमुक्तः क्षणेनैव सारथिर्लघुविक्रमः।
 रथं संयोजयामास तस्याभिमतमुक्तमम् ॥५॥
 कुशल सारथी ऐसे सांगता एका क्षणी।
 जोडुनि उत्तम त्याचा रथ आणि अपेक्षित ॥५॥
 कामगं रथमास्थाय काढ्वनं रत्नभूषितम् ।
 पिशारनचवदनैर्युक्तं खरैः कनकभूषणैः ॥६॥

सुवर्ण रत्ने भूषित रथा जोडलेले खर ।
 पिशाचासम मुख त्यांचे बसुनी त्याच्यानध्ये ॥६॥
 मेघप्रतिमनादेन स तेन धनदानुजः।
 राक्षसाधिपतिः श्रीमान् ययौ नदनदीपतम् ॥७॥
 ध्वनि मेघगर्जनेसम करत तो चाले रथ ।
 कुबेरानुज त्यातून समुद्रतटि जातसे ॥८॥ रावण हा कुबेराचा लहान भाऊ
 स श्वेतवालव्यजनः श्वेतछत्रो दशानन ।
 स्निग्धवैदूर्यसंकाशस्तमकाञ्चनभूषणः ॥९॥

दशग्रीवो विंशतिभुजो दर्शनीयपरिच्छदः।
 त्रिदशारिमुनीन्द्रध्नो दशशीर्ष इवाद्विराट ॥९॥
 शुभ्र चवच्यांनी मन्द वात घेत छत्र श्वेतही।
 वैदूर्यासम कान्ति सुवर्णालिंकारे भूषित ॥८॥
 मध्ये दशानन दश कण्ठ वीस भुजांसह शोभतो ।
 देवांचा शत्रु ऋषीहर्ता दशशीर्ष गिरीपरी ॥९॥
 कामगं रथमास्थाय शुशुभे राक्षसाधिपः।
 विद्युन्मंडलवान् मेघः सबलाक इवाम्बरे ॥१०॥

विद्युन्मंडलासह मेघ नभी जैसा शोभतो ।
 इच्छागमनी रथी आरूढ राक्षसाधिप रावण ॥10॥
 सशैलसागरानूपं वीर्यवानवलोकयन् ।
 नानापुष्पफलैर्वृक्षैरनुकीर्ण सहस्रशः ॥11॥
 शीतमङ्गलतोयाभिः पद्मिनीभिः समन्ततः ।
 विशालैराश्रमपदैर्वेदिमद्विरलंकृतम् ॥12॥
 गिरीसह सागराच्या तटी जात न्याहाळितो ।
 वृक्ष नाना फळे पुष्पे सहस्रावधि पाहतो ॥11॥

पुष्करिण्या जलयुक्त शीतमङ्गल आश्रम ।
 वेदिकामण्डित आश्रम विशाल शोभा वाढवी ॥12॥
 कदल्यविटविसंशोभे नारिकेलोपशोभितम् ।
 सालैस्तालैस्तमालैश्च तरुभिश्च सुपुष्पितैः॥13॥
 शोभवी वन केळींचे नारळ वृक्षे शोभित ।
 सुपुष्पावृत वृक्ष साल ताल तमालही ॥13॥
 अत्यन्त नियताहारैः शोभितं परमर्षिभिः।
 नागैः सुपर्णेगन्धर्वैः किन्नरैश्च सहस्रअशः॥14॥

महर्षि नियताहारी सुपर्ण नाग गन्धर्व ।
 सहस्रावधि असती स्थान शोभित त्यांमुळे ॥14॥
 जितकामैश्च सिद्धैश्च चारणैश्चोपशोभितम् ।
 आजैर्वेखानसैर्मर्षिर्वालखिल्यैर्मरीचिपैः॥15॥
 कामविजयी चारण सिद्ध माष गोत्री मुनी ।
 बालखिल्य वानप्रस्थी भूषवीति तटप्रान्ता ॥15॥
 दिव्याभरणमाल्याभिर्दिव्यरूपाभिरावृतम्
 क्रीडारतविधिज्ञाभिरप्सरोभिः सहस्रशः॥16॥

सेवितं देवपत्नीभि” श्रीमतीभिरुपासितम्
 देवदानवसहस्रश्च चरितं त्वमृताशिभिः॥17॥
 धारुनी दिव्य आभरणे पुष्पमालाहि अप्सरा।
 क्रीडारत दिव्यरूपी सहस्रावधि शोभती ॥16॥
 देवाङ्गना शोभा देती बैसुनी सिन्धूतटी ।
 विचरति दानव देव अमृतभोजी तसे तिथे ॥17॥
 हंसक्रौञ्चप्लवाकीर्ण सारसैः रम्प्रसादितम्
 वैदूर्यप्रस्तरं स्निग्धं सान्द्रं सागरतेजसा ॥18॥

हंस क्रौञ्च बेडुक मध्ये शोभा आणति सारस ।
 वैदूर्यासम श्यामल सागरतेजे प्रस्तर ॥18॥
 पाण्डुराणि विशालानि दिव्यमाल्ययुतानि च ।
 तूर्यगीताभिजुष्टानि विमानानि समन्ततः ॥19॥
 तपसा जितलोकानां कामगान्यभिसम्पत्न ।
 गन्धर्वाप्सरश्वैव दर्दश धनदानुजः ॥20॥
 आकाशमार्गी जाता कुबेरबन्धु रावण ।
 अप्सरा गन्धर्व याने विशाल श्वेत पाहतो ॥19॥

तपस्यापुण्ये प्राप्त पुण्यात्मा ज्यात बैसती।
 सुशोभित पुष्पे त्यात गीतवाद्य ध्वनी निघे॥२०॥
 निर्यासरसमूलानां चंदनानां सहस्रशः।
 वनानि पश्यन् सौम्यानि घ्राणतृस्तिकराणि च ॥२१॥
 पुढे दिसति द्राव ज्यांच्या मुळातुनी वृक्ष चन्दन।
 सहस्रावधि सौन्दर्ये सुगन्धे तृप्त नासिका ॥२१॥
 अगुरुणां च मुख्यानां वनान्युपवनानि च ।
 तक्कोलानां च जात्यानां फलिनां च सुगन्धिनाम् ॥२२॥

पुष्पाणि च तमालस्य गुल्मानि मरिचस्य च ।
 मुक्तानां च समूहानि शुष्यमाणानि तीरतः॥२३॥
 शैलानि प्रवरांश्चैव प्रवालनिचयांस्तथा ।
 काञ्चनानि च श्रूङ्डगाणि राजतानि तथैव च॥२४॥
 प्रसवाणि मनोज्ञानि प्रसन्नान्यगभुतानि च ।
 धनधान्योपपन्नानि स्त्रीरत्नैतावृतानि च ॥२५॥
 हस्त्यश्वरथगाढानि नगराणि विलोकयन् ।
 वन कुठे अगुरुंचे तैसे सुगन्धित फलयुक्त । वृक्षाचे नाव

अरण्य तककोल वृक्षांचे तमाल पुष्पे सुगन्धित ॥२२॥

झाडे गोल मिर्चांची मोत्यांचे ढीग तटावरी ।

रचलेले असती शुष्क निघाले सागरातुनी ॥२३॥

श्रेष्ठ पर्वतांच्या रांगा प्रवाळराशी कुठे ।

शिखरे सुवर्णयुक्त कोठे रजते शोभती ॥२४॥

झरे निर्मळ पाण्याचे दिसती वाहत कुठे ।

कोठे धनधान्यसंपन्न स्त्रीरत्ने आवृत्त ॥२५॥

रथ अश्व गज व्याप्त नगरांस पाहतसे ॥

तं समं सर्वतः स्निग्धं मूदुसंस्पर्शमारुतम् ॥२६॥
 अनूपे सिन्धुराजस्य दर्दर्श त्रिदिवोपमम् ।
 सिधुराज तटी स्थान स्वर्गापरि मनोहर ॥२६॥
 समतल शीतल वायु स्पर्श कोमल होतसे ।
 तत्रापश्यत स मेघाभं न्यग्रोधं मुनिभिर्वृतम् ॥२७॥
 समन्ताद् यस्य ताः शाखाः शतयोजनमायताः।
 तटी एक वटवृक्ष छाया ज्याची मेघांपरी ॥२७॥
 शाखा दूरवरी खाली निवास करती मुनी ।

यस्य हस्तिनमादाय महाकायं च कच्छपम्॥28॥

भक्षार्थ गरुडः शाखामाजगाम महाबलः।

फांदीवरी बसे पूर्वी महागरुड घेउनी ॥28॥

विशाल हत्ती कासव खाण्यास्तव घेउनी ।

तस्य तां सहसां शाखां भारेण पातगोत्तमः॥29॥

सुपर्णः पर्णबहुलां बभज्जाय महाबलः।

गरुडाच्या महाबली भारे शाखा पर्णयुक्त ॥29॥

बहुतांश पक्षीश्रेष्ठ तोडूनिया टाकीतसे ।

तत्र वैखानसा माषा बालखिल्या मरीचिपाः॥३०॥

आजा बभूवृथूप्राश्च संगताः परमर्षयः।

वृक्षाखाली वैखानस बालखिल्य मरीचिप॥३१॥

ब्रह्मपुत्र धूम्रप माष महर्षि राहती तिथे ।

तेषां दयार्थं गरुडस्तां शाखां शतयोजनाम् ॥३२॥

भग्नामादाय वेगेन तौ चोभौ गजकच्छपौ।

एकपादेन धर्मात्मा भक्षयित्वा तदामिषम् ॥३३॥

निषादविषयं हत्वा शाखया पतगोत्तमः।

परहर्षमतुलं लेभे मोक्षयित्वा महामुनीन् ॥३३॥
 तयांवर दया करण्या शाखेस त्या शतयोजन ॥३१॥
 तैसे कासवासह हत्ती आकाशातच मारुनी ।
 एका पंजात पकडुनी टाकी खाउनिया तिथे ॥३२॥
 शाखा ती फेकुनिया निषाददेश संहारी ।
 वाचवुनी मुनिना सर्व गरुडा हर्ष अनुपम ॥३३॥
 स तु तेन प्रहर्षेण द्विगुणीकृतविक्रमः।
 अमृतानयनार्थं वै चकार मतिमान् मतिम् ॥३४॥

हर्षे बुद्धिमान् त्याचा पराक्रम द्विगुणित ।
 होउनि अमृत आणण्याचा निश्चय दृढकरी ॥३४॥
 अयोजालानि मिर्मथ्य भित्त्वा रत्नगृहं वरम् ।
 महेन्द्रभवनाद् गुप्तमाजहारामृतं ततः ॥३५॥
 लोहपंजर तोडुनी महून्द्राचे रत्नगृह ।
 करुनी नष्ट आणी अमृता गुप्त जागि जे ॥३५॥
 तं महर्षिगणैर्जुष्टं सुपर्णकृतलक्षणम् ।
 नाम्ना सुभद्रं न्यग्रोथ दर्दर्श धनदानुजः ॥३६॥

सुभद्रवट नावाचा वृक्ष जो गरुडे तोडिला ।
 महर्षीआश्रय स्थान कुबेर बन्धु पहातसे ॥३६॥
 तं तु गत्वा परं पारं समुद्रस्य नदीपतेः।
 ददर्शश्रममेकान्ते पुण्ये रम्ये वनान्तरे ॥३७॥
 नदीपति समुद्राच्या जाउनी दुसऱ्या तटी ।
 आश्रम पवित्र स्थानी वनी रमणीय पाहि तो ॥३७॥
 तत्र कृषाजिनाधरं जटमण्डलधारिणम् ।
 ददर्श नियताहारं मारीचं नाम राक्षसम् ॥३८॥

कृष्ण मृगचर्मधारी जटामण्डल धारि जो ।
 मियताहारी मारीच राक्षसा पाहि रावण ॥३८॥
 स रावणः समागम्य विधिवत् तेन रक्षसा ।
 मारीचेनार्चितो राजा सर्वकामैरमानुषैः ॥३९॥
 विधिवत् स्वागत करी मारीच रावणाचे तदा ।
 अर्पुनी अलौकिक पदार्थ कमनीय त्याजला ॥३९॥
 तं स्वयं पूजयित्वा च भोजनेनोदकेन च ।
 अर्थोपहितया वाचा मारीचो वाक्यमब्रवीत् ॥४०॥

स्वयं अन्न जल देत सत्कार त्याचा करूनिया ।
 प्रयोजन विचारी त्या येण्यास तेथे मारीच ॥४०॥
 कच्चित्ते कुशलं राजन् लङ्घकायां राक्षसेश्वरा
 केनार्थेन पुनस्त्वं वै तूर्णमेव इहागतः॥४१॥
 लंकेत कुशल सर्व असेना राक्षसराज हे ।
 परत का येसी पुन्हा कोणत्या कामास्तव ॥४१॥
 एवमुक्तो महातेजा मारीचेन स रावणः।
 ततः पश्चादिदं वाक्यमब्रवीद् वाक्यकोविदः॥४२॥

मारीचाने विचारीता महातेजस्वि रावण ।
वाक्यकुशल उत्तर देता बोले प्रकारे अश्या ॥42॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये उरण्यकाण्डे पञ्चत्रिंशः सर्गः ॥35॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 36

मारीच श्रूयतां तात वचनं मम भाषतः।
 आर्तोऽस्मि मम चार्तस्य भवान् हि परमा गतिः॥१॥
 सांगतो तात मारीच ऐका मी काय सांगतो ।
 दुःखी मी अवस्थेत या आपणचि आधार मज ॥१॥
 जानीषे त्वं जनस्थानं भ्राता यत्र खरो मम ।
 दूषणश्च महाबाहुः स्वसा शूर्पणखा च मे ॥२॥

त्रिशिराश्च महाबाहू राक्षसः पिशिताशनः।
 अन्ये च बहवः शूरा लब्धलक्षा: निशाचराः॥३॥
 जाणसी जनस्थान भ्राते मम खर दूषण ।
 वसती जे महाबाहु शूर्पणखा भगिनी सवे ॥२॥
 त्रिशिरा मांसभक्षी तसे शूर निशाचर ।
 लक्षवेधी कुशल आणिकही बहु राहती ॥३॥
 वसन्ति मन्नियोगेन अधिवासं च राक्षसाः।
 बाधमाना महारण्ये मुनीन् ये धर्मचारिणः॥४॥

राहती मम आज्ञेने तेथे अधिवासात राक्षस ।
 धर्माचरणि मुनींना होतसे त्रास त्यामुळे ॥४॥
 चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणाम् ।
 शूराणां लब्धलक्षानां खरचित्तनुवर्तिनाम् ॥५॥
 राक्षस चौदा सहस्र खरास अनुसरती ।
 वीर युद्धात उत्साही कर्म करती भयंकर ॥५॥
 ते त्विदानीं जनस्थाने वसमाना महाबलाः।
 सङ्गताः परमायत्ता रामेण सह संयुगे ॥६॥

महाबली जनस्थाने वसती ते सर्व राक्षस ।
 सशस्त्र होउनि जाती रामावर चालुनी ॥६॥

नाना शस्त्रप्रहरणाःखरप्रमुखराक्षसाः।
 तेन संजातरोषेण रामेण रनमूर्धनि ॥७॥

अनुकृत्वा परुषं किंचिच्छारैव्यापारितं धनुः।
 खरासह राक्षस सर्व शस्त्रास्त्र कुश रणी ।
 रोषाने सुद्धात रामे काही कटु न बोलता॥७॥

शरांनी त्यांसवे कार्य करण्या आरंभ करी ।

चतुर्दश सहस्राणि रक्षसामुग्रतेजसाम् ॥८॥
 निहतानि शरैर्दीप्तैर्मानुषएण पदातिना ।
 खरश्च निहतः संख्ये दूषणश्च निपातितः॥९॥
 हत्वा त्रिशिरसं चापि निर्भया दण्डकाः कृताः।
 राक्षसां सहस्र चौदा उग्रतेजस्वी जे तयां ॥॥८॥
 माणसाने मारिले त्या भूमीवर राहुनी उभो।
 खरा रणात वधिले दूषणा त्रिशिरासहि ॥९॥
 दण्डकारण्य निर्भय केले इतरांस यापरी ।

पित्रा निरस्तः क्रुद्धेन सभार्यः क्षीणजर्द्दिवितः॥10॥

स हन्ता तस्य सैन्यस्य रामः लष्ट्रियपांसन ।

क्रुद्ध पित्याने त्याला पत्नीसहित घरातुनि ॥10॥

हाकलिले कुलकलड्क तोच राक्षससेनाघातक।

अशीलः कर्कशस्तीक्ष्णो मूर्यो लुब्धोऽजितेन्द्रियः॥11॥

त्यक्तधर्मा त्वधर्मात्मा भूतामहिते रतः।

येन वैरं विनारण्ये सत्त्वमास्थाय केवलम् ॥12॥

कर्णनासापहारेण भगिनी मे विस्फुपिता।

अस्य भार्या जनस्थानात् सीतां सुरसुतोपमाम् ॥13॥

लङ्के आनयिष्यामि विक्रम्य सहायस्तत्र मे ।

क्रूर मूर्ख लोभी तो दुःशील अजितेन्द्रिय ॥11॥

धर्मत्यागी अधर्मात्मा अहिते प्राण्यांच्या रत ।

वैर नसता काही बलपूर्वक केवळ ॥12॥

कापुनी नासिका कर्ण करी भगिनी विरूपिता ।

भार्या सुस्वरूप त्याची देवकन्यापरि आणण्या ॥12॥

जनस्थानातुनि पळवून सहाय्य त्यास्तव करी ॥

त्वया ह्यहं सहायेन पावस्थेन महाबल ॥14॥
 भ्रातृभिश्च सुरान् सर्वान् नाहमत्राभिचिन्तये।
 तत्सहायो भव त्वं मे समर्थो ह्यसि राक्षस ॥15॥
 विसंबूनि तुझ्या आणि बंधूच्या सहाय्यावरी ॥14॥
 पर्वा न करितो कोणा देवतांची मी कधी॥
 तरी समर्थ राक्षसा सहाय्य करी तू मम ॥15॥
 वीर्ये युद्धे च दर्पे च न ह्यस्ति सदृशस्तव ।
 उपायतो महान् शूरो महामायाविशारदः॥16॥

पराक्रम शौर्य युद्धे तुझ्यासम कोणी नसे ।
 मायाविशारद निष्णात उपाय सुचवण्यातही ॥१६॥
 एतदर्थमहं प्राप्तस्त्वत्समीपं निशाचर ।
 श्रुणु तत् कर्म साहाय्ये यत् कार्यं वचनान्मम ॥१७॥
 निशाचरा त्यासाठीच तुझ्याकडे आलो असे ।
 ऐक कार्यं करणे तुजला कोणते ते सांगतो ॥१७॥
 सौवर्णस्त्वं मृगो भूत्वा चित्रो रजतबिन्दुभिः।
 आश्रमे तस्य रामस्य सीतायाः प्रमुखे चर ॥१८॥

धारण करी तू रूप सुर्वर्णमृग चित्रापरी ।
 रजतबिन्दू ऐसा जा सीतेपुढति आश्रमे ॥18॥
 त्वां तु निःसंशयं सीता दृष्ट्वा तु मृगरूपिणम् ।
 गृह्यतामिति भर्तारं लक्ष्मणं चाभिधास्यति ॥19॥
 मृगरूपात पाहून तुज सीता निःसंशय।
 आणण्यास्तव लक्ष्मणा विनवील रामास वा ॥19॥
 ततस्तयोरपाये तु शून्ये सीतां यथासुखम् ।
 निराबाधो हरिष्यामि राहुश्वन्द्रप्रभामिव ॥20॥

तुला पकडण्या दोघे जाता निर्विघ्न जाउनी ।
 अपहरण सीतेचे करीन राहू चन्द्रप्रभा जसा ॥२०॥
 ततः पश्चात् सुखं रामे भार्याहरणकर्षिते ।
 विश्रब्धं प्रहरिष्यामि कृतार्थेनान्तरात्मना ॥२१॥
 अपहरणे पत्नीच्या दुःखी दुर्बल रामावरी ।
 निर्भय होत कृतार्थ प्रहार करीन त्यावरी ॥२१॥
 तस्य रामकथां श्रुत्वा मारीचस्य महात्मनः।
 शुष्कं समभवद् वक्त्रं परित्रिस्तो बभूव च ॥२२॥

रावणाकडुनी चर्चा रामाविषयी ऐकुनी ।
 मुख शुष्क होत मारीच भयाने होत कम्पित ॥२२॥
 ओष्ठौ परिलिह्न शुष्कौ नेत्रैरनिमषैरिव ।
 मृतभूत इवार्तस्तु रावणं समुदैक्षत ॥२३॥
 शुष्क ओठावरी जीभ फिरवी तो जणु मृता।
 अनिमिष नेत्रांनी तो पाहतो रावणाकडे ॥२३॥
 स रावणं त्रस्तविष्णुचेता महावने रामपराक्रममज्जः ।
 कृताञ्जलिस्तत्त्वमुवाच वाक्यं हितं च तस्मै हितमात्मनश्च ॥२४॥

होऊन त्रस्त विष्णुचित्त पराक्रम ज्ञात रामाचा असल्यामुळे ।
जोडुनि हात यथार्थ बोले जी गोष्ट योग्य स्वतःस रावणासही ॥२४॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीयेआदिकाव्येऽरण्यकाण्डे षट्त्रिंशः सर्गः ॥३६॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 37

तत्छुत्वा राक्षसेन्द्रस्य वाक्यं वाक्यविशारदः।
 प्रत्युवाच महातेजा मारीचो राक्षसेश्वरम् ॥१॥
 वच राक्षसराजाचे ऐकुनी चतुर संभाषणी ।
 मारीच महाचतुर त्य देइ उत्तर यापरी ॥१॥
 सुलभाः पुरुषा राजन् सततं प्रियवादिनः।
 अप्रियस्य च पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥२॥

प्रियवादी नर राजा उपलब्ध सहज ते ।
 अप्रिय पथ्यकर बोल वक्ता श्रोता दुर्लभ ॥२॥
 न नूनं बुध्यसे रामं महावीर्यगुणोन्नतम् ।
 अयुक्तचारश्चपलो महेन्द्रवरुणोपमम् ॥३॥
 न ठेविसी गुप्तचर तव हृदय अतिचंचल ।
 न जाणसि श्रीरामा इब्दवरुणसमान जो ॥३॥
 अपि स्वस्ति भवेत तात सर्वेषामपि रक्षसाम् ।
 अपि रामो न संकृद्धः कुर्याल्लोकानराक्षसान् ॥४॥

तरी इच्छितो कल्याण राक्षसांचे जर क्रुद्ध तो।
 होउनी श्रीराम लोकी नष्ट करि पूर्ण राक्षसां ॥४॥
 अपि ते जीवितान्ताय नोत्पन्ना जनकात्मजा ।
 अपि सीतानिमित्तं च न भवेद् व्यसनं महत ॥५॥
 जणु उत्पन्न तुझ्या अन्तासाठी जनकात्मजा ।
 तिच्यामुळे न संकट येवो तुजवरी महान् ॥५॥
 अपि त्वामीश्वरं प्राप्य कामवृत्तं निरङ्गकशम् ।
 न विश्येत पुरी लङ्गका त्वयासह सराक्षसाः।

स्वेच्छाचारी उच्छृंखल मिळुनी नृप तुजसम ।
 राक्षसां तुझ्यासह ना नष्ट होवो लङ्कापुरी ॥६॥
 त्वद्विधः कामवृत्तो हि दुःशील पापमन्त्रितः।
 आत्मानं स्वजनं राष्ट्र स राजा हन्ति दुर्मतिः॥७॥
 तुझ्यासम कामी दुःशील पापाचरणी नृप ।
 स्वतः स्वजना संगे राष्ट्रास विनाशतो ॥७॥
 न च पित्रा परित्यक्तो नामर्यादः कथंचन।
 न लुब्धो न च दुःशीलो न च क्षत्रियपांसनः॥८॥

श्रीरामा पिता न त्यागे न मर्यादा त्यागि तो।
 न लुब्धं न दुःशीलं न क्षत्रियकलंक ही ॥८॥
 न च धर्मगुणहीनः कौसल्यानन्दवर्धनः।
 न च तीक्ष्णो हि भूतानां सर्वभूतहिते रतः॥९॥
 धर्मगुणयुक्तं असे तो कौसल्यानन्दवर्धनं ।
 सर्वभूतहिते रतं तो न द्वेषं कोणाचा करी ॥९॥
 वञ्चिन्तं पितरं दृष्ट्वा कैकेय्या सत्यवादिनाम् ।
 करिष्यामिति धर्मात्मा ततः प्रव्रजितो वनम् ॥१०॥

कैकेयीने फसविले पितया श्रीराम मनि निश्चये ।
 सत्यवादी बनवी त्या वनवासात जाउनि ॥10॥
 कैकेय्या: प्रियकामार्थं पितुर्दशर्थस्य च ।
 हित्वा राज्यं च भोगांश्च प्रविष्टो दण्डकावनम् ॥11॥
 कैकेयी पिता दशरथ यांचे कराया प्रिय ।
 त्यजुनी राज्य भोगांस प्रवेशी दंडकावनी ॥11॥
 न रामः कर्कशस्तात नाविद्वान् नाजितेन्द्रियः।
 अनृतं न श्रुतं चैव नैव त्वं वक्तुमर्हसि ॥12॥

न से कठोर श्रीराम अविद्वान् अजितेन्द्रियही ।
 असत्य न कधी बोले अयोग्य तव भाषण ॥12॥

रामो विग्रहवान् धर्मः साधु; सत्यपराक्रमः।
 राजा सर्वस्य लोकस्य देवानामिव वासवः॥13॥

राम मूर्तिमान् धर्म साधु सत्यपराक्रमी ।
 राजा सर्व लोकांचा इन्द्र देवतांचा जसा ॥13॥

कथं नु तस्य वैदेही रक्षितां स्वेन तेजसा ।
 इच्छसे प्रसभं हर्तुं प्रभामिव विवस्वतः॥14॥

स्वपातिब्रत्य तेजाने वैदेही जी सुरक्षित ।
 इच्छसी हरण्या तेजा जणु सूर्यापासुनि तू ॥14॥
 शरार्चिसषमनाधृष्यं चापखड्गेन्धनं रणे ।
 रामाग्निं सहसा दीप्तं न प्रवेष्टं त्वर्महसि ॥15॥
 प्रदीप्त अग्नि श्रीराम धनु खड्ग इन्धन रणी।
 प्रवेश न करु शकसी अग्नीत त्या युद्धास्तव ॥15॥
 धनादितदीपास्यं शरार्विषमर्षणम् ।
 चापबाणधरं तीक्ष्णं शत्रुसेनापरारिणम्॥16॥

राज्यं सुखं च संत्यज्य जीवितं चेष्टमात्मनः।
 नात्यासादयितुं तात रामान्तकमिहर्हसि ॥१७॥
 धनु दीप्तिमान मुख बाण तेजस्वी प्रभा ।
 चाप बाण धरे हाती शत्रुसेनेस मारण्या ॥१६॥
 रामरूपी यमराजा जवळी जाणे योग्य ना ।
 राज्य सुख जीवित मोह सोडुनी तुझ्यास्तव ॥१७॥
 अप्रमेयं हि तत्तेजो यस्य सा जनकात्मजा ।
 न त्वं समर्थस्तां हर्तुं रामचापाश्रया वने ॥१८॥

अप्रमेय त्याचे तेज सीता धर्मपत्नी जया ।
 सुरक्षित रामचापे अशक्य अपहरण वनी ॥18॥
 तस्य वै नरसिंहस्य सिंहोरस्कस्य भामिनी ।
 प्राणेभ्योऽपि प्रियतरा भार्या नित्यमनुव्रता ॥19॥
 असे नरसिंहाची ती भार्या प्राणाहुनी प्रिय ।
 सिंहापरि छाती ज्याची अनुसरे त्यास जी सदा ॥19॥
 न सा घर्षयितुं शक्या मैथिल्योजस्विनः प्रिया ।
 दीपस्येव हुतशस्य शिखा सीता सुमध्यमा ॥20॥

प्रिय भार्या श्रीरामाची प्रज्वलित अग्नीपरी ।
 असह्य बलप्रयोग तिजवरी करणे शक्य ना ॥२०॥
 किमुद्यम व्यर्थमिमं कृत्वा ते राक्षसाधिप ।
 दृष्टश्वेत त्वं रणे तेन तदन्तमुपजीवितम् ॥२१॥
 कशास्तव करसी हा उद्योग राक्षसाधिप ।
 युद्धी पाहता तुज रामे जीवन समाप्त तव ॥२१॥
 जीवितं च सुखं चैव राज्यं चैव सुदुर्लभम् ।
 यदीच्छसि चिरं भोक्तुं मा कृथा रामविप्रियम् ॥२२॥

इच्छसी सुखे जगणे चिरकाल राज्य दुर्लभ ।
 उपभोगण्या तरी श्रीरामा अप्रिय न करी ॥२२॥
 स सर्वैः सचिवैः सार्थं बिभीषणपुरस्कृतैः।
 मन्त्रयित्वा स धर्मिष्ठै कृत्वा निश्चयमात्मनः।
 दोषाणां च गुणानां च सम्प्रधार्य बलाबलम् ॥२३॥
 आत्मनश्च बलं ज्ञात्वा राघवस्य च तत्त्वतः।
 हिं हि तव निश्चित्य क्षमं त्वं कर्तुमर्हसि ॥२४॥
 बिभीषणासह सर्व सचिवां सल्लामसलत ।

करुनी काय कर्तव्य निश्चय तू याचा करी ॥२३॥

आपुले आणि रामाचे दोषादोष बलाबल ।

विचार याचा करुनी थर्वी योग्य काय ते ॥२४॥

अहं तु मन्ये तव न क्षमं रणे समागमं कोसलराजसूनुना ।

इदं हि भूयः श्रुणु वाक्यमुत्तमं क्षमं च युक्तं च निशाचराधिप ॥२५॥

मला न वाटे रणात युद्ध श्रीराम कोसलराजकुमारासवे ।

ठरेल योग्य तरी मम वाक्य ऐकून करी तसे उचित जे तुज ॥२५॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये उरण्यकाण्डे सप्तत्रिंशः सर्गः ॥३७॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 38

कदाचिदप्यहं वीर्यात् पर्यटन् पृथिवीमाम् ।
 बलं नागसहस्रस्य धारयन् पर्वतोपमः॥१॥
 एकदा शौर्यअभिमाने फिरता पृथ्वीवरी ।
 पर्वताकार देहे सहस्र गजासम बळ ॥१॥
 नीलजीमूतसंकाशस्तप्तकाञ्चनकुण्डलः ।
 भयं लोकस्य जनयन् किरीटी परिघायुधः॥२॥

व्यचरन् दण्डकारण्यमृषिमांसानि भक्षयन् ।
 नील मेघापरी वर्ण कानी सुवर्णकुण्डले।
 किरीट मस्तकी लोकी भय करित निर्माण ॥२॥
 खातखात ऋषिमांस दण्डकारण्यी फिरे ।
 विश्वामित्रोऽथ धर्मात्मा मद्भित्रस्तो महामुनिः॥३॥
 स्वयं गत्वा दशरथं नरेन्द्रमिदमब्रवीत् ।
 त्रस्त मम भये तेव्हां विश्वामित्र महामुनि॥३॥
 दशरथाकडे स्वतः जाऊनि बोलती तया ।

अयं रक्षतु मां रामः पर्वकाले समाहितः॥४॥
 मारीचान्मे भयं घोरं समुत्पन्नं नरेश्वर ।
 मज राक्षसे मारीच उत्पन्न घोर भय ४॥
 पर्वकाली मज राम रक्षो मज समाहित ।
 इत्येवमुक्तो धर्मात्मा राजा दशरथस्तदा ॥५॥
 प्रत्युवाच महाभागं विश्वामित्रं महामुनिम् ।
 ऐकल्यावर धर्मात्मा राजा दशरथ तदा ॥५॥
 विश्वामित्रा मुनिवर्या ऐसे उत्तर देतसे ।

ऊनद्वादशवर्षोऽयमकृतास्त्रश्च राघवः ॥६॥
 कामं तु मम तत् सैन्यं मया सह गमिष्यति ।
 बलेन चतुरड्गेण स्वयमेत्य निशाचरम् ॥७॥
 वधिष्यामि मुनिश्रेष्ठ सत्रु तव यथेप्सितम् ।
 बारा वर्षाचाहि नसे शस्त्राभ्यास नसे पुरा ।
 सांगाल तर मम सैन्य येउनी आपणासवे ।
 चतुरड्ग बले मीही येउनी त्या राक्षसा ॥७॥
 मुनिश्रेष्ठ जशी इच्छा वधीन शत्रू आपुला ।

एवमुक्तः स तु मुनीं राजानमिदमब्रवीत् ॥८॥
 रामान्नान्यद बलं लोके पर्याप्तं तस्य रक्षसः।
 ऐकुनी मुनि राजाला अश्या प्रकारे बोलती ॥८॥
 रामाविण बल अन्य पर्याप्त नसे राक्षसा ।
 देवतानापि भवान् समरेष्वभिपालकः॥९॥
 आसीत तव कृतं कर्म त्रिलोकविदितं नृप।
 देवांनाही रक्षण्या तू समर्थ अससी नृप ॥९॥
 प्रसिद्ध महान कार्य त्रैलोक्यात तुझे असे ।

काममस्ति महत सैन्यं तिष्ठत्विह परंतप ॥10॥
 बालोऽप्येष महातेजः समर्थस्तस्य निग्रहे ।
 गमिष्ये राममादाय स्वस्ति तेऽस्तु परंतप ॥11॥
 ससैन्य आपण येथे रहाल हे परंतप ।
 राम बालक असुनी समर्थ वध्या राक्षसा ।
 रामास घेउनि जातो कल्याण इच्छितो तुझे ॥11॥
 इत्येवमुक्त्वा स मुनिस्तमादाय नृपात्मजम् ।
 जगाम परमप्रीतो विश्वामित्रः स्वमाश्रमम् ॥12॥

बोलुनी लक्ष्मणासह श्रीरामा घेउनी मुनी ।
 जाती आपल्या आश्रमे प्रसन्नतापूर्वक ॥12॥
 तं तथा दंडकारण्ये यज्ञमुद्दिश्य दीक्षितम् ।
 बभूवोपस्थितो रामश्चित्रं विस्फारयन् धनुः॥13॥
 दण्डकारण्ये जाउनि करती दीक्षाग्रहण ।
 यज्ञास्तव उपस्थित राम धनुष्य घेउनी ॥13॥
 अजातव्यञ्जनः श्रीमान् बालः श्यामः शुभेक्षणः ।
 अकवस्त्रधरो धन्वी शिखी कनकमालया ॥14॥

अजुनी बालक राम श्यामवर्ण शुभेक्षण ।
 धनुष्यधारी सुन्दर सुवर्ण मालेसह शिखा ॥14॥
 शोभयन् दण्डकारण्यं दीप्तेन स्वेन तेजसा ।
 अदृश्यत तदा रामो बालचन्द्र इवोदित ॥15॥
 उद्दीप तेजे आपुल्या दण्डकारण्य शोभवी ।
 नवोदित बालचन्द्रासम श्रीराम शोभत ॥15॥
 ततोऽहं मेघसंकाशस्ततपकाञ्चन्कुण्डलः।
 बलौ दत्तवरो दादाजगामाश्रमान्तरम् ॥16॥

मेघासम कृष्ण वर्ण तस काञ्चन कुण्डल।
वरे मत्त गवनि मी शिरलो आश्रमान्तरी ॥16॥

देवता मारु शकणार नाहीत असा वर

तेन दृष्ट्वा प्रविष्टोऽहं सहसैद्यतायुधः।
मां तु दृष्ट्वा धनुः सज्यमसम्भ्रान्तश्वकार ह ॥17॥
प्रवेशिता मज पाही उचली श्रीराम धनु ।
आणि निर्भयपणे चढवी प्रत्यंचा त्यावर ॥17॥
अवजानन्हं मोहाद् बालोऽयमिति राघवम् ।
विश्वामित्रस्य तां वेदिमभ्यधावं कृतत्वरः॥18॥

समजुनी बालक रामा दुर्लक्ष करुनि त्याकडे ।
धावलो विश्वामित्राच्या यज्ञवेदीकडे त्वरे ॥18॥

तेन मुक्तस्ततो बाणः शितः शत्रुनिबर्हणः।
तेनाहं तादीतः क्षिसः समुद्रे शतयोजने ॥19॥

शत्रुसंहारक तीक्ष्ण सोडी बाण श्रीराम जो ।
प्रहारे जाउनि पडलो समुद्रे शतयोजने ॥19॥

नेच्छता तात मां हन्तुं तदा वीरेण रक्षितः।
रामस्य शरवेगेन निरस्तो भ्रान्तचेतनः॥20॥

पातितोऽहं तदा तेन गम्भीरे सागराम्भसि ।
 प्राप्य संज्ञा चिरात तात लङ्कां प्रति गतः पुरीम् ॥२१॥
 मारण्या मज ना इच्छी म्हणुनी वाचलो तदा ।
 बाणाच्या वेगाने जाई होउनि भ्रान्तचित्त मी ॥२०॥
 फेकला सागरी खोल बेशुद्ध होई जाउनी ।
 दीर्घकाले शुद्धीवर येता गेलो लङ्कापुरी ॥२१॥
 एवमस्मि तदा मुक्तः सहायास्ते निपातितः।
 अकृताख्लेण रामेण बालेनाक्षिलष्टकर्मणा ॥२२॥

वाचलो जरि ऐसा मी सहाय्यकां मम मारिले ।
 बालके रामे महाकर्मी अपूर्ण शस्त्राभ्यासामुळे ॥२२॥
 तन्मया वार्यमाणस्तु यदि रामेण विग्रहम्
 करिष्यस्यापदां घोरां क्षिप्रं प्राप्य न शिष्यसि ॥२३॥
 विरोध माझा असता रामासि करसि युद्ध तू ।
 पडसी संकटी घोर मुकशील प्राणां शक्य हे ॥२३॥
 क्रीडारतिविधिज्ञानां समाजोत्सवदर्शिनाम् ।
 रक्षसां चैव संतापमनर्थं चाहरिष्यसि ॥२४॥

कीडा भोग विलासात समाजोत्सव मग्न जे ।
 राक्षसां अनर्थ ताप बोलावुनि आणशील तू ॥२४॥
 हर्म्यप्रासादसम्बाधां नानारत्नविभूषिताम् ।
 द्रक्ष्यसि त्वं पुरी लङ्कां विनष्टां मैथिलीकृते ॥२५॥
 प्रासादे धनिकांच्या राजभवने युक्त जी।
 रत्नविभूषित लङ्केचा विनाश ओढवशील तू ॥२५॥
 अकुर्वन्तोऽपि पापानि शुचयः पापसंश्रयात् ।
 परपापैर्विनश्यन्ति मत्स्या नागहृदे यथा ॥२६॥

विचारे शुद्ध निष्पाप सम्पर्के पापियांसवे ।
 नष्ट होति सर्पासवे मासळयाहि जैश्या जली॥२६॥
 दिव्यचन्दनदिग्धाङ्गान् दिव्याभरणभूषितान् ।
 द्रक्षस्यभिहतान् भूमौ तव दोषात् तु राक्षसान् ॥२७॥
 दिव्यचन्दन चर्चित दिव्याभूषणे आभूषित ।
 राक्षसही अपराधे तव पृथ्वीवर पडती मृत ॥२७॥
 हृतदारान् सदारांश्च दश विद्रवतो दिशः।
 हतशेषानशणान् द्रक्ष्यसि त्वं निश्चरान् ॥२८॥

दिसेल स्त्रिया काहींच्या पळविल्या वा युद्धातुनी ।
 वाचुनी सर्व दिशांना पळती असहाय होउनी ॥२८॥
 शरजालपरिक्षिप्तामग्निज्वालासमावृताम् ।
 प्रदग्धभवनां लङ्कां द्रक्षसि त्वमसंशयम् ॥२९॥
 लंकेवरी शरजाल अग्निज्वालांनी घेरली ।
 एकेक भस्म झालेले पहाशील लंकेत घर ॥२९॥
 परदाराभिमर्शात् तु नान्यत पापतरं महत् ।
 प्रमदानां सहस्राणि तव राजन् परिग्रहे ॥३०॥

भव स्वदारानिरतः स्वकुलं रक्ष राक्षसान् ।
 मानं वृद्धिं च राज्यं च जीवितं चेष्टमात्मनः॥३१॥
 परदारास्पर्शाहूनी महान् पाप दुसरे नसे ।
 अन्तःपुरी तव असती युवती सहस्रावधि ॥३०॥
 देउनी प्रेम रक्षी त्यां रक्षी स्वकुल राक्षसां ।
 राख प्रतिष्ठा उन्नति मान जिवित राज्यही ॥३१॥
 कलत्राणि च सौम्यानि मित्रवर्ग तथैव च ।
 यदीच्छसि चिरं भोक्तुं मा कृज्ञा रामविप्रियम् ॥३२॥

स्त्रियांचे सुन्दर आपुल्या मित्रांचे सुखही तसे ।
भोगण्या हे दीर्घ काल रामास डिवचू नको ॥३२॥

निवार्यमाण; सुहृदा मया भृशं प्रसह्य सितां तदि वर्षयिष्यसि ।
गमिष्यसि क्षीणबलः सबान्धवो यमक्षयं रामशरास्तजीवितः॥३३॥

अनेकवेळ अडवुनिया तुला मित्र म्हणुनी करशील सीताहरण जर ।
बान्धवासह होउनि दुर्बळ करशील यमलोकाची यात्रा निश्चित तू ॥३३॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डेऽष्टात्रिंशः सर्गः॥३४॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 39

एवमस्मि तदा मुक्तः कथचित् तेन संयुगे ।
 इदानीमपि यद् वृत्तं तत्थुणुष्व यदुत्तरम् ॥१॥

वाचलो मी त्यावेळी योगायोगे कसातरी ।
 अलिकडे घडे काय ऐक तेही सांगतो ॥१॥

राक्षसाभ्यामहं द्वाभ्यामनिर्विणस्तथाकृतः।
 सहितो मृगरूपाभां प्रविष्टो दण्डकावने ॥२॥

त्यातुनि धडा ना घेता मृगरूप मी घेउनी ।
 इतर दोघांसवे मृग तेही गेलो दण्डकवनी ॥२॥
 दीपजिह्वो महादंष्ट्रस्तीक्ष्णशृङ्गो महाबलः।
 व्यचरन् दण्डकारण्यं मांसभक्षो महामृगः॥३॥
 महाबली तीक्ष्ण शिंगे सुळे मोठे भुक्त मी ।
 मांस भक्षित मृगरूपे विचरे मी दण्डकवनी ॥३॥
 अग्निहोत्रेषु तीर्थेषु चैत्यवृक्षेषु रावण ।
 अत्यन्तघोरो व्यचरंस्तापसांस्तान् प्रधर्षयन् ॥४॥

भयंकर रूप धारून अग्निशाला जलाशये ।
 देववृक्षातळी त्रस्त करी बसले जे मुनीं ॥४॥
 निहत्य दण्डकारण्ये तापसान् धर्मचारिणः।
 रुधिराणि पिबंस्तेषां तन्मांसानि च भक्षयन् ॥५॥
 मारुनी दण्डकारण्यी तपस्वी नुमिजनां ।
 रक्त पितॄनी त्यांचे मांसही भक्षी तसे ॥५॥
 क्रषिमांसाशनःक्रूरस्त्रासयन् वनगोचरान् ।
 तदा रुधिरमत्तोऽहं व्यचरं दण्डकावनम् ॥६॥

स्वभावे क्रूर मी भक्षी ऋषिमांसा वनातल्या ।
 प्राण्यांचे पितनी रक्त मत्त विहरतो वनी ॥६॥
 तदाहं दण्डकारण्ये विचरन् धर्मदूषकः।
 आसादयं तदा रामं तापसं धर्ममाश्रितम् ॥७॥
 वैदेहीं च महाभागां लक्ष्मणं च महारथम् ।
 तापसं नियताहारं सर्वभूतहिते रतम् ॥८॥
 फिरता दण्डकारण्ये धर्मदूषक मी यदा ।
 पोचलो मी जिथे राम लक्ष्मण महारथी ॥७॥

वैदेहीसह असती नियताहारी तापसी ।
 हित समस्त प्राण्यांचे पहाया जे तत्पर ॥८॥
 सोऽहं वनगतं रामं परिभूय महाबलम् ।
 तापसोऽयमिति ज्ञात्वा पूर्ववैरनुस्मरन् ॥९॥
 अभ्यधावं सुसंक्रुद्धस्तीक्ष्णशृङ्गगो मृगाकृतिः।
 जिघांसुरकृतप्रज्ञस्तं प्रहारमनुस्मरन् ॥१०॥
 तपस्वी समजुनि रामा स्मरूनी वैर पूर्विचे ।
 चिडविण्या धावलो मी मृगाकारे तयाकडे ॥९॥

तीक्ष्ण शिंगे मारण्या त्या प्रहार करण्यास्तव ।
 बुद्धिप्रष्ट विसरूनी रामाची शक्ति प्रभाव मी ॥१०॥
 तेन त्यक्तास्त्रयो बाणाः शिताः शत्रुनिबर्हणाः।
 विकृष्य सुमहच्यापं सुपर्णानिलतुल्यगाः॥११॥
 आम्हा तिघां येता देख सोडी राम तीन शर ।
 गरुडासम शीघ्रगामी शत्रुसाठी प्राणहर ॥१२॥
 ते बाणा शस्त्रसंकाशाः सुधोरा रक्तभोजनाः।
 आजग्मः सहिताः सर्वे त्रयः संनतपर्वणः॥१२॥

वज्रासम दुःसह ते भयंकर रक्तपिपासु ।
 तीन ते एक होउनि दिसेने येति आमच्या ॥12॥
 पराक्रमज्ञो रामस्य शठो दृष्टभयः पुरा ।
 समुत्क्रान्तस्ततो मुक्तस्तावुभौ राक्षसौ हतौ ॥13॥
 रामा जाणित असल्याने पळालो मी कसाबसा ।
 मेलो न तरि ते दोन सोबती मृत जाहले ॥13॥
 शरेण मुक्तो रामस्य कथंचित् प्राप्य जीवितम् ।
 इह प्रव्राजितो युक्तस्तापसोऽहं समाहितः ॥14॥

रामबाणातुनि सुटलो आणि संन्यास घेउनी ।
दुष्कर्मे सोडुनि योग तपस्या करु लागलो ॥14॥

वृक्षे वृक्षे हि पश्यामि चीरकृष्णाजिनाम्बरम् ।
गृहीतधनुषं राम पाशहस्तमिवान्तकम् ॥15॥

पहातो प्रत्येक वृक्षी चीर कृष्णाजिन धारी मी ।
धनुष्यधारी श्रीराम पाशधारी यमासम ॥15॥

अपि रामसहस्राणि भीतः पश्यामि रावणा
रामभूतमिदं सर्वमरण्यं प्रतिभाति मे ॥16॥

दिसती सहस्र राम भयभीत मज रावणा ।
 अरण्य मजला सर्व राममय भासते मज ॥16॥
 राममेव हि पश्यामि रहिते राक्षसेश्वर ।
 दृष्ट्वा स्वप्नगतं राममुद्घमामि विचेतनः॥17॥
 एकान्ती दिसे श्रीराम स्वप्नातहि लंकेश्वरा ।
 स्वप्नी पाहुनि अस्वस्थ होतो अचेतन जणु ॥17॥
 रकारादीनि नामानि रामत्रस्तस्य रावण ।
 रत्नानि च रथाश्वैव वित्रासं जनयन्ति मे ॥18॥

इतुके भय रामाचे रकारादि रत्न रथ ।
 नामेहि कानी पडता उत्पन्न करती भय ॥१९॥
 अहं तस्य प्रभावज्ञो न युद्धं तेन ते क्षमम् ।
 बलि वा नमुचिं वापि हन्याद्धि रघुनन्दनः॥१९॥
 प्रभाव त्याचा जाणतो म्हणुनी युद्ध ना करी ।
 श्रीराम बलि वा नमुचि यांनाहि शकतो वधू ॥१९॥
 रणे रामे युद्धस्व क्षमां वा कुरु रावण ।
 न ते रामकथा कायां यदि मां द्रष्टमिच्छसि ॥२०॥

इच्छसी तर कर युद्ध रामाशी वा क्षमा करी ।
 मज जीवित राहाया रामाविषयी न बोलणे ॥२०॥
 बहवः साधवो लोके युक्ता धर्मनुष्ठिताः।
 परेषामपराधेन विनष्टाः सपरिच्छदाः॥२१॥
 बरेच साधुपुरुष योगयुक्त होती स्वतः।
 परि अन्याच्या अपराधे सपरिवार संपती ॥२१॥
 सोऽहं परापराधेन विनशेयं निशाचर ।
 कुरु यत ते क्षमं तत्त्वमहं त्वां नानुयामि वै॥२२॥

तसा पर अपराधे होऊ शकतो नष्ट मी ।
 करी तुज जे करणे साथ तव ना देइन ॥२२॥
 रामश्च हि महातेजा महासत्त्वो महाबलः।
 अपि राक्षसलोकस्य भवन्तकरोऽपि हि ॥२३॥
 श्रीरामचन्द्र तेजस्वी बलशाली आत्मबले ।
 करु शकती संहार सर्व राक्षसजगतही ॥२३॥
 यदि शूर्पणखाहेतोर्जनस्थानगतः खरः।
 अतिवृत्तो हतः पूर्वे रामेणाक्षिलष्टकर्मणा ।

अत्र ब्रूहि यथातत्त्वं को रामस्य व्यतिक्रमः॥24॥

शूर्पणखा अपमान सूड घेण्यास जाता खर ।

जनस्थानि रामाकडुनी मारला जात तो असे ।

अपराध श्रीरामाचा काय यात असे वद ॥24॥

इदं वचो बन्धुहितार्थिना मया यथोच्यमानं यदि नाभिपत्स्यसे ।

सबान्धवस्त्यक्ष्यसि जीवितं रणे हतोऽद्य रामेण सरैरजिह्वगैः॥25॥

हे बोल बन्धुहितार्थ जे मी बोले न मानुनि करण्या रामासि युद्ध ।
जाशील तर सर्व बान्धवासवे शरे रामाच्या त्यजशील प्राणा ॥२५॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे एकोनचत्वारींशः सर्गः॥३९॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 40

मारीचस्य तु तद् वाक्यं क्षमं युक्तं च रावणः।
 उक्तो न प्रतिजग्राह मर्तुकाम इवौषधम् ॥१॥
 मारीचवाक्य जरी योग्य न मान्य करि रावण ।
 रोगी मरु इच्छणारा न औषध घेइ जसा ॥१॥
 तं पथ्यहितवक्तारं मारीचं राक्षसाधिपः।
 अब्रवीत परुषं वाक्यमयुक्तं कालचोदितः॥२॥

हितकर पथ्य वक्ता मारीचा राक्षसाधिप ।
 कालप्रेरित जो बोले शब्द कठोर अनुचित ॥२॥
 दुष्कुलैतदयुक्तार्थं मारीच मयि कथ्यते ।
 वाक्यं निष्फलमत्यर्थं बीजगुप्तमिवोषरे ॥३॥
 अयोग्य वाक्ये मारीचा मजला बोललास तू ।
 ती निष्फळ मजसाठी जसे बीज वाळूतले ॥३॥
 त्वद्वाक्यैर्न तु मां शक्यं भेत्तुं रामस्य संयुगे ।
 मूर्खस्य पापशीलस्य मानुषस्य विशेषतः ॥४॥

तुझे ऐकुनि या मूर्ख पापिष्ठ त्यात मनुष्य जो ।
 युद्धास्तव त्यासंगे नाही घाबरणार मी ॥४॥
 यस्त्यक्त्वा सुहृदो राज्यं मातरं पितरं तथा ।
 स्त्रीवाक्यं प्राकृतं श्रुत्वा वनमेकपदे गतः॥५॥
 अवश्यं तु मया तस्य संयुगे खरघातिनः॥
 प्राणैः प्रियतरा सीता हर्तव्या तव संनिधौ ॥६॥
 अयोग्य वचन स्त्रीचे ऐकुनी मातापित्यां ।
 सुहृदा राज्य सोडुनी जातसे जो वनांतरी ॥५॥

वधिले खरास त्याने त्यामुळे त्याची प्रियतर ।
 प्राणाहुनि भार्या सीता हरीन मी तुझ्यापुढे ॥६॥
 एवं मे निश्चिता बुद्धिर्हदि मारीच विद्यते ।
 न व्यावर्तयितुं शक्या सेन्द्रेरपि सुरासुरैः ॥७॥
 मारीचा हृदयी माझ्या असे निश्चित विचार जो।
 इन्द्रासह देवहि सर्व बदलू ना शकती तया ॥७॥
 दोषं गुणं वा सम्पृष्ट्यस्त्वमेव वक्तुमर्हसि ।
 अपायं वा उपायं वा कार्यस्यास्य विनिश्चये ॥८॥

दोष गुण वा विघ्न कोणती कार्यात या ।
 सांगणे उपाय त्यावर कर्तव्य हे असे तुझे ॥८॥
 सम्पृष्टेन तु वक्तव्यं सचिवेन विपश्चिता।
 उद्यताञ्जलिना राज्ञो य इच्छेद् भुतिमात्मनः ॥९॥
 कल्याणेच्छु बुद्धिमान् मन्त्र्याने हात जोडुनी ।
 राजास वदणे योग्य अभिप्राय विचारता ॥१०॥
 वाक्यमप्रतिकूलं तु मूदुपूर्वं शुभं हितम् ।
 उपचारेण वक्तव्यो युक्तं च वसुधाधिपः ॥१०॥

बोलावे राजासमोर जे असे मधुर उत्तम ।
 अनुकूल हितकर जे योग्य आदरयुक्तही ॥10॥
 सावमदं तु यद्वाक्यमथवा हितमुच्यते ।
 नाभिनन्देत तद् राजा मानार्थी मानवर्जितम् ॥11॥
 वचन हितकारक जरी अयोग्य भाषेत बोलणे ।
 अपमानकारक राजास जो स्तुतीचा भुकेला ॥11॥
 पञ्च रूपाणि राजानो धारयन्त्यमितौजसः।
 अग्नेरिन्द्रस्य सोमस्य यमस्य वरुणस्य च ॥12॥

औष्ण्यं तथा विक्रमं च सौम्यं दण्डं प्रसन्नताम् ।
 धारयन्ति महात्मानि राजानः क्षणदाचर ॥13॥
 अग्नि इन्द्र सोम यम पाच रूपे वरुण ही ।
 धारण करी तेजस्वी महामनस्वी जो नृप ॥12॥
 त्याप्रमाणे पराक्रम प्रताप सौम्यभाव तो।
 प्रसन्नता दण्ड यांचा प्रादुर्भावहि होतसे ॥13॥
 तस्मात् सर्वास्ववस्थासु मान्याः पूज्याश्च नित्यदा ।
 त्वं तु धर्मविज्ञाय केवलं मोहमाश्रितः॥14॥

अभ्यागतं तु दौरात्म्यात् परुषं वदसीदृशम् ।
 गुणदोषौ न पृच्छामि क्षेमं चात्मनि राक्षस ॥15॥
 तेव्हां सर्वं अवस्थांत् सम्मानं पूजनं करी ।
 अजाणता धर्मं मज तू मोहाने कथसी मला ॥14॥
 अभ्यागत अतिथी मी कठोर वाणी बोलसी ।
 गुणदोष न विचारी मी नच काय योग्य मज ॥15॥
 मयोक्तमपि चैतावत् त्वां प्रत्यमितविक्रम ।
 अस्मिंस्तु भवान् कृत्ये साहाय्यं कर्तुमर्हसि ॥16॥

एवढेच विचारी मी महापराक्रमि मारीच ।
 सहाय्य मम कार्यात कराया तुज पाहिजे॥16॥
 श्रुणु तत्कर्म साहाय्ये यत्कार्यं वचनान्मम ।
 सौवर्णस्त्वं मृगो भूत्वा चित्रो रजतबिन्दुभिः॥17॥
 आश्रमे तस्य रामस्य सीतायाः प्रमुखे चर ।
 प्रलोभयित्वा वैदेहीं यथेष्टं गनुमर्हसि ॥18॥
 ऐक काय तव कार्यं सहाय्य करण्या मला ।
 सुवर्णकान्ती धारण मृग सुन्दर होऊनी ॥17॥

आश्रमात श्रीरामाच्या विहरसि सीतेपुढे ।
 मोहात तिज पाडूनी चर इच्छानुसार तू ॥18॥

त्वं हि मायामयं दृष्ट्वा काञ्चनं जातविस्मया ।
 आनयनमिति क्षिप्रं रामं वक्ष्यति मैथिली ॥19॥

सुवर्णमृग पाहोनी सीता आश्वर्य पावुनी ।
 आणण्या धरूनी त्यास करील रामा आग्रह ॥19॥

अपक्रान्ते च काकुत्स्थे दूरं गत्वाप्युदाहर ।
 हा सीते लक्ष्मणेत्येव रामवाक्यानुरूपकम् ॥20॥

तुझ्यामागे दूर येता श्रीराम त्याच्या स्वरे ।
 हा सीते हा लक्ष्मण या प्रकारे पुकार तू ॥२०॥
 तच्छृत्वा रामपदवीं सीतया च प्रचोदितः।
 अनुगच्छति सम्भ्रान्तः सौमित्रिरपि सौहृदात ॥२१॥
 हाक ऐकूनि सीतेच्या सांगण्यावर लक्ष्मण ।
 बन्धूच्या सहाय्यासाठी आश्रम सोडुन जाइल ॥२१॥
 अपक्रान्ते च काकुत्स्थे लक्ष्मणे च यथासुखम् ।
 आहरिष्यामि वैदेहीं सहस्राक्षः शचीमिव ॥२२॥

काकुत्स्थ लक्ष्मण सुद्धा सोडुनि जाता आश्रम ।
 सीतेस सहज आणीन शचीस इन्द्राने जसे ॥२२॥

एवं कृत्वा त्विदं कार्यं यथेष्टं गच्छ राक्षस ।
 राज्यस्यार्थं प्रदास्यामि मारीच तव सुव्रत ॥२३॥

एवढे करुनी कार्यं जा तुला पाहिके तिथे ।
 अर्धे राज्य याकरिता मारीच देइन तुला ॥२३॥

गच्छ सौम्यं शिवं मार्गं कार्यस्यास्य विवृद्धये ।
 अहं त्वानुगमिष्यामि सरथो दण्डकावनम् ॥२४॥

सौम्य जाइ आता कार्य सिद्धीस्तव शुभेच्छा तुज ।
 तुझ्यामागे दण्डकारण्यी येतो रथात बैसुनी ॥२४॥
 प्राप्य सीतामयुद्धेन वञ्चयित्वा तु राघवम् ।
 लड्कांप्रति गमिष्यामि कृतकार्यः सह त्वया ॥२५॥
 मिळवुनी युद्धाविण सीता रामास फसवुनी असे ।
 पूर्ण करुनी जाईन कार्य लंकेस तुझ्यासह ॥२५॥
 नो चेत करोषि मारीच हन्मि त्वामहमद्य वै।
 एतत कार्यमवश्यं मे बलादपि करिष्यसि।
 राज्ञो विप्रतिकूलस्थो न जातु सुखमेधते ॥२६॥

वधीन तुज जर कार्य न करसि हे मारीचा।
 आवश्यक जर त्यासाठी करीन बलप्रयोगही ।
 राजाच्या विरुद्ध जाई तो सुखी न होई पुरुष ॥२६॥
 आसाद्य तं जीवितसंश्यस्ते मृत्युर्बुवो हृद्य मया विरुद्धतः।
 एतद् यथावत् परिगण्य बुध्या यदत्र पत्यं कुरु तत्था त्वम् ॥२७॥
 असेल संशय मरण्याचा आत्ताच घडेल जाता विरुद्ध मम ।
 यथामति विचार करुनी तेव्हां जे योग्य ते करशील तू ॥२७॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे चत्वारिंशः सर्गः ॥४०॥

श्री. श्याम कुलकर्णी यांची ई साहित्यवरची इतर नऊ पुस्तकं.
यांवर टॅप किंवा किलक करा. थोडं थांबा. ते उघडेल. वाचा.

बुध कौशिक ऋषी
विरचित

रामरक्षा

मराठी समश्लोकी
श्याम कुलकर्णी

॥ श्रीगणपत्यथर्वश्रीषापनिषद् ॥

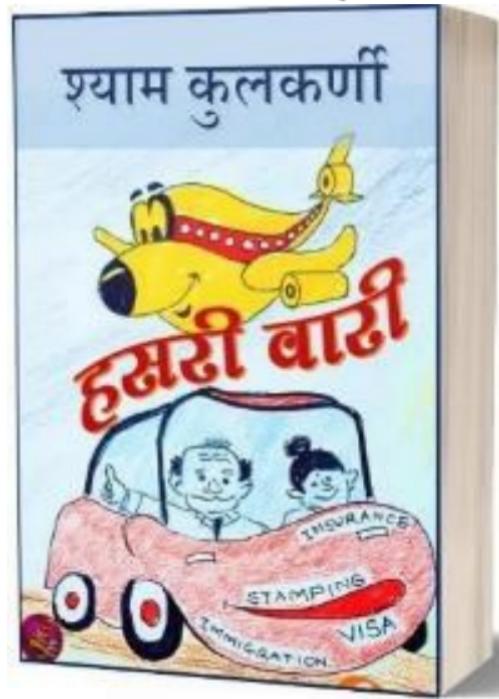

मराठी समश्लोकी श्याम कुलकर्णी

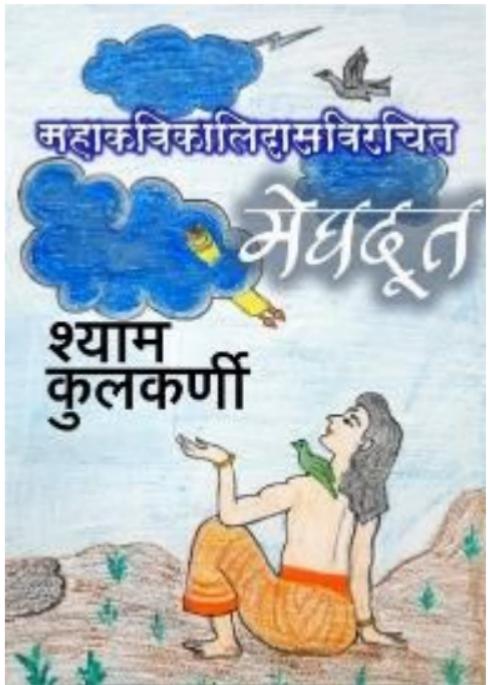
वाल्मीकीरामायण- १२

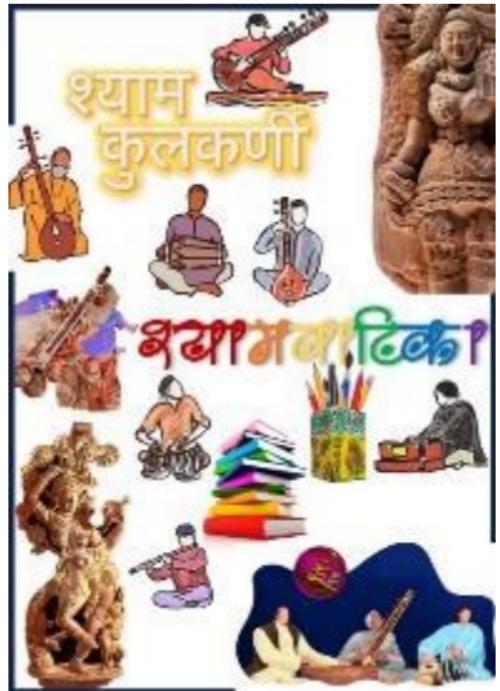
श्याम कुलकर्णी

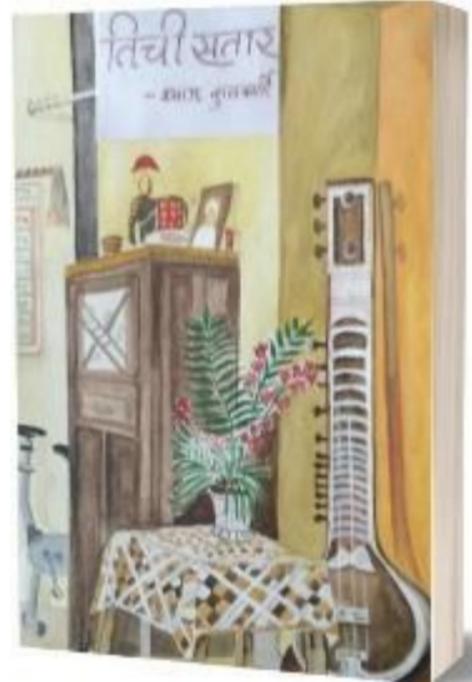
वाल्मीकीरामायण- १२

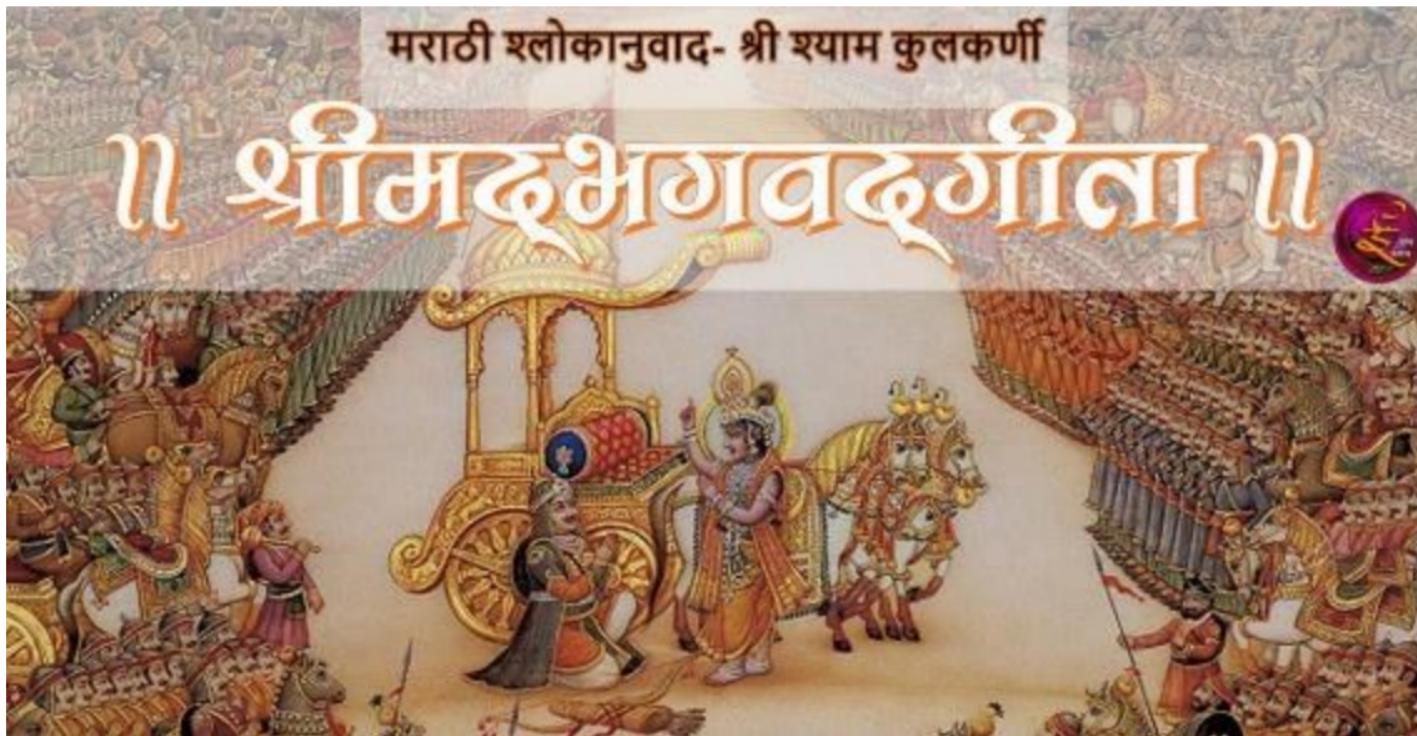

मराठी

श्याम कुलकर्णी

लवकरच येत आहे.

श्री श्याम कुलकर्णी अनुवादित

मूळ वाल्मीकी रामायण मराठी श्लोकमय भाग तेरावा

www.esahity.com

9869674820

(विनामूल्य पुस्तके मिळवण्यासाठी आपले नाव व गाव Whatsapp करा)